

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Volkan ZAMANOĞLU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

ŞUBAT, 2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Volkan ZAMANOĞLU
(Y1712.250005)

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin AKAR

ŞUBAT, 2021

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Nâbî’nin Mi‘râciyesi ve Motifler Yönünden İncelenmesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../20..)

Volkan ZAMANOĞLU

ÖNSÖZ

On yedinci yüzyıl şairlerinden Yusuf Nâbî'nin mi'râciyesi ve motifler bakımından incelenmesi, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Nâbî'nin mi'râciyesinin kendi türü içerisinde incelenmemiş olması, konunun yüksek lisans tezi olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma için İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Kataloğu, Ankara Millî Kütüphanesi gibi kütüphaneler tarafından hazırlanan el yazması ve nadir eserler katalogları taranmış; Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi bünyesinde yer alan Nâbî'ye ait eserlerin nüshaları tek tek incelenmiştir. Eserlerin kaç sayfadan oluştuğu ve her yaprakta kaç beyit olduğu tespit edilmiştir. En eski ve en sağlam nüsha olarak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Ayasofya koleksiyonuna ait nüsha uygun görülmüş ve transkripsiyonlu metin bu nüsha üzerinden hazırlanmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bahsi geçen transkripsiyonlu metin verilmiş, ikinci bölümünde metin günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise mi'râciye motifleri tanıtılmış ve bunların metin içerisindeki varlıkları incelenmiş, motif sayılmayan unsurlar hakkında bilgi verilmiş, metnin planı ve motifleri bir tablo ile gösterilmiştir.

Çalışmam boyunca engin bilgisinden faydalandığım, bu güzel konuyu bana önerip sabır ve özenle tezimi yöneten hocam Prof. Dr. Metin AKAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Şubat 2021

Volkan ZAMANOĞLU

NÂBÎ'NİN MÎ'RÂCİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Mî'râc hadisesinin İslâm inancındaki yeri büyük ve edebî eserlere yansımaları çoktur. Öyle ki Hazret-i Muhammed'in göklerde yaptırıldığı seyahati anlatan şiirlerden ayrı bir edebî tür oluşmuştur. *Mî'râc-nâme* ya da *mî'râciye* olarak anılan bu türün birbirinden güzel örnekleri verilmiştir. On yedinci yüzyıl şairlerinden olan ve inancını eserlerine çokça yansıtan Nâbî de dikkate değer bir mî'râciye kaleme almıştır. Farklı görüşlerin aksine Nâbî'nin yalnız bir tane mî'râciyesi vardır ve bu Hayr-âbâd adlı eserin içerisinde yer almaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde bu eserin yazıldığı dönemin edebiyatı hakkında kısaca bilgi verilmiş, Nâbî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti özet hâlinde yazılmıştır. Nâbî'nin diğer eserleri kısaca tanıtılmış ve içerisindeki mî'râciyenin incelendiği Hayr-âbâd hakkında ayrıca bilgi verilmiştir. Hayr-âbâd hem çok eleştirilmiş, hem de çok övülmüş meşhur bir mesnevîdir. Eserin kendi türü içerisindeki yerini tespit ederken bu durum göz önünde bulundurulmuş ve giriş bölümünde Şeyh Gâlib'in Hayr-âbâd hakkındaki meşhur tenkidine de yer verilmiştir. *Hüsni ü Aşk* adlı bir diğer mesnevîde yer alan ve mî'râciye bölümüne ayrıca değinen bu tenkit, değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Birinci bölümde eserin kendisi, mümkün olan en eski ve sağlam nüsha üzerinden transkripsiyonlu metin olarak verilmiştir. Çalışmanın başında verilen transkripsiyon cetveli ile transkripsiyonlu metin hazırlanırken uygulanan yöntem belirtilmiştir. İkinci bölümde metnin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı gerçekleştirilmiş, anlama en yakın nesir cümleler kurulmuştur. Üçüncü bölümde Prof. Dr. Metin AKAR'ın "Eski Türk Edebiyatında Manzum Mî'râcnâmeler" adlı doktora tezinde belirttiği otuz iki motif tanıtılmış ve bu motifler bakımından mî'râciye değerlendirilmiştir. Motifler hakkında bilgi verilirken ve diğer mî'râciyelerde nasıl kullanıldıkları açıklanırken Metin AKAR'ın "Eski Türk Edebiyatında Manzum Mî'râcnâmeler" adlı çalışması esas alınmıştır. Bazı tanımlar ve incelemeler için

kullanılan kaynak ve sözlüklere atıfta bulunulmuş, bunlar kaynakçada verilmiştir. Ayrıca İkinci ve üçüncü bölümlerde, gerekli görülen yerlerde dipnotlarla kısa açıklamalar yapılmıştır. Böylece mi'râciye türü ve mi'râciyelerde görülen motifler tanıtılmış, Nâbî'nin mi'râciyesi bu motifler bakımından tahlil edilerek kendi türü içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Nâbî, mi'râc, mi'râciye, mesnevî.

A STUDY ON NÂBÎ'S MİC'RÂCIYE

ABSTRACT

The case of ascension (of Prophet Mohammad) has such a great significance in Islamic faith and a considerable impact and reflection on works that of poems about the journey Prophet Mohammad was set out on in the heavens, an independent literary genre has been emerged. Of this genre, called “*Mi‘râc-nâme*” or “*mi‘râciye*”, many examples has been written up, one more beautiful than the other. One of the 17th century poets, Nâbî, who projected his faith on his works immensely, penned a remarkable *mi‘râciye*. To the contrary of varying ideas, Nâbî had only one *mi‘râciye* and that was included in the work titled Hayr-âbâd.

In the introductory chapter of this study, a brief information is given about the literature of the period when the mentioned work here was written; the life and literary persona of Nâbî is summarized. Other works of Nâbî are introduced shortly, and additionally the outline of Hayr-âbâd, the work in which the *mi‘râciye* in question here is included, is also given. Hayr-âbâd is a well-known mathnawî –a particular literary genre- which is both highly criticized and praised. While assessing the significance of the work in its own genre, this situation mentioned above is taken into consideration, and in the introductory chapter, the noted critique of Şeyh Gâlib on Hayr-âbâd is covered in the assessment.

In the first chapter, the work itself is introduced as a transcribed text based on the oldest and the most profound copy of the work. Through the transcription scale submitted in the beginning of the study, the method applied in the process of preparing a transcribed text is defined. In the second chapter, the work is written in today’s Turkish alphabet, and sentences are written in prose in a way to catch the closest meaning in the verse. In the third chapter, the thirty two motifs mentioned in Prof. Dr. Metin Akar’s doctoral dissertation titled “*Mi‘râcnâmes written in verse in the Classical Turkish Literature*” are introduced and the *mi‘râciye* is evaluated in the framework of those motifs. While giving information about the motifs and

explaining how they are used in other mi‘râciyes, the study of Metin Akar, namely “Mi‘râcnâmes written in verse in the Classical Turkish Literature” is predicated on. The sources and words used for some certain definitions and researches are referred to and they are cited in the bibliography. Thereby, the genre mi‘râciye and motifs included in mi‘râciyes are introduced; the mi‘râciye of Nâbî is analysed in the light of those motifs and evaluated in the circle of its own genre.

Key words: Prophet Mohammad, Nâbî, mi‘râc (ascension), mi‘râciye, mathnaw

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	xv
İÇİNDEKİLER	xv
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	xv
I. GİRİŞ.....	1
A. XVII. Yüzyılda Eski Türk Edebiyatımız.....	2
B. Nâbî'nin Hayatı	3
C. Nâbî'nin edebî Şahsiyeti.....	4
D. Nâbî'nin Eserleri	5
1. Manzum Eserleri	5
a. Dîvân	5
b. Dîvançe-i Gazeliyyât-ı Fârîsî	5
c. Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın	6
d. Hayrî-nâme (Hayriyye).....	6
e. Hayr-âbâd.....	6
f. Sûr-nâme (Sûriyye).....	6
2. Mensur Eserleri	6
a. Fetih-nâme-i Kamanîçe	6
b. Tuhfetü'l-Harameyn	7
c. Zeyl-i Siyer-i Veysî	7
d. Münşeât.....	7
E. Hayr-âbâd	8
F. Mi'râciyenin Müstakillîği	9
G. Şeyh Gâlib'in Tenkidi	9
II. NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİNİN METNİ.....	15
III. METNİN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI.....	35
IV. MOTİFLERİ BAKIMINDAN NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİ.....	47
A. Motifler ve Nâbî'nin Mi'râciyesi İçerisindeki Varlıkları.....	47
1. Mi'râcın Sebebi.....	47
2. Mi'râcın Sayısı ve Mâhiyeti	48
3. Mi'râcın Tarihi.....	49
4. Davetin Tebliği	50
5. Şerh-i Sadr	52
6. Cennetten Getirilen Hulle, Tac ve Kemer	53
7. Mi'râcın Başladığı Yer	53
8. Binitler	54
a. Burak.....	54
b. Mi'râc.....	56

c. Refref.....	57
d. Beş Binitin Ayrıca Sayılması.....	58
9. Sağdan, Soldan Gelen Sesler ve Yorumu	59
10. Kadın (Dünya)	59
11. Namaz	59
a. Namazın Farz Oluşu.....	59
b. Mescid-i Aksâ'da Peygamberlerle Kılınan Namaz.....	60
c. Medine ve Medyen'de Kılınan Namazlar	61
d. Tur Dağında Kılınan Namaz.....	61
e. Beytül-Mâmûr'da Kılınan Namaz.....	61
12. İçecekler.....	62
a. Süt, Bal, Su, Şarap.....	62
b. Arş'ın Kenarında Ağza Düşen Damla	63
13. Gökler	63
14. Peygamberler	68
a. Hazret-i Âdem.....	68
b. Hazret-i İdrîs	68
c. Hazret-i İbrâhîm	68
d. Hazret-i Yusuf.....	69
e. Hazret-i Musâ.....	69
f. Hazret-i Hârûn	70
g. Hazret-i Süleyman	70
h. Hazret-i Yahya ile Hazret-i İsâ	70
15. Melekler	71
a. Cebrâil.....	71
b. Mikâil.....	73
c. İsrâfil	74
d. Azrâil.....	74
e. Yetmiş Bin Başlı Melek	74
f. Ateş-Kar Melek	74
g. Mâlik	74
h. Birinci Kat Gök Kapısında Görevli Olan Melek (İsmâil).....	75
i. Sûvârilere.....	75
j. Yedinci Kat Gökteki Denizin İçinde Bulunan Melekler	75
k. Horoz.....	75
l. Rıdvân.....	76
m. Diğer Melekler.....	76
16. Cennet	77
a. Umûmî Tasvirler	77
b. Hûriler (ve Gilmanlar)	78
c. Tûbâ Ağacı	79
17. Su	79
a. Yer ile Birinci Kat Gök Arasındaki Su	79
b. Sidre'nin Kökünden Çıkan Dört Irmak: Nil, Fırat, Kevser, Rahmet	79
c. Cenneteki Dört Irmak.....	80
d. İnci İçindeki Denizler	80
e. Arş'ın Altındaki Deniz.....	81
18. Cehennem	81
a. Umûmî Tasvirler	81
b. Bir Kısım Suçların Cezalandırılışı	82

i. Zânîler.....	82
ii. Haram, faiz, yetim malı yiyenler	82
iii. Diğer Suçlular.....	82
19. Beytû'l-Mâmûr.....	82
20. Sidre-i Muntehâ	83
21. Hicâblar.....	84
22. Levh-i Mahfûz	85
23. Kalem.....	85
24. Arş.....	85
25. Kürsî.....	86
26. Rüyet.....	87
27. Tekellüm	88
a. Tahiyat.....	88
b. Vâsıtasız Ayet Vahyi	88
c. Ne Verdin?	89
d. Diğer Konuşmalar.....	90
28. Dönüş.....	90
29. Ebû Cehil'in Tepkisi	91
30. Hazret-i Ebû Bekir'in Tasdiki.....	91
31. Mescid-i Aksâ'yı Tarif.....	91
32. Birinci Kervandan Haber	92
B. Nâbî'nin Mi'râciyesinde Motif Olarak Nitelenmesi Mümkün Olmayan Anlatımlar	92
C. Nâbî'nin Mi'râciyesindeki Motiflerin Görsel Olarak Sunumu	94
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
VI. KAYNAKLAR.....	99
EKLER	103
ÖZGEÇMİŞ	111

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Eski yazılı orijinal metin aşağıda belirtilen sisteme göre okunmuştur. Birleşik isim ve sıfatların arasında (-) işareti kullanılmış, Türkçeleştiği düşünülen kelimelerde buna gerek duyulmamıştır. Gerekli görülen durumlarda metne müdahale edilmiş, metin tamiri yapılan yerler için [...] kullanılmıştır.

ا	ā, a, e, i	ص	ş
ب	b	ض	ḍ, ž
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s	ع	‘
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	g, k, ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ü, ū, o
ژ	j	ه	h
س	s	ی	ı, i, ī, y
ش	ş	ء	ḥāb

I. GİRİŞ

Kelime anlamı olarak “merdiven”, “göğe çıkma” gibi anlamları olan mi‘râc, daha çok Hazret-i Muhammed’in göğe yükseldiği geceyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Develioğlu, 2010: 757). *Leyle-i mi‘râc, mi‘râcü'n-nebî* gibi ifadelerle de anılan mi‘râc hadisesi, İslâm dünyasında ve Türk kültüründe mühim bir yere sahiptir. Detaylarıyla beraber mi‘râc, idrak edilmesi güç, insanları inanç noktasında ayıran ya da birleştiren, bu sebeple de bazı çevrelerde yüzyıllardır tartışılan bir konudur. Dolayısıyla mi‘râcın edebiyatımıza yansımaları da kuvvetli olmuştur. Hazret-i Muhammed’in mi‘râcını anlatan müstakil eserler ya da başka bir eserin içindeki belli bölümler olarak ele alınan kısa şiirler yazılmıştır. Böylece *mi‘râc-nâme* ve *mi‘râciye* adlarıyla anılan edebî tür ortaya çıkmıştır. Genellikle Hazret-i Muhammed’in mi‘râcını anlatan müstakil eserlere “mi‘râc-nâme”, başka bir eserin içerisinde bir bölüm olarak mi‘râcın anlatıldığı kısa mesnevî ya da kasidelere “mi‘râciye” denebileceği Metin Akar tarafından ifade edilmektedir. Türkçe eserlerde bu terimler karışık şekilde kullanılabilmektedir. Ancak bu ayrıma dikkat edildiğinde mi‘râciyelerin mi‘râc-nâmelerden sayıca fazla olduğu ve Nâbî’nin mi‘râc-nâme değil mi‘râciye sahibi bir şair olduğu yine Metin Akar’ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Nâbî’nin Hayr-âbâd adlı eseri içerisinde yer alan mi‘râciye, türü için uzun sayılabilecek güzel bir örnektir. (191-457. Beyitler.) Daha önce şairin Hayr-âbâd, Hayri-nâme gibi eserleri ve Divânları ayrı ayrı ele alınmışsa da bunlar edebî türler bakımından bir bütün olarak incelenmemiştir. Divân adı altındaki bazı el yazmalarının aslında farklı eserlerden oluşan mecmualar olmaları, Nâbî’ye ait mi‘râciyenin varlığı ve sayısı hakkında birtakım yanlışlıklara sebep olmuştur. Oysa Nâbî’nin son eserlerinden sayılabilecek Hayr-âbâd dikkatle incelendiğinde, şiirin yazılma sebebini anlatan beyitler de başka mi‘râciye olmadığına işaret etmektedir. Nâbî’nin mi‘râciyesinde dönem sadrazamı Mehmed Nu‘mân Paşa’nın, Nâbî’ye “Gerçi eserleriniz çok oldu ama hiçbirisi mi‘râca dair değil” diyerek mi‘râciye yazmasını önerdiğinden bahsedilmektedir (244.beyit). Bu çalışmanın, sanılanın

aksine Nâbî'nin gerçekten bir tane mi'râciyesi olduğunun, bunun da Hayr-âbâd adlı eser bünyesinde yer aldığı bir delili sayılabilmesi umulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de mi'râc hadisesinin bir etabının adı olarak Hazret-i Muhammed'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya gittiği gece yürüyüşü için "İsrâ" kelimesi kullanılmaktadır. Mi'râc kelimesi daha çok hadislerde yer almakta ve Hazret-i Muhammed'in göklere yaptırıldığı seyahat mucizesini ifade etmektedir. O geceye dair rivayetler Abbas İbn Abdulmuttalib, Ali İbn Ebi Talib, Bilal İbn Ebi Rabah (Bilal-i Habeşi), Esmâ binti Ebi Bekr, Osman İbn Affan, Hz. Aişe, Muaviye İbn Ebi Süfyan, Ümmü Hani binti Ebi Talib, Abdullah İbn Abbas, Ebu Said el-Hudri, Enes İbn Malik, Ümmü Seleme ve Üsâme İbn Zeyd gibi sahâbeden önemli isimler tarafından aktarılmıştır (Ağırakça, 2014: 2). Dolayısıyla tüm hadisleri anlatan tek bir rivayet söz konusu olmayıp mi'râc gecesi tüm anlatılanların terkip edilmesi ile anlaşılabilir. Bu terkip sırasında İslâmî kaynakların haricinde rivayetlerin de yer alabildiği, bazı hadislerdeki kimi detayların farklı olabildiği görülmektedir. Dolayısıyla mi'râciye motifleri olarak belirlenen motiflerin İslâmî kaynağa dayananlar ya da dayanmayanlar, içerikteki bilgileri tutarlı olanlar ya da olmayanlar şeklinde sınıflandırılması da mümkündür. Hayr-âbâd içerisindeki mi'râciye, Metin Akar'ın doktora tezi olan *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler* adlı çalışmada belirttiği otuz iki motif etrafında tahlil edilmektedir. Bu motifler alt başlıklarına göre bir tabloda ayrıca sınıflandırılıp değerlendirilmiştir. Böylece Nâbî'nin mi'râciyesinin Türk edebiyatındaki mi'râciye türü içerisinde nasıl bir yere sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Motifler aracılığıyla Hayr-âbâd içerisindeki mi'râciye günümüz Türkiye Türkçesi ile daha anlaşılır kılınmak istenmiştir. Birinci bölümde Nâbî'nin mi'râciyesinin transkripsiyon alfabesi ile verildiği, ikinci bölümde metnin daha anlaşılır nesir cümlelerine aktarıldığı, üçüncü bölümde mi'râciyenin motifler bakımından tahlil edildiği bu çalışmada; yapılan açıklamalar ile hem Nâbî'nin şair kimliği hem de mi'râciye türü belli bir örnek üzerinden incelenmiş olmaktadır.

A. XVII. Yüzyılda Eski Türk Edebiyatımız

On yedinci yüzyıl özellikle Müslüman Türkler için sıkıntıların ve çözümlerin başladığı bir dönemdir. Bu dönem, Orta Asya Türkleri için önceki asırdan gelen

güçlüklerin artarak devam ettiği, ticaretin zayıfladığı, Rus saldırılarının arttığı ve işgallerin can yaktığı bir zamandır. Doğu Türkistan dolaylarında ise daha büyük sıkıntılar ve Çin baskısı söz konusudur. Eski gücünü ve ihtişamını korumaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu bu yüzyılda güç kaybetmeye, iç isyanlarla beraber duraklamaya, yavaşça çözülmeye başlar. İlk defa bir Osmanlı hükümdarı kendi askerlerince öldürülür. Lehistan Seferi gibi zaferle sonuçlanan gelişmeler, içerideki bozulmanın gölgesinde kalır. On yedinci yüzyıl genel itibariyle Türklerin iç ve dış idarelerinde zayıflayarak çağın gerisinde kaldıkları, sıkıntılı bir zamandır. Kültür ve sanat sahası ise tam tersi yönde seyreder. Mimarî ve musikî alanlarında güçlü eserler verilir. Türk edebiyatı on yedinci yüzyılda köklü geçmişine dayanarak ilerlemeye devam eder. Nâbî, Nef'i, Yahyâ, Nâilî, Neşâtî gibi şairlerin eser verdiği, çeşitli din ve hukuk adamlarının yetiştiği, Aziz Mahmud Hüdâî gibi kıymetli mutasavvıfların halkı tesir altında bıraktığı bir çağ söz konusudur. Medrese ile tekke tartışmaları zaman zaman şiddetlenir. Âşık edebiyatı güçlenir. Divân şiiri giderek olgunlaşır ve önceden örnek aldığı İrân edebiyatını geride bırakacak kadar güzelleşir. Dolayısıyla daha millî bir şiir tarzı, daha sade ve Türkçe söyleyişler dikkat çeker. Dinî konular çokça işlenir ve müstakil ya da başka eserin bir parçası olan şiirler kaleme alınır. Nef'i başta olmak üzere birçok şair birbirinden güzel kasideleri ile Türk şiirini şahlandırır. Nevî-zâde Atâî mesnevî türünde farklı konuları işlemeye başlar. Nâbî "hikemî tarz" olarak anılan üslûbu ile tefekkür edebiyatını güçlendirir. Kısaca on yedinci yüzyıl Eski Türk Edebiyatımız önceki yıllardaki gelişimine devam edip çeşitli hareketlenmeler yaşamış, renkli ve zevkli bir edebiyattır (Banarlı, 1998: 641-651).

B. Nâbî'nin Hayatı

Nâbî'nin hayatı hakkındaki bilgiler, hem yeni hem de bu konuda bilim dünyasına orijinal bilgiler getiren Meserret Diriöz'den yararlanılmış olduğu için Şerife Yalçinkaya'nın çalışmasından özetlenebilir:

"Urfalı Nâbî" olarak da anılan şair Urfa'da, eski adıyla Ruha'da doğmuştur. Asıl adı Yûsuf'tur ve bazı şiirlerinde ismini "Yûsuf Nâbî" şeklinde kullanır. Bazı eserlerinde Urfa'da doğduğundan bahseden şair, burada eğitim almış ve bu dillerde eser verebilecek kadar Arapça ile Farsça öğrenimi görmüştür.

Beş kardeşi olduğundan bahsedilen Nâbî'nin baba adı Seyyid Mahmud'tur. Urfa'daki köklü ailelerinden Gaffarzâdelere mensup olduğu söylenir. Ayrıca inançlı bir halk adamı olan şairin “seyyid” olduğuna dair söylentiler söz konusudur.

Urfa'da arzuhalcilik yaparken yayılan şöhreti sayesinde dönemin valisinin dikkatini çeker ve yirmi dört yaşında İstanbul'a getirilir. Burada Mustafa Paşa'ya intisap ederek divan kâtipliğini yapar.

Dördüncü Mehmed döneminde Mustafa Paşa ile beraber Lehistan seferine katılır. Bu sırada yazdığı şiir padişah tarafından sevilince fethedilen kalenin kapısına işlenir. Fetih dönüşünde şairin Fetih-nâme-i Kamanîçe adlı eseri vücut bulur.

Bu sırada birçok kaside kaleme alan Nâbî, şehzadelerin doğum merasimleri ve sünnet düğünleri dahil dönemin önemli olaylarını anlatan şiirler yazar.

Otuz altı yaşında iken Hacca giden Nâbî, döndüğünde Tuhfetü'l-Harameyn'i yazar ve Mustafa Paşa'ya bağlı kethüdalık görevine getirilir. Mustafa Paşa saraydan uzaklaştırılınca Nâbî de kethüdalık görevine devam etmek istemez, işi bırakıp bir süre daha İstanbul'da yaşamaya devam eder. Mustafa Paşa'nın vefatı ardından ise o dönem Urfa'ya bağlı olan Halep'e yerleşir. Burada evlenir ve Ebu'l-Hayr Mehmed Emin adında bir oğlu olur. Ömrünün yirmi beş yılı Halep'te geçen Nâbî, burada Divan sahibi olur.

Nâbî'nin Halep'teki hayatı hakkında bilgiler sınırlı olmakla beraber çeşitli kasideler yazdığı ve dostluklar kurduğu bilinmektedir. Halep'teki dostlarından Baltacı Mehmed Paşa ikinci kez sadrazam olunca, İstanbul'a Nâbî'yle beraber gelir. Bu dönüşten iki sene sonra, 12 Nisan 1712'de şair Nâbî vefat eder ve Üsküdar'a defnedilir (Yalçinkaya, 2012: 1-11).

C. Nâbî'nin edebî Şahsiyeti

Aynı zamanda bir musikî-şinâs olan Nâbî, hikemî tarz olarak bilinen hikmetli ve öğretici nazmın en önemli temsilcilerindendir. Devlette gerilemenin, sosyal hayatta sorunların ve çözülmenin yoğun olduğu bir dönemde yaşamıştır. Dolayısıyla şiirlerinde çoğunlukla lirizm yerine insanlara doğruyu öğütleyip yol gösteren bir duruş sergilemiştir. Aşağıda isimleri zikredilecek eserleri ve hayatı göz önünde bulundurulduğunda, şairin şiirleriyle adeta İslâm'a hizmet eden, oğlu başta olmak üzere kendisini okuyan insanları doğru yola iletmeyi amaçlayan bir bilge insan

olduğu görülür. Ayrıca Nâbî birçok tarihî hadiseyi kaydetmiş, seyâhat edebiyatımıza katkıda bulunmuş isimlerdendir. Dönem şairlerinin kendilerini İranlı şairlerden üstün göstermek amacıyla çokça yöneldiği Sebk-i Hindî'yi şiirinde başarıyla uygular. Dil ve üslup bakımından etkileyici ifadeleri olan şair, anlamı söyleyişin üzerinde tutar. Şiir yazabilecek düzeyde Arapça ve Farsça bilmesine rağmen söylemek istediğini yer yer, kolay anlaşılabilir sade bir Türkçe ile anlatır.

D. Nâbî'nin Eserleri

Meserret Dirîöz'ün *Eserlerine Göre Nâbî* isimli doçentlik tezine göre Nâbî'nin eserleri ve Hayr-âbâd hakkında şu bilgiler verilebilir:

1. Manzum Eserleri

a. Dîvân

100 beyitlik tevhîd, yazılmasına vesile olduğu belirtilen Silâhdar İbrâhim Paşa'ya edilen dua ile bitmektedir. Ardından iki Türkçe ve iki Farsça na't ile Hazret-i Ali gibi büyüklerin övüldüğü beyitler yer almaktadır. Farklı paşalar için yazılan on iki kasideden sonra birer adet terkîb-i bend ve muhammes vardır. Rûhî, Bahâyî ve Fuzûlî'ye yapılan tahmislerin ardından ise 131 adet tarih manzûmesi dikkat çekmektedir. Gazeller kısmından önce farklı konu ve kişileri anlatan 11 mesnevî ve 9 kaside vardır. Bunların ardından gelen bölümde ise biri Farsça olmak üzere 825 gazel, 30 rübâî yer almaktadır. Daha sonraki 41 sayfada kıt'alar, rubâiler ve müfredler, 22 sayfada ise Mu'ammâ ve Lügaz bölümü yer almaktadır. Bunların ardından gelen Farsça Dîvançe'nin arkasında da muhtemelen sonradan ilave edilmiş Türkçe 2 mesnevî ve 8 gazel vardır. Dîvân'ın Arap harfleri ile yapılan ilk baskıları 1257 (1841) tarihinde Bulak'ta, 1292 (1875) tarihinde ise İstanbul'da yapılmıştır (Dirîöz, 1994: 125-127).

b. Dîvançe-i Gazeliyyât-ı Fârîsî

Farsça kaleme alınmış bu küçük Dîvân 32 gazel, 20 tahmis ve 1 târih manzûmesinden oluşmaktadır. Nâbî'nin Farsça'daki yetkinliğini ve Sebk-i Hindî'yi kullanmadaki ustalığını gösteren bu eser, yazma nüshaların çoğunda yer almaktadır (Dirîöz, 1994: 129-130).

c. Tercüme-i Hadîs-i Erba'în

Molla Câmi'nin seçtiği kırk hadisın yine Molla Câmi'nin kullandığı vezinle kaleme alındığı eserdir. Mensur bir önsöz ve giriş kıt'ası ile başlayan eser, kırk adet Arapça hadis ve bunların kıt'alar hâlindeki Türkçe tercümelerinden oluşmaktadır. En sondaki tarih kıt'ası da hesaba katıldığında 42 kıt'alık manzum bir eser olduğu görülmektedir. Kendi tercümesini Molla Câmi'nin tercümesinden üstün gören Nâbî'nin bu eseri 1121 (1709) tarihinde tamamladığı tahmin edilmektedir (Diriöz, 1994: 130-132).

d. Hayrî-nâme (Hayriyye)

Hayriye-i Nâbî olarak da anılan eserin esas adı, Nâbî'nin metin içerisinde oğlu Ebulhayr Muhammed'e hitap ederken belirtildiği üzere Hayrî-nâme'dir. Eser Nâbî 54 ve oğlu Ebülhayr 7 yaşında iken, 1113 (1701) yılında Halep'te kaleme alınmıştır. Genel itibariyle babanın oğluna nasihat ettiği, doğruyu anlatıp öğütlediği bir metindir. 35 bölümden oluşan mesnevîde 1653 beyit yer almaktadır. 1307 (1889-1890) tarihinde İstanbul'da basılan eserin Fransızca tercümesi de vardır (Diriöz, 1994: 133-135).

e. Hayr-âbâd

Yaklaşık 2007 beyitten oluşan eser, başlangıç noktası başka bir mesnevî olan ve mutlu sonla biten bir aşk macerasıdır. Eser hakkında detaylı bilgi aşağıda, ayrı bir başlık altında verilmektedir.

f. Sûr-nâme (Sûriyye)

IV. Mehmed'in oğulları Ahmed ve Mustafa'nın Edirne'de on beş gün boyu şenliklerle kutlanan sünnet düğünlerini anlatan eserdir. Hükümdarın isteği üzerine, sade bir dille kaleme alınan bu eser, 587 beyitlik bir mesnevîdir (Diriöz, 1994: 147).

2. Mensur Eserleri

a. Fetih-nâme-i Kamanîçe

Yer yer küçük şiirlerle süslenen bu mensur eser, Sultan IV. Mehmed'in Lehistan seferini anlatmaktadır. Altı ay süren sefer esnasında kaleme alınan eser, Podolya'nın merkezi olan Kemanîçe'nin fethini detayları ile ele almaktadır. Nâbî bu eserinde, fethedilen kaleye kendi tarihinin atıldığından duyduğu mutluluktan da

bahsetmektedir. Eser 1284 (1867) yılında İstanbul'da 84 sayfa olarak basılmıştır (Diriöz, 1994: 149-151).

b. Tuhfetü'l-Harameyn

Nâbî'nin 1678'de Hacca gidip 1789'da dönüşünü anlattığı mensur eseridir. Besmele ve bir rubâî ile başlayan, yaklaşık 112 sayfa olan bu eser, aralarda zikredilen mısra, beyit, kıt'a ve rubâîlerle doludur. Nâbî bu eseri dönüşünden üç sene sonra kaleme aldığı için çok detaylı ve net hatıralar söz konusu değildir. Dil ve üslûp özellikleri bakımından oldukça dikkat çekici olan eserin pek çok yazma nüshası mevcuttur (Diriöz, 1994: 155-157).

c. Zeyl-i Siyer-i Veysî

On yedinci yüzyılda yaşamış Alaşehirli Mehmed Veysî'nin iki ciltlik *Siyer*'ini tamamlayamadan vefat etmesi üzerine, Nâbî bu esere zeyl yazmıştır. 1284 (1867) yılında Mısır'da basılan bu eser, 268 sayfa ile Veysî'nin yazdıklarından fazladır. Nâbî, tamamlanması gerektiğine inandığını bu eser ile Hazret-i Muhammed'i övmek için yeni bir imkân bulmuş olur. Bundan duyduğu mutluluğu eserinde belirtmekte ve eseri tamamlamanın kendisine nasip olması için dua etmektedir (Diriöz, 1994: 158).

d. Münşeât

Nâbî'nin çeşitli sebeplerle yazdığı mektupların bir araya gelmesi ile oluşan bir eserdir. Nâbî'nin vefatından sonra Habeşî-zâde Abdürrahim Çelebi tarafından bastırılmıştır (Diriöz, 1994: 160).

Nâbî'nin birçok eseri okunup transkripsiyonlu metin olarak yazılmış, günümüz Türkiye Türkçesine aktarılacak daha anlaşılır kılınmış, şaire dair bilgilerin ve şiirlerinin incelenmesi için farklı çalışmalar ortaya konmuştur.

Nâbî'nin Dîvân'ı hakkında Meserret Diriöz'ün ve Ali Fuat Bilkan'ın yaptığı çalışmalar yayımlanmıştır.

Hayrî-nâme (Hayriyye) üzerine İskender Pala ile Mahmut Kaplan farklı çalışmalar yapmış ve Pavet de Courteille eseri Fransızcaya tercüme etmiştir.

Hayr-âbad hakkında Sibel Ülger'in yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Melike Gökcan Türkdoğan ile Hamza Koç'un beraber çalıştıkları ve yayımlanmış bir çalışmaları vardır.

Nâbî'nin sûr-nâmesi hakkında Agah Sırrı Levend'in bir çalışması vardır.

Fetihnâme-i Kamaniçe'yi kapsayacak şekilde Şerife Yalçinkaya ve Hüseyin Yüksel birbirinden farklı akademik çalışmalar yapmışlardır.

Tuhfetü'l-Haremeyn hakkında Mahmut Karakaş'ın yayımlanmış bir çalışması ve Menderes Coşkun'un yayımlanmamış doktora tezi ile yayımlanmış bir çalışması vardır.

Bu çalışmalar incelenip kaynak olarak belirtilmiştir. Ancak Nâbî'nin eserleri hakkında bilgi verilirken ve eser isimlerinin yazımı hususunda Meserret Diriöz'ün çalışması esas alınmıştır.

E. Hayr-âbâd

Hayr-âbâd, Nâbî'nin manzum eserleri içerisinde çokça tenkit edilen, oldukça meşhur bir mesnevidir. İki bin yedi beyit kadardır. Feridüdin-i Attâr'ın İlâhî-nâme adlı eserindeki “Hikâyet-i Fâhru'd-dîn-i Gorgânî ve Gulâm-i Sultân” adlı hikâyesinin anlam bakımından tercüme edilmesi ve genişletilip yeniden yorumlanarak uzun bir tahkiye metnine dönüşmesi suretiyle vücuda gelmiştir. Attâr'ın anlattığı hikâyeye farklı bir son eklenerek yeni bir aşk macerası elde edilmiştir.

Eser, besmelenin ardından gelen tahmid ve tevhidle başlayıp na't-î şerîf ve uzun bir mi'râciye ile devam etmektedir. Sadrâzam Mehmed Nu'mân Paşa'nın medhedildiği hâtîme kısmıyla beraber mi'râciye 267 beyit kadardır. Daha sonra Padişah Üçüncü Ahmed'in medhedildiği bölüm vardır. Ardından eserin yazılma sebebinin açıklandığı, önsöz mahiyetindeki beyitler yer almaktadır. Burada Nâbî yaşlandığını ve şiirle eskisi gibi hemhâl olamadığını itiraf ederek, kendisindeki gizli kuvvete güvendiğini ifade eder. Kalem ve mürekkebin evlendiği eserini eve benzetip ona “Hayr-âbâd” adını vererek oğlu Ebu'l-Hayr'a vakfettiğini bildirir. Bunun ardından Hürrem Şah, Cavid, Çâlâk, Fahr-i Cürçân gibi kahramanların olduğu esas hikâye başlar. Nâbî'nin çıkarılması gereken dersi açıkladığı beyitler ve tarih bildiren kıt'a ile mesnevi tamamlanır (Diriöz, 1994: 137-146).

Bu çalışmada incelenecek olan mi'râciye, Hayr-âbâd adlı eserin içerisinde yer alıp Hazret-i Muhammed'in mi'râca çıkışını anlatan şiirdir. Bu şiir, aruzun hezec bahrinden ve sekt-i melîh bulunduran mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün kalıbı ile yazılmıştır.

F. Mi'râciyenin Müstakilliği

Klasik Türk edebiyatı, din ve tasavvuf unsurlarından bağımsız düşünölemeyecek kadar bu alanlardan beslenmiştir. Şairler inançları doğrultusunda şiirler kaleme almış ve na't, sîyer, mevlîd, hicret-nâme, esmâ-i nebî gibi dinî edebiyat kapsamında ele alınabilecek türde eserler ortaya koymuşlardır. On yedinci yüzyılda da Nâbî'nin yanı sıra birçok şair Hazret-i Muhammed'in mi'râcını anlatan şiirler kaleme almıştır. Mi'râciye, tek başına mi'râc gecesini anlatan bir eser değil de o geceden bahseden kısa şiirler olarak düşünöldüğünde, bir şairin birden fazla mi'râciye kaleme almış olması doğaldır. Nâbî'nin Divân'ını inceleyen Ali Fuat Bilkan eserin içerisindeki kaside, gazel ve mesnevîleri belirtirken na't göstermekle beraber mi'râciyeden bahsetmemiştir. Daha sonra kaleme aldığı bir makalede ise Hayri-nâme adlı eserindeki mi'râciyeye ek olarak Nâbî'nin yüz kadar Divân nüshasından sadece altı tanesinde bulunan bir mi'râciye tespit ettiğini söylemektedir (Bilkan, 2008: 3). Fakat Nâbî'nin Hayrî-nâme (Hayriyye) adlı eserinde bir mi'râciyenin varlığı söz konusu değildir. Bununla beraber Ali Fuat Bilkan'ın sözünü ettiği Divânlar muhtemelen mecmua nüshası olup, bahsettiği mi'râciye Nâbî'nin Hayr-âbâd adlı eserindeki mi'râciyeden başkası değildir. Öncesindeki na't ve hemen ardından başlayan dönemin yöneticilerini medih bölümleriyle beraber, ana metin “Bir şeb ki ‘inayeti İlâhî / Zeyn itmiş idi bu bârgâhı” beyiti ile başlayıp aynı hâtime ile sona ermektedir. Dolayısıyla söz konusu nüshalar ile Nâbî'nin diğer Divân ve eserleri incelendiğinde, şaire ait mi'râciyenin yalnız Hayr-âbâd içerisindeki bahsi geçen şiir olduğu görölmektedir.

Metin Akar'ın dikkat çektiği bu iddia bu çalışmanın asıl hedefi olmadığından, tezi doğrulayacak delillere ulaşmak ve yazmak için yeterli zamana sahip olunmadığından, burada mevcut bilgilerin verilmesi ile yetinilmektedir.

G. Şeyh Gâlib'in Tenkidi

Nâbî'nin Hayr-âbâd adlı eseri hem çok eleştirilmiş hem de çok övölmüş meşhur bir mesnevidir. Hayr-âbâd'a karşı bilinen ilk saldırı Şeyh Gâlib'e ait olup mi'râciyeyi de kapsamaktadır. Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisi bir aşk macerasını anlatması ve 93 beyit kadar süren bir mi'râciye barındırması bakımından

Hayr-âbâd'a benzetilebilir. Ayrıca *Hüsn ü Aşk*'ın "Der beyân-ı sebab-i te'lîf" başlığını taşıyan beyitlerinde, eserin Hayr-âbâd'a rakip olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Nâbî'nin Hayr-âbâd'ı yaşlılık yıllarında yazdığını bilen Gâlib kendisinin "gençliğinin sabahında" olduğuna vurgu yaparak konuya girer ve beyitler sonra zihni ihtiyarlamış olan kişinin dilinin de mânâ yönünden kısa kalacağını hatırlatır. Şeyh Gâlib'in anlattığına göre girdiği bir mecliste bazen Hayr-âbâd okunur ve Nâbî hayırla anılır. Şeyh Gâlib'in "acayip bir eser" olarak nitelendirdiği Hayr-âbâd meclisteki mânâ ehli biri tarafından abartılarak övülüp diğerleri tarafından tasdik edilince, bunun dengi bir eser ya da nazire yazılamayacağı konuşulur. Bu konuşma Şeyh Gâlib'in ağırına gider ve imtihan edildiğini hisseder. Hayr-âbâd'ın çıkış noktası olan Attâr'ın hikâyesini hatırlatarak şeyhin sözüne söz katmanın uygun olmadığını, Şeyh Attâr'ın onu eksik bırakmadığını söyler. Farsça manzumeye benzeyen beyitlerin, zincirleme tamlamaların nesre süs olsa da Türkçe için çirkin olduğunu ekler. Ona göre Nâbî mübalağa sanatında "aşağılardan uçan bir kuş"tur. Buna rağmen Burak ve Peygamberin vasıflarını anlatmış fakat Nefî'nin rahşiyyesindeki kadar güzel bir söyleyiş ortaya çıkaramamıştır. Şeyh Gâlib eleştirisine "Burak'ı tasvir etmek lâzım mıydı, bunu ona kim teklif etti?" soruları ile devam eder. Kurguyu da eleştiren Gâlib, Nâbî'nin kalemini kıymetsiz bir sıkıntıya soktuğu sonucuna varır. Şeyh Gâlib'e göre yeni bir yol açıp sanatçılara yeni bir şey öğreten kişiye adam denir. Sözde tam bir açıklık olmamalıdır. Sözden anlayan kişinin beğendiği renkli bir beyit bin cihana bedeldir (Gölpınarlı, 2011: 12-16).

Şu hâlde Şeyh Gâlib'in Hayr-âbâd dolayısıyla Nâbî'ye olan tenkiti mi'râciye bağlamında şöyle maddelenebilir:

- Farsça yazılmış şiire benzer (189.beyit)
- Zincirleme tamlamalar Türkçe şiir için çirkindir (190.beyit)
- Mübalağa sanatında basit kullanımlar söz konusudur (192.beyit)
- Burak ve Peygamberin tasvirleri Nefî'nin rahşiyyesindeki kadar güzel değildir (193.beyit)
- Burak'ı tasvir etmek lüzumsuz bir iştir (194.beyit)
- Şiir, kıymetsiz bir sıkıntının sonucudur (204.beyit)
- Söz tam ve açık olmamalı (213.beyit)

-Yeni bir yol açmaz, sözden anlayanların beğeneceği renkli bir beyti yoktur (212, 217.beyitler)

-Yaşlılık eseridir, anlam bakımından yetersizdir (220.beyit)

Bu ve daha fazla eleştiri çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş, farklı çıkarımlar yapılmıştır. Meserret Dirîöz Eserlerine Göre Nâbî adlı eserinde Şeyh Gâlib'in tenkidine de yer vermiş, birçok yazarın görüşüne ve eserin dönem içerisinde kazandığı itibara dayanarak yetkinliğine dikkat çekmiştir. Burada Tanzîmat dönemine kadar Şeyh Gâlib dışında kimsenin Nâbî hakkında olumsuz bir eleştiride bulunmamış olması ve büyük şairliğine rağmen Gâlib'in Nâbî'nin tesîri altında kalmış olması önemlidir. Meserret Dirîöz, Tanzîmat döneminin önemli isimlerinden örnekler vererek Nâbî'nin haksız yere eleştirildiği sonucuna varmıştır (Dirîöz, 1994: 451-465).

Melike Gökcan Türkdoğan ve Hamza Koç'un *Nâbî Hayrâbâd* adlı çalışmalarında da ikinci bölüme ait "Hüsn ü Aşk Hayrâbâd'a Karşı" alt başlığı ile bu konuya değinilmektedir. Burada daha çok Nâbî'nin Hayr-âbâd'ı Attâr'ın eserinden çalarak yazdığı yönündeki eleştiri ele alınmış ve kişiler kadrosu, temalar ile kurgusal yapı incelenmiş, dolayısıyla birçok anlamda özgün bir eser olduğu anlaşılır kılınmıştır (Türkdoğan ve Koç, 2013: 18-22).

Sibel Ülger'in ise *Nâbî-Hayrâbâd İnceleme-Metin* adlı çalışmasında eserin dil, şekil ve üslup özellikleri ayrı bir bölüm altında incelenmiştir. Burada kafiye düzeni için kimi zaman "Farsça îtâ"¹ kullanıldığı, başlıkların Farsça olmakla beraber Arapça ve Farsça kelimelerin oldukça az olduğu gibi bilgiler verilmektedir (Ülger, 1996: 39-47).

Bütün bunlar dolayısıyla Gâlib'in eleştirisine karşılık Nâbî'nin eserinin anlam bakımından yeterli bir olgunluk eseri olduğu, Farsça değil Türkçe şiire benzediği, Türkçe şiir için çirkin kabul edilecek zincirleme tamlamalar kullanılmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Bilindiği üzere Eski edebiyatta hükümdarların atlarının beyitlerce anlatıldığı şiirlere "rahşiyye" denmektedir. Nef'î'nin *Divân*'ında "Der Sitaşîş-i Esbân-ı

¹ Îtâ', şiirde kusur sayılan kafiye tekrarıdır. Bazen belirgin, bazen gizli olarak yapılır. Kafiye'nin tekrar ettiği beyit sayısının en az yedi olması beklenir. Farsça kelimelerin sonlarına gelen ekler kafiye düzeni sağlamak için şaire kolaylık sağlarken îtâyı belirgin olmaktan kurtarır.

Şehsüvâr-ı Zamân Hazret-i Sultân Murâd Hân Bâ-fermân-ı Âlîşân” başlıklı 18. kaside, “Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd” başlıklı 19. kaside, “Kasîde-i Rahşîyye Der Medh-i Mustafa Paşa” başlıklı 46. kaside olmak üzere üç adet rahşîyye olduğu görülmektedir (Nefî, 1993: 100-200). Burada farklı ve soylu atların isimleriyle beraber uzunca tasvir edilmeleri, sadece dış görünüş değil sahipleriyle aralarında olan uyum bakımından da ele alınmaları dikkat çekicidir. Gâlib, Nâbî’nin bir binek olarak Burak’ı ve süvarî olarak Hazret-i Muhammed’i anlatmasını bu rahşîyyelerin yanında çok basit ve gereksiz bulmaktadır. Gerçekten Nefî’nin atlarının oldukça detaylı bir şekilde, güzel ve görkemli olarak anlatıldığı görülmektedir. Genel itibariyle atların hızlarını ve güzelliklerini anlatan sıfatlar benzer olmakla beraber detaylı bir tahlil ayrı bir çalışma konusu olabilir. Ancak burada bir sonuca varabilmek açısından şu detaya dikkat çekmekte fayda var: Nefî atları överken sınır tanımaz ve söz sanatlarını dilediği gibi kullanır. Onun bir atının ayağına yüz sürmek için feleğin iki büküm olması olağan bir şeydir (18. kasidenin 40.beyti). Şair bazen övgülerini abartır ve övdüğü ata Burak diyerek hürmet etmek gerektiğini ifade eder (17.kasidenin 51.beyti). Yine Nefî’nin anlatımında Ağa Alcası adlı at, “Burak gibi” yeryüzünden feleklere uçabilecek kudrettedir (19.kasidenin 17.beyti). Yine aynı Dîvân’da Vezir Mustafa Paşa’nın atı “Cennet Burak’ına” benzetilmektedir (46.kasidenin 5.beyti). Dolayısıyla Nefî’nin, kaside yazdığı devlet büyüklerini övmek için çok güzel ve rüzgâr ile yıldırımdan hızlı atlarını Burak’a benzettiği görülmektedir. Oysa Nâbî’nin mi’râciyesinde Burak benzetme unsuru olarak kullanılamayacak kadar kıymetli bir varlıktır ve hürmet ile özenle anlatılmıştır. Bu çalışmadaki “Burak” motifi başlığında söz konusu anlatım ve tasvirler detaylı olarak incelenmektedir. Dolayısıyla bir rahşîye olmamakla beraber Nâbî’nin Burak’ı başarılı bir şekilde anlattığı ve bunun lüzumsuz bir iş olmadığı görülmektedir.

Mucizeyi anlatan şiirler olmaları dolayısıyla da mi’râciyeler, mübalağalar ile örülüdür. Motifler altında detaylı incelemeler yapıldığında, gecenin nurunu ifade etmek için karanlıkta kalanın yalnız karınca olduğunu söyleyen şairin zarif mübalağaları dikkat çekmektedir. Şiir, “kıymetsiz bir sıkıntının sonucu” değildir. Söz, genel itibariyle tam ve açıktır. Buna Nâbî’nin kendi mi’râciyesindeki ifadesi de delil olarak gösterilebilir. Şair, bu gökleri tutan şiirin elbise giymiş bir söz olmasını istemediğini dile getirmektedir (240.beyit). Dolayısıyla Nâbî çoğu zaman olduğu gibi

mi^arâciyesinde de sözü tam ve açık tutmak niyetindedir. Bir şey öğreten, açıklayan, okuyanı düşünmeye ve idrak etmeye sevk eden şiirlerde olması gereken budur. Mi^arâciyede sözden anlayan insanların beğeneceği renkli beyitler çoktur ve böyle olduğu Şeyh Gâlib'in kendi anlattığı kıssadan dahi anlaşılmaktadır. Zira sohbetleri nazım, nesir ve musikî hakkında olup dostlukları şiir, fazilet ve irfan üzerine kurulan insanlardan oluşan bir mecliste Nâbî birçok kez anılmakta ve mânâ ehli birileri tarafından övülmektedir (Galib, 2011: 13-14).

Ayrıca motifler bakımından incelendiğinde Nâbî'nin mi^arâciyesinin diğer mi^arâciyelere benzeyen ve onlardan ayrılan yönleri görülecektir. Böylece Şeyh Gâlib'in iddiasının aksine, İslâmî dayanağı olan az sayıda motifi uzunca ve özgün olarak işlemesi bakımından Nâbî'nin yeni bir yol açtığını söylemek de mümkündür.

II. NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİNİN METNİ

1. Bir şeb ki 'ināyet-i İlāhī
Zeyn itmiş-idi bu bār-gāhı
2. Aḫterle sipihr olub müzehheb
Zer cāme ile satardı kevkeb
3. Bu köhne sarāy-ı ābnūsı
Giymişdi libāçe-i 'arūsı
4. Şeb şalmış idi cihāne sāye
Meh yakmış idi çerāğ-ı pāye
5. Riḫlet idicek kavāfil-i Çîn
Tolmuşdı cihān ğubār-ı müşkīn
6. Olmuşdı çerāğ-ı māh-ı enver
Meş'alkeş-i kār-vān-ı aḫter
7. Olmuşdı o şām-ı cennet-āsā
Pür-neş'e-i feyz-i heft mīnā
8. Oldı felek şükūfe-i cūşān
Ma'mūre-i şām sebz-meydān
9. Olmuşdı zamāne pür-reyāḫīn
Ammā ara yirde berg-i nesrīn
10. Çarḫ eyleyüb ol şeb iftiḫārı
Giymişdi kabā-yı pūte-dārı
11. Olduḫda şikeste beyze-i zer
Ḳasrı dağılub görindi aḫter
12. Ḳaṭ' oldı enār-ı mihr-i raḫşān
Her cānibe dāne oldı ğaltān
13. Zer-ger idicek sevād taşmīm
Eflāke tağıldı rīze-i sīm

14. Bıttıḡ-ı ḡūrī kesince devrān
Eṭrāfa çekirdek oldu rīzān
15. Çarḡ ile çekildi penbe-i rūz
Ḥabb oldu sitāre-i şeb-efrūz
16. Vārūn olıcak legençe-i hūr
İtdi kaṭārāt ‘ālemi pūr[-nūr]
17. Mihr oldu şadef mişālī meksūr
Āfāka yayıldı dürr-i menşūr
18. Çün kīse-i mihr oldu rīzān
Çil aḡce ile pūr oldu meydān
19. Şıkdıḡda turunc-ı mihri aḡşām
Oldı leke-dār cāme-i şām
20. Şem‘ aşdı ‘izārına sitāre
Pervāneler oldu pāre pāre
21. Āyīne-i mihr olub şikeste
Dīvāra yapışdı ceste ceste
22. Olmışdı o şām zīver-efşān
Her zerre bir āfītāb-ı raḡşān
23. Bir şekl idi nūr ıla leb-ā-leb
Peyda [idi] rāz-ı perde-i şeb
24. Bir gūne idi temevvūc-i nūr
Kim zūlmet idi miyānçe-i mūr
25. Deryā-yı fūrūḡ idüb telāṭum
Ḳalmışdı cezīre şekl-i encüm
26. Olmışdı ‘azīz zūlmet ol şām
Mānende-i ḡāl-i ‘ānberīn-fām
27. Olmışdı sevāddan nişān-güm
Ḳalmışdı meger ki çeşm-i merdüm
28. Olmışdı mişāl-i mevce-i cū
Berrāḡ u sefīd Çīn-i ḡīsū

29. Ol şeb gül-i bâğ-zâr-ı hestî
Sermāye-dih-i bülend ü pestî
30. Maḥbûb-ı Ḥudā Resûl-ı Ekrem
Bādî-i vücûd-ı her dü-‘âlem
31. Maḥsûd-ı zuhûr-ı âferîniş
Yektâ gül-i gülşen-i güzîniş
32. Nâzende-nişîn-i mesned-i nâz
‘Anḳâ-yı nüh âşiyân-ı i‘zâz
33. İtmişdi berây-ı ‘ıyş-ı cânı
Teşrîf-i sarây-ı Ümmühân’ı
34. Müjgânları içre ḥ’âb-ı şîrîn
Olmışdı liḥâfe pîç-i müşkîn
35. Girmişdi biri birine müjgân
Olmışdı ‘atâ-yı revzen-i cân
36. Olmışdı dü-dîde-i cihân-tâb
Peymāne-i lezzet-i² şeker-ḥ’âb
37. Nâ-gâh irişüb emîn-i ḥazret
Naḳḳâd-ı resâ’il-i risâlet
38. Mürğ-ı melekût-ı lâne-i vahy
Hem-râz-ı bülend-ḥâne-i vahy
39. Ḥallâl-ı ‘uḳûd-ı emr-i mu‘ḍel
Hem-şoḥbet-i enbiyâ vü mürsel
40. Âḥḳâm-resân-ı pâdişâhî
Ârende-i nâme-i İlâhî
41. Hem-râz-ı kitâb-ı âsumânî
Peygām-güzâr-ı câvidânî
42. Serdâr-ı melâ’ik-i muḳarreb

² Lezzet kelimesi peltek ze ile yazıldığı için transkripsiyonlu metinlerde “lezzet” şeklinde ifade edilir. Fakat orijinal metinde katibin peltek ze yerine ze harfî kullandığı görülmektedir. Bu sebeple burada, kâtibin imlâ hatâsı düzeltilerek kelimenin doğru yazımı kullanılmıştır.

- Cibrîl-i emîn haber-ber-i Rabb
43. Çeşm-i dü-cihân Resûl-i Muhtâr
Âvâze-i perden oldu bîdâr
44. Çeşminden uçunca tâ'ir-î ẖâb
Şâhîn-i nigâhı itdi pertâb
45. Med virdi çü kâmet-i nigâha
Cibrîl irişdi piş-gâha
46. Cibrîl-i emîn çün itdi taqdim
Ber-kâ'ide ẖâk-bûs-ı ta'zîm
47. Âdâb-ıla itdi peyk-vârî
Tebliğ-i selâm-ı Kird-gârî
48. Mâlîde idüb yüzün türâba
Şu virdi ẖadîka-ı ẖitâba
49. K'ey neyyîr-i âsmân-ı ihsân
Ey rûh-ı cihân habîb-i Yezdân
50. Ey kuṭb-ı vücûd-ı merkez-i cûd
Maṣṣûd-ı zuhûr-ı bûd u nâbûd
51. Ey efḍâl-i fâzılân-ı 'âlem
Ey ekmel-i kâmilân-ı âdem
52. Ey münteḥâb-ı kitâb-ı îcâd
Ey ferd-i bülend ḳadr-i efrâd
53. Ey dürr-i vücûd baḥş-ı aşdâf
Ey piş-rev-i revân-ı eşlâf
54. Ey şem'-i münîr-i bezm-i ümmîd
Ey çeşm-i çerâğ-ı bezm-i Cāvîd
55. Ey dâver-i kişver-i şefâ'at
Ey ḳâ'id-i mevkib-i hidâyet
56. Ey mevc-i nüḥüst-i baḥr-i muṭlaḳ
Dîdâruña teşne Ḥazret-i Ḥaḳḳ
57. Ey ẖâk-nişîn-i genc-i nâsût

- Teşrîfîne teşne bezm-i lâhût
58. İkbālîne tengdür bu ‘âlem
Ur bār-geh-i bülende süllem
59. Pâyüñe nişār içün müretteb
Dürr ile toköz tabaķ leb-ā-leb
60. Āyîn içün aşdı çarḥ-ı mīnā
Dükkānına bir benekli ḥārā
61. Şevķ-i ḳademiñle doldı emlāk
Zeyn oldı sürādıķātı eflāk
62. Ferrāş-ı ḳıbāb-ı āsumānī
Baş itdi ḳumāş-ı kehkeşānı
63. Zeyn itdi ṭabāķ-ı seb‘i aḥter
Dāmen dāmen saçıldı gevher
64. Genc-i İremi boşatdı Rıdvān
Zeyn itdi behiştı ḥūr u ḡılmān
65. Şaf çekdi ḳudūmuña melekler
Raķş eyledi şevķuñe felekler
66. Ey şāh-ı mināşsa-ı nübüvvet
İtdi seni Ḥaķ ḥuzūra da‘vet
67. Āmāde ḳudūmuña kemāhī
Envā‘-ı ziyāfet-i İlāhī
68. Ey mihr-i [münīr]-i şubḥ-ı ümmīd
Pā-būsuña teşne meh ü ḥurşīd
69. Şal şūriş-i şevķ-i ḳudsiyāne
Baş pāyını saṭḥ-ı lā-mekāna
70. Çeşm-i melekūtı eyle rūşen
Şaḥn-ı ceberūtı eyle gülşen
71. Ḳıl serv-i behişte ‘arz-ı ḳāmet
Ḳopsun ser-i sidreye ḳıyāmet
72. Bu menķabet-i bülend-pāye

- Hîç şalmadı bir ser üzre sâye
73. Hîç kimseniñ olmadı bu devlet
Bālāsına sâye-bahş-ı ‘izzet
74. Bu devlet-i kırb u cāh-ı ber-ter
Bir mürsele olmadı müyesser
75. Bir kimsenüñ olmadı bu mi‘rāc
Farq-ı ser-i iftiḥārına tāc
76. Yerden göge farkı āşikārā
‘Arş-ı Şamedī vü Tūr-ı Sīnā
77. Çok fark lüzüm-ı cāy-ı Mūsā
Ey ta‘diye-dān-ı sırr-ı isrā
78. Bu bār-gāh olmadın mümeḥhed
Maḫşūd bu leyledir mücerred
79. Hem ‘arş ola pāy-būsā nā’il
Hem sen olasın kemāle vāşıl
80. Hem Ḥaḫḫ ide seni ḥalkā raḥmet
Hem sen olasın nedīm-i ḥazret
81. Ey seyyid-i nāzenīn kıyām it
Aḫşā-yı meḫāşıda ḥıram it
82. Ol pādīşeh-i bülend-aḫter
Oldı bu peyāmdan mübeşşer
83. Kındı serine hümā-yı devlet
Mest itdi nüvīd-i bezm-i vuşlat
84. Geldi o zamān kıyām-ı nāza
Mānende-i servi ihtizāza
85. Cibrīl-i sefīr-i sidre-pīrā
Çekdi aña bir Burāḫ-ı ra‘nā
86. Ammā ne Burāḫ berq-i ḥatīf
Hem cünbiş-i nūr-ı çeşm-i hātīf
87. Sīmāsı mişāl-i ḥūr-i Rıdvān

- Ruḥsārı mişāl-i rū-yı insān
88. Şīrīnī-i hey'eti nigeḥ-sūz
Ārāyiş-i ḥılḳati dil-efrūz
89. A'zāsın sü[t]üde naḳş-ı hoş-ter
Şeffāf mişāl-i āb-ı gevher
90. A'zāsını mücevher ü müşa'şa'
Rānında iki per-i muraşşa'
91. Bir gūne idi cüst ü çālāk
Kim gerdine irmez idi idrāk
92. Eyyām-ı neşātđan sebūk-rev
Mānend-i vişāl-i tiz-ter-i rev
93. İtmek dem-i vaşılđa ne minnet
Reng-i rūḥ-ı 'āşıkānı sebḳat
94. Sīm-āb mişālī cūş iderdi
Mānende-i yem ḥurūş iderdi
95. Baḥr üzre eger ideydi reftār
Olmazdı nişān-ı süm pedīdār
96. Reftār içün ursa 'ārşaya süm
Eyler idi ḥayālden teḳaddüm
97. Nāzendelige gelince pāyı
Farḳ itmez idi türāb u māyı
98. Pervāz içün itdüġinde per-dāz
Cibrīl idi ancaḳ aña dem-sāz
99. Ḳaşđ eylediginde server-i dīn
Olmaġa Burāḳa zīver-i zīn
100. Serkeşlik idüb Burāḳ-ı berrāk
Oldı reh-i inḳıyāddan 'āḳḳ
101. Mānende-i āḥū-yı remīde
Teslīmden oldı ser-keşīde
102. Cibrīl görüb bu vaż'-ı ḥāmı

- Şerme bedel oldu ihtirāmı
103. Aña didi ey Burāk-ı gül-gün
Bilmem ne bu cünbîş-i dîger-gün
104. N'oldı saña kim ibā idersin
Baht irdi saña hebā idersin
105. Bu devlet [ü] bu sa'adet ü fer
Bir rahşa hiç olmadı müyesser
106. Kimdir idecek bilür misen sen
Maşşüre-i zînüñi nişîmen
107. Olmazsan o şehsüvāra sen rām
Firākıña bestedür nüñ ecrām
108. Bilsen saña rākîb olanı sen
Çeşmiñde iderdiñ aña mesken
109. Sen rāyiziñiñ kim olduğın bil
‘Āķķ olma ri‘āyet-i edeb kıl
110. Bulmazdık o kevni itmese sen
Ne sen şeref-i vücūd u ne ben
111. Fehm it budur uşta ey sebük-pā
Ser-ğayl-i peyamberān-ı Mevlā
112. Bu hāzret-i faħr-ı enbiyādur
Maħbüb-ı Cenāb-ı Kibriyā’dur
113. Gūş itdi Burāk çün bu rāzı
Sürdi [yire] çehre-i niyāzı
114. Şerm itdi teħallüf itdüginden
Vādî-i ħılāfa gitdüginden
115. Şermendelüginden oldu her su
Mîzāb-ı cū ħicāb-ı her mu
116. İtdi ānı cūş-ı şerm-sārî
Efgende ‘inān-ı bürdbārî
117. Ruhsārı olub nümüne-i kāh

- Ol vechle oldı ma‘zeret-hāh
118. K'ey fātiḥ-i daḥme-i şefā‘at
Dendān[e]-dih-i kilīd-i raḥmet
119. Ferdā-yı kıyāmet olduḡında
Şaḥn-ı ‘Arasāt tılduḡında
120. Ol günde saña berāy-ı ta‘zīm
Olinsa gerek hediyye taḡdīm
121. Gönderse gerek Cenāb-ı Bārī
Ben gibi Burāḡ-ı çil hezārı
122. Ol günde yem-i ḥuḡūḡ idüb cūş
İtme bu kemīneyi ferāmūş
123. İtme beni ey kerīm-i zī-şān
Endāḡte-i şıḡabl-ı nisyān
124. Gūş eyliyecek ḡabīb-i ekrem
Müjde-y-le derūnın itdi ḡurrem
125. Gūşını müşennef itdi min ba‘d
Va‘d eyle nebīyyü şādıḡu'l-va‘d
126. Ol va‘de ḡabī‘atın idüb rām
Zülle bedel oldı cünbīş-i rām
127. Cibrīl yanaşdırub Burāḡ’ı
Faḡr-ı rusul oldı aña rāḡī
128. Pāy ile şeh-i felek nişīmen
Çün çeşm-i rikābın itdi rūşen
129. Mānende-i āfītāb-ı raḡşān
Taḡvīl-geh oldı burc-ı mīzān
130. Aldıḡda Burāḡ anıñ şemīmin
Būs itdi ‘inān keff-i kerīmīn
131. Cibrīl ü Burāḡ oldı yeksān
Dīde gibi müşterek şitābān
132. Cibrīl olub refīḡ-i rāhı

- Ṭayy itdi hevāyı ‘izz ü cāhı
133. Evvel kademinde oldı peydā
Envār-ı harem-serāy-ı Aḳṣā
134. Olduḳda o servere nazār-gāh
Pīrāmen ṣaḥn-ı Ṣaḥretu'llāh
135. Nā-gāh bulundı anda ḥāzır
Aḳṭāb-ı evā'il ü evāḥır
136. Ṣāhān-ı ḳalem-rev-i nübüvvet
Ḥükkām-ı memālik-i ṣerī'at
137. Oldı o zemān ṣeh-i Tihāme
Ol sübhā-ı lü'lü'e imāme
138. Oldı ṣeh-i dīn-i penāh-ı ekmel
Ṭuḡrā-yı suṭūr-ı ṣaff-ı mürsel
139. Ya'ni olub enbīyā cemā'at
Faḥr-ı rusul eyledi imāmet
140. Hep itdi bi-resm-i ṣādmānī
İcrā-yı taḥiyyāt u tehānī
141. Çün vaḳt irüşüb açıldı minhāc
Yerden göge naşb olundı mi'rāc
142. Ol nūr-ı cihān ṣeh-i yegāne
‘Azm eyledi süy-ı āsumāna
143. Bālāsına sürdü rāh-vārı
Ṭayy eyledi burc-ı bād u nārı
144. Gerdün añā ihtirām ḳıldı
Bu ḥark o iltiyām ḳıldı
145. Öyle güzer itdi çarḥ-ı āsān
Kim perde-i çeşmi ṣekl-i insān
146. Eflākı hep eyledi derīde
Kim lücce-i ṣāfī nūr-ı dīde
147. Anuñ k'ola cism-i rūḥı ecsām

- Ḥā'il mi olur o cisme ecrām
148. Anuñ k'ola zāt-ı nūr-ı envār
Reh-bend olamaz sipihr-i devvār
149. Anuñ k'ola zātı nüşa-ı pāk
Zabṭ eyliye mi ḥabāb-ı eflāk
150. Anuñ k'ola rūḥı nūr-ı Yezdān
Karşu tura mı sipihr-i gerdān
151. Bāz oldu der-i sipihr-i evvel
Yağdı meh-i bedr o gence meş'al
152. Pāyine sürüb yüz aldı kāmın
Pür eyledi ṭās-ı nā-tamāmın
153. Çarḥ-ı duvvuma olinca vārid
Meşḳ itdi şenāsın 'Uṭārid
154. Mānend-i qalem idüb tekāpū
Şafḥa gibi sürdi pāyine rū
155. İrdükde üçünci āsumāne
Düşdi kef-i Zühreden çeğāne
156. Oldı nefesi ḥicāb-ıla teng
Şermendelik itdi kāmetin çeng
157. Oldı giderek o nūr-ı dīde
Çün ṭārem-i çārūme resīde
158. Ḥacletle dönüb başı sipihrüñ
Zerd [oldı] yüzi zavallı mihrüñ
159. Çıkdıkda beşinci bār-gāha
Mirriḥ yüz urdı ḥāk-ı rāha
160. Cānı gām ile dehāna geldi
Tığın bırağub emāna geldi
161. Oldukda şeşüm sipihre vāşıl
Bercīse sa'adet oldı ḥāşıl
162. Seccāde mişāli öpdı pāsın

- ‘Arz eyledi bendelük ridāsın
163. Heftüm felek oldı çünki menzil
Hāl-i Zuḥāl oldı ḥaylī müşkil
164. Ruḥsārına urmadı günāhın
Redd itmedi ‘abd-ı rû-siyāhın
165. İrdükde sipihr-i s̱ābitāta
Baḥş itdi fūrūğ-ı neyyirāta
166. Heştüm felek-i düvāzdeh-pā
Kürsī-i muraşşa‘-ı dilārā
167. İzhār-ı niyāz idüb cülūsa
Ḳaddini ḥām itdi pāy-būsa
168. ‘İḳdın getirüb nişāra Pervīn
Şevr eyledi ḥākī ‘anber-āğīn
169. Cevzā kemerin idüb hediyye
İtdi yine kendüye ‘aṭiyye
170. Şevḳ ile şevābit oldı sâ’ir
Uçdı bu hevāda nesr-i ṭā’ir
171. Mīzān düşüb ol şeb ıztırāba
Yüz sürdi terāzū-yı rikāba
172. Urdıḳda rikāba Ferḳadan çeng
Mīzān ile oldı ol da hem-seng
173. Olmağa sezā-yı ḥayl-i iḥsān
Āb-ı ruḥın itdi Delv-i rīzān
174. Ḥaddin bilüb oldılar mü’eddeb
Ḥarçeng-ile şulḥa geldi ‘Aḳreb
175. Cedyi getirüb Simāk-ı Rāmih
Zebḥ eyledi anı sa‘d-ı zābih
176. Şekvā-yı Ḥamel geçince ḥadden
Aldı anı pence-i Esedden
177. Genc-i ni‘āmından almağa ḳūt

- Harc eyledi cümle fûlsini Hût
178. Āvāze-i zikr-i kudsiyān hep
Āğāze-i Sünbüle-y-di ol şeb
179. Andan daḥi eyleyüb ‘urūcı
Terk eyledi çarḥ-ı zī-burūcı
180. Çün oldu şeh-in-şeh-i muḳaddes
Ārāyiş-i bār-gāh-ı atlas
181. Oldı oradan güzāre der-kār
Mānend-i ḥarīr-i hoş-terīn tār
182. Andan da geçince berḳ-vārī
Düşdi bün-i sidreye güzārı
183. Ammā ki ne sidre tāc-ı nüh kāḥ
La‘līn beden ü zümridīn-şāḥ
184. Cūşış-kede-i zülāl-i rahmet
Yenbu‘-ı çehār-ı cūy-ı cennet
185. Bār-āver-i nev-ḳumāş-ı āmāl
Menzil-geh-i kārvān-ı i‘māl
186. Hem-sāye-i şaḥn-ı cāvidānī
Ser-ḥadd-i diyār-ı lā-mekānī
187. Ārām-geh-i Cenāb-ı Cibrīl
Mecrā-yı füyūz vaḥy ü tenzīl
188. Olduḳda o şeh-i taḥt-ı dīde
Menzil-geh-i sidreye resīde
189. Cibrīlūn o demde per ü bālī
Naḳş-ı ṭayr andan oldu ḥālī
190. Düşdi oradan zebūn u ḥaste
Mānende-i mürğ-ı bāl-beste
191. A‘zā-yı Burāk oldu ḳavī süst
Ol çāpūk u cüst ḳaldı nā-cüst

192. Cibrīle didi Resūl-i Ekrem
Ey yār u birāder-i mükerrerem
193. İnşāf mıdır berīde da‘vet
Mihmānı kımak esīr-i vahşet
194. Lāyık mı olub benümle hem-pā
Bunda kıyasın ğarīb u tenhā
195. Bu sözden olub emīn-i hāzret
Vā-mānde-i pīc ü tāb-ı haclet
196. Bāz itdi zebān ‘özü-ñ‘āhı
K‘ey zayf-ı mükerrerem-i İlāhī
197. Bundan ilerü degül perīde
Senden ğayrı bir āferīde
198. Açsam perr ü bālī nīm-barmağ
Hākister ider tecellī-yi Hākğ
199. Her kimse ki bilse kendü haddin
İkdām idemez güzāra seddin
200. Bu sözde iken emīn ü server
Nā-ğāh açıldı başka bir der
201. Bir hevdec irişdi nāmı Refref
Gehvāre-i mihr-tāb-ı mıtraf
202. Pervāza gelince dinse şāyān
Hem-cünbiş-i mesned-i Süleymān
203. Ammā ki o kaç‘-ı rāh iderdi
Bu cānib-i ‘ulvīye giderdi
204. Āğūşa alub o cān cānı
Tayy itdi hudūd-ı lā-mekānı
205. Ol cezb-i hevā ile yürürdi
Bu cezb-i Hudā ile yürürdi
206. Kaldı o idince evci seyrān
Cibrīl ü Burāk zār u giryān

207. Çekdi ‘aķabince mānde-i rāh
Gül-bāng-i du‘ā-yı şāneka'l-lāh
208. Çün Refref ile o şāh-ı dil-ḡāhı
Ṭayy itdi hezār rāh-ı bī-rāhı³
209. Refref daḡı ķaldı menziline
Bağlandı sefīne sāhilinde
210. Terk eyledi āşiyānı ‘anķā
Kışrını bıraķdı lübb-i ma‘nā
211. Şebnem gibi çekdi mihr-i raḡşān
Gül ķaldı dehān-güşāda ḡayrān
212. ‘Arş itdi rubūde ol cüyūbi
Bāğ eyledi mest ‘andelībi
213. Olduķda Resūl vāşıl-ı ‘arş
‘Arş oldu ġubār-ı pāyine ferş
214. ‘Arş-ı ‘azīmet-penāh-ı Bārī
Oldı o şehūñ nigāh-dārı
215. İtdi o ḡidīv bunda ṭıynet
Ber-ķā‘ide secde-i taḡıyyet
216. Hāķķ eyleyüb iḡtirām u i‘zāz
İkrām ile eyledi ser-efrāz
217. Ārāyiş-i bezm-i vuşlat oldı
Müstağraķ-ı nūr-ı vaḡdet oldı
218. Vehhāb u Ġanī Kerīm ü Mennān
Bezī itdi o deñlü luṭf u iḡsān
219. Kim ḡavşala [vü] ḡesāba şığmaz
Zerrātı nüh āsiyāba şığmaz
220. Katre irişüb yemm-i ḡayāta
Ġarķ oldı tecelliyāt-ı zāta

³ Vezin aksamaktadır.

221. Müstağrak olunca nūr nūra
Sāye gibi vehm atıldı dūra
222. Deryāya irişdi mevce-i āb
Maḥv oldu görünce mihri mehtāb
223. Ḥādīs olıcaḡ kādime vāşil
Āsār-ı ḥudūs oldu zā'il
224. Deryāya idince seyl-i rū-māl
Ġayretinüñ oldu rengi seyyāl
225. Geçdi arada niçe maḡālāt
Hep ḡaric-i vūs'āde maḡūlāt
226. Ol şoḡbete nuṡḡ-ı hemdem olmaz
Ol halveṡe [kimse] maḡrem olmaz
227. Ol güft ü şinīd dem getürmez
Ol sırr-ı ḡafī raḡām getürmez
228. Bir kimse degil o sırdan āḡāh
Bir kendü bilür anı bir Allāh
229. Bu cümle 'aṡā-yı cāvidānı
Hep ümmete oldu armaḡanı
230. Ḥaḡ'dan o nebīyyi nāz-perverd
İtdi anı ümmete reh-āverd
231. Ol dem k'olina nişār-ı raḡmet
Maḡrūm ḡomaz veliyy-i ni'met
232. Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı şāh-kevneyn
Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı *ḡābe ḡavseyn*
233. Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı şām-ı isrā
Yā Rabb be-nükte-i ev-ednā
234. Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı şām-ı vuşlat
Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı cūş-ı raḡmet
235. Yā Rabb bi-ḡaḡḡ-ı çeşm-i maḡmūm
Nābī-i faḡīri itme maḡrūm

236. Teshīl kıl aña her ‘asīri
Ol dest-i keremle dest-gīri
237. Şad şükr Hudā-yı lā-yezāle
Vehhāb u Kerīm ü bī-zevāle
238. Kim virdi bu nā-tüvāna miknet
Bu nazm-ı laṭīf buldı şüret
239. Buldı bu ‘ibāret üzre revnaḵ
Mi‘rāc-ı Resūl-i Ḥażret-i Ḥaḵḵ
240. Ammā ki bu nazm-ı āsmān-gīr
Olmağa libās-pūş-ı ta‘bīr
241. Bir zāt-ı mükerrem oldı bādī
Kim ‘āleme ḥayrdur murādı
242. Teklīf-i leb-i güher-nişārı
Oldı bu ‘ibāret üzre cārī
243. K'ey pīr-i ṭarīḵat-ı me‘ānī
Mi‘mār-ı binā-yı cāvidānī
244. Āşārıñuz oldı gerçi vāfir
Mi‘rāca degül birisi dā’ir
245. Bir kerre esüb nesīm-i tevḫīḵ
Olsa ḵalem āb-şār-ı taḥḵīḵ
246. Bir def‘a da cūşış ṭabī‘at
Mi‘rāc-ı kemāle itse himmet
247. Bir kerre de ḥāme-i siyeh-tāc
Olsa ‘ilm-i sipāh-ı mi‘rāc
248. Olsa rūḥ-ı şafḥa-ı semensā
Merğüle-ṭırāz şām-ı isrā
249. Kim hem-sen olub na‘īme vāşil
Olsun oḵıyan şevāba nā’il
250. Hem sen olasın ḵarīn-i ni‘met
Aḥbāba hem idesin ziyāfet

251. Oldı bu hıṭāb-ı müşfikāne
Yekrān-ı zamīre tāziyāne
252. İtdi nefes-i laṭīf-i te'şīr
Oldı varak-ı emel raḡam-gīr
253. Bī-şā'ibe ol nefesdür el-Haḡḡ
Bu hıẓmete olduḡum muvaffaḡ
254. Kimdür dir iseñ o bī-hemālī
Bī'z-zāt cenāb-ı şadr-ı 'ālī
255. Şadrü'l-vüzerā mu'īn-i devlet
Faḡrü'l-vükelā emīn-i millet
256. Ser-tāc-ı 'ilm-keşān-ı 'ālem
Ser-dār-ı müdebbirān-ı ekrem
257. Düstür-ı kerīm-i kār-fermā
Ḥāmī-i niẓām-ı dīn-i dünyā
258. Ser-levḡa-ı nüşḡa-i vezāret
Ser-defter-i zümre-i şadāret
259. Mi'mār-ı mebānī-i feẓā'il
Ḥāvī-i celā'il-i ḡaşā'il
260. Ḥātem-meniş ekrem-i zamāne
Nu'mān-reviş Āşāf-ı yegāne
261. Ğayret-keş-i devlet-i muḡalled
Hem-nām-ı şeh-i rusul Muḡammed
262. Pāşā-yı cevāhir-i ma'ālī
Dānā-yı merātib-i ahālī
263. Ḥurşīd-i ufuk-firūz-ı dīvān
Dādār-ı dehen-güşā-yı fermān
264. Şāḡib-nesāḡ-ı umūr-ı 'ālem
Naḡḡād-ı 'ulūm-ı şadr-ı ekrem
265. Allāḡ mu'ammer ide zātın
Mecrā-yı füyūẓ ide devātın

266. ‘Adliyle olub ğunūde ‘ālem

Zātı ola şadrda mükerrerem

267. Emrinde mūdām ola mü’eyyed

Şadrında Ğudā ide mü’ebbed

III. METNİN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

1. [Öyle] bir gece ki Allah'ın lütfu bu divanı süslemişti.
2. Yıldızla yaldızlanmış gökyüzü, altın elbisesiyle yıldız satardı.
3. Bu eskimiş abanoz [gibi siyah] saray, gelin elbisesi giymişti.
4. Gece, âleme gölge salmıştı. Ay, İkizler yıldızının ışığını yakmıştı.
5. Çin kabilelerinin göçmesiyle dünya, misk kokulu toz [ile] dolmuştu.
6. Ay'ın nurlu ışığı, yıldız kervanının meşalecisi olmuştu.
7. O cennet gibi akşam, yedi minenin feyziyle neşe dolmuştu.
8. Gökyüzü coşan çiçeklerle süslendi, akşamın şehri yemyeşil meydana oldu.
9. İçinde bulunulan zaman fesleğenlerle dolmuştu ama yer yer yaban gülü yaprakları [da vardı].
10. O gece iftiharla dönüp kuyumcu elbisesini giymişti.
11. Altın yumurtalar kırıldığında, sarayı dağılan yıldız göründü.
12. Parlak güneş narı kesildi, her yere taneler yuvarlandı.
13. Kuyumcu savatlama edince, gümüş kırıntıları göklere dağıldı.
14. Hurinin karpuzu dönmeyi bırakınca etrafa çekirdekler döküldü.
15. Gündüzün pamuğu dönüp çekildi, geceyi aydınlatan yıldız çekirdek oldu.
16. Hurilerin küçük leğeni ters dönünce, damlalar âlemi nurla doldurdu.
17. Güneş, inci kabuğu gibi kırıldı; dağılmış inciler ufuklara yayıldı.
18. Güneş kesesi döküldüğü için meydana çil çil akçeyle doldu.
19. Adamları güneşin turuncusunu sıkınca, akşamın elbisesi lekелendi.
20. Yıldız yanağına mum astı, pervaneler parça parça oldu.
21. Güneşin aynası kırılıp parça parça duvara yapıştı.
22. Her zerre bir parlak güneş, o akşam süsler saçan [bir akşam] olmuştu.
23. Gecenin sır perdesi meydana çıkmıştı, ağzına kadar nurla dolu bir hâlde idi.
24. Nur dalgaları [öyle] bir renk idi ki [karanlık olan yalnız] küçük bir karınca idi.
25. Nur denizi dalgalanınca, ada yıldız şeklinde kalmıştı.
26. Anber kokulu ve anber renkli bene benzeyen o akşam, aziz [bir] karanlık olmuştu.
27. [O gece] gözbebeğinden başka karalıktan iz kalmamıştı,

28. [Gecenin] saçının kıvrımları akarsu dalgası misali ak ve pak olmuştu.
29. O akşam varlığın gül bağı, yücelik ve aşağılığın sermayedarı [oldu].
30. Her iki âlemin varlık sebebi, Allah'ın sevgilisi Resûl-i Ekrem,⁴
31. Varlık âleminin meydana geliş sebebi, seçkin gül bahçesinin tek gülü,
32. Naz makamının nazlısı, izzetin dokuz yuvasının Anka'sı,
33. Canının yiyip içmesi maksadıyla, Ümmühan'ın⁵ hanesine teşrif etmişti.
34. Kirpikleri arkasındaki tatlı uykusu, misk kokulu kıvırcık [bir] örtü olmuştu.
35. Kirpikleri birbirine girmiş, can perdesinin ihsanı olmuştu.
36. Dünyaya sıcaklık ve ışık saçan iki göz, tatlı [bir] uykunun lezzet kadehi olmuştu.
37. Güvenilir hazret, peygamberlere [indirilen] kitapların kayyumu, ansızın yetiştii.
38. [O] Vahiy meleklerinin yuvasının kuşu, ulu vahiy evinin sırdaşı[dır].
39. [Çözümü] zor düğümlerin çözücüsü, mürsel peygamberlerin sohbet arkadaşı,
40. Padişahın emirlerini ulaştıran, Allah'ın mektubunu getireni,
41. Gökler kitabının sırdaşı, ebedî olanın haber getireni,
42. [O] Allah'a yakın meleklerin başı, Allah'ın haber getireni Cibril-i emin[dir].
43. İki cihan peygamberi [Ahmed-i] Muhtar'ın gözleri, kanatların yüksek sesinden uyanmış oldu.
44. Rüya kuşu gözlerinden uçunca, şahin bakışları uzağa düştü.
45. Cebrail ön tarafa geçtiği için görüş mesafesine dikkatle baktı.
46. Cibril-i emin [kendini] takdim için usulünce yeri öperek hürmet etti.
47. Haberci gibi, usulünce Allah'ın selamını iletii.
48. Yüzünü toprağa sürüp söz bahçesine su verdi:
49. Ki ey ihsan göğünün nuru, ey âlemin ruhu, Allah'ın sevgilisi!
50. Ey cömertlik merkezinin kutbu, varlık ve yokluğun zuhur sebebi!
51. Ey âlemin faziletliyelerinin en faziletlisi, ey noksansız insanların en mükemmeli!
52. Ey yaratılmışlar kitabının seçilmiş, ey yüce şahsiyet, insanların kıymetlisi!⁶

⁴ Her ne kadar “ekrem” kelimesi sözlükte “kerim, kerem sahibi, lütuf, cömert” gibi kavramları karşılarsa da bunlardan birini tercih etmek anlamı daraltacağından, “Resul-i Ekrem” gibi peygamber efendimiz için kullanılan ve alışlagelmiş ifadeleri aynı bırakmak uygun görülmüştür. Diğer kelimeler için ise günümüz Türkiye Türkçesi ile daha kolay anlaşılmalara yönelik ifadeler tercih edilmiştir.

⁵ Hazret-i Muhammed'in amcasının kızı.

⁶ “İnsanlar” olarak kabul ettiğimiz kelime beyit içerisinde “efrad” şeklindedir. Efrad, çoğul eki almış Arapça bir kelime olup “fertler” demektir. Aynı zamanda “efrad” kelimesinin tasavvufi bir anlamı vardır ki Hz.Muhammed'e tâbi olmuş kıymetli velîleri anlatmak için kullanılır. Detaylı bilgi için bkz: Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s.164.

53. Ey sedeflerin bahşettiği varlık incisi, ey bizden öncekilerin ruhlarının öncüsü!
54. Ey ümit meclisinin nur saçan mumu, ey sonsuzluk meclisinin göz ışığı!
55. Ey şefaât ülkesinin adil hükümdarı, ey hidayet alayının baş kumandanı!
56. Ey mutlaklık denizinin ilk dalgası! Hazret-i Hakk yüzünü görmek istiyor.
57. Ey insanlık âleminin toprağının hazinesi! Uluhiyet âlemi [kendisini] şereflendirmeni istiyor.
58. Bu âlem saadetinden yoksun durur; yüce divana merdiven vur.
59. İnci ile ağzına kadar dolu dokuz kat, [bunları] ayağına saçmak için hazır.
60. Sırça renkli gök, ayın için dükkanına bir hâre⁷ astı.
61. Yerler adımının şevkiyle doldu, göklerin perdeleri süslenmiş oldu.
62. Gök kubbesinin döşeyicisi, yıldızlı kumaşını yaydı.
63. Yıldızlar yedi katı süsledi, mücevherler etek etek saçıldı.
64. Rıdvan cennet bağının hazinesini boşalttı, cennet kadınları ve erkekleri cenneti süsledi.
65. Melekler ayak basman için saf saf oldular, gökler şevkinle dans ettiler.
66. Ey peygamberliğin tecelli yerinin padişahı, Hakk seni huzuruna davet etti.
67. Çeşit çeşit ilahi ziyafet, ayak basman için tam manasıyla hazır.
68. Ey ümit sabahının parlak güneşi! Ay ve güneş, ayaklarını öpmeye susamış.
69. Mekânsızlık âleminin girişine ayağını bas, [kendini] meleklerin şevkli karmaşasına bırak.
70. Meleklerin gözlerini aydınlık eyle, Allah'ın kudret sahnesini gül bahçesi eyle.
71. Cennet servisine endamını göster, Sidre'nin başına kıyamet kopsun.
72. Bu yüksek merdivenin hikâyesi, bir baş üzerine hiç gölge salmadı.
73. Hiç kimsenin başına bu devlet, ululuk bahşeden gölge gelmedi.
74. Bu yakınlığın saadeti ve yüce makam, [başka] bir peygambere nasip olmadı.
75. Farklı⁸ övüncün başlangıcına sahip bu mi'râc, bir kimsenin olmadı.
76. Allah'ın Arş'ı ile Sina Dağı'nın farkı yerden göğe [kadar] açıktır.
77. Ey [bu] yürüyüşün sırrının öznesi! Musa'nın yerinin ihtiyacı [ile bunun arasında] çok fark [var].

⁷ Bir çeşit menevişli kumaş, örtü.

⁸ Bu beyitte farklı, Hz.Muhammed'e has bir övünç kastedilmekle beraber tasavvufî bir anlamdan da bahsedilebilir. Zira "fark" kelimesi ile yaratılmışlar içinde Allah'ı değil, sadece yarattığını görme hâli kastedilir. Allah'ı görmek ise cem' olarak isimlendirilir. Detaylı bilgi için bkz: Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s.185.

78. Bu huzurun döşenmiş olmasından maksat, yalnız bu bir tek gecedir.
79. Hem Arş ayağını öpme muradına ersin, hem sen tamlığa kavuşasın.
80. Hem Hakk seni halka rahmet etsin, hem sen [onun] sohbet arkadaşı olasın.
81. Ey nazlıların efendisi, ayağa kalk! Mescid-i Aksa'ya [gitmek] maksadıyla salınarak yürü.
82. O talihli padişah, bu haberle müjdelenmiş oldu.
83. Başına saadet kuşu [olan Hüma] kondu, kavuşma meclisinin müjdesi [onu] kendinden geçirdi.
84. O zaman serviye benzeyen [peygamber] ayağa kalktı [ve] hafifçe titredi.
85. Sidreyi süsleyen elçi Cibril, ona pek hoş bir Burak çekti.
86. Ama ne Burak! Hem göz kamaştıran yıldırım, [hem] gaybın⁹ gözünün nurunun eğlencesi.
87. Yüzü Rıdvan'ın cennet kızları gibi, yanağı insan çehresi gibi.
88. Şirin tavırları, yakıcı bakışlar [gibidir]. Yaratılışının süsü, gönülleri aydınlatır.
89. Övgüye değer uzuvları çok hoş nakışlı, mücevher suyu gibi şeffaf [idi].
90. Vücudu mücevherle bezenmiş ve parlak, uyluğunda mücevherden iki kanat [vardı].
91. Hareketli ve çevik bir tür idi ki toz toprağına akıl ermez.
92. Çok hızlı gidilen kavuşmalar gibi, zamanın neşesiyle çabuk ilerleyen [bir binekti].
93. Kavuşma anında [bu] ne minnet etmek! Âşıkların ruh halini geçer.
94. Cıva misali coşardı, deniz gibi gürlerdi.
95. Eğer deniz üstünde yürüseydi, toynağının izi belli olmazdı.
96. Yürümek için yere toynak vursa, hayalden daha önde giderdi.
97. Ayakları nazla harekete geçince, toprak ve suyu fark etmezdi.
98. Uçmak için kanatlarını açtığında, ona ancak Cibril eşlik edebilirdi.
99. Dinin önderi, eyerinin süsünü tutmak için Burak'a kastettiğinde;
100. Işıldayan Burak dik başlılık edip yola götürülmekte asi oldu.
101. Ürkmüş ceylana benzeyen [Burak], teslimiyetten kaçıp dik başlı oldu.
102. Cibril olgunluktan uzak bu vaziyeti görünce, hürmeti utancına bedel oldu.

⁹ Burada “gayb” yani gözle görülemeyen âlem olarak alınan kelimenin aslı “hâtif” olup, kaynağı belirsiz ses ya da gaybdan seslenip haber veren melek adı olarak da bilinmektedir.

103. Ona dedi [ki] ey gül renkli Burak, bilmem bu değişik hareketler ne?
104. Sana n'oldu ki çekinip kaçınıyorsun? Sana kısmet erişti; heba ediyorsun!
105. Bu mutluluk ve saadet ve aydınlık, hiçbir gösterişli ata nasip olmadı.
106. Tahsis edilmiş eyerine oturacak [kişinin] kim olduğunu sen biliyor musun?
107. Sen o büyük biniciye itaat etmezsen, dokuz [kat göğün] cisimleri [onun] ayrılığına bağlanır.
108. Sana rakip olanı sen bilsen, gözünde ona yer ederdin.
109. Sen seyisinin kim olduğunu bil, asi olma, edebe riayet et.
110. O var olmasaydı, ne sen ne ben, varlığımızla şeref bulurduk.
111. Ey ayağı çabuk olan! İdrak et: İşte budur Allah'ın peygamberlerinin süvâri başı.
112. Bu, peygamberlerin övücü hazrettir, Cenab-ı Allah'ın sevgilisidir.
113. Burak bu sırrı dinlediği için yalvaran yüzünü [yere] sürdü.
114. Doğru yoldan sapıp ayrılık vadisine gittiği için utandı.
115. Mahcubiyetinden, her taraf, her kıl utanç suyu oluğu oldu.
116. Utancının coşkunluğu onu, sabırla dizginlenmiş biçare etti.
117. [Burak'ın] yüzü örnek alınacak bir yer olup o şekilde özür diledi:
118. Ki ey şefaathçilerin fatihi, rahmet kilidinin dişlerini var eden!
119. Kıyametin yarını olduğunda, mahşer yeri olduğunda;
120. O gün sana hürmet için hediye takdim edilse gerek.
121. Cenab-ı Bâri, ben gibi kırk bin Burak'ı gönderse gerek.
122. O gün dostluk denizi coştığında, bu zavallıyı unutma.
123. Ey şan ve kerem sahibi! Beni unutma tavlasında unutulmuş etme.
124. Kerem sahibi sevgili [bu sözleri] dinleyince, müjde ile [Burak'ın] gönlünü ferahlattı.
125. Bundan sonra [Burak] kulaklarını [bu sözlerin] küpesi ile süsledi [ve] peygambere sadık olacağının sözünü verdi.
126. Tabiatı o söze boyun eğip itaatinin coşkusu küçülmesine bedel oldu.

127. Cibril Burak'ı yanaştırınca, peygamberlerin övücü ona [binmek için] eğildi.
128. Göklerin şahı meskene adım attığı için huzuru aydınlatı.
129. Terazî burcu, güneş ışığı misali durumdan duruma geçme yeri oldu.
130. Burak onun kokusunu alınca zapt edip kerem sahibinin ellerini öptü.
131. Cibril ve Burak, gözler gibi aynı hizada oldu [ve] beraber koşup gittiler.
132. Cibril yol arkadaşı olup havayı [geçerek] izzet ve yücelik makamına uçtu.
133. İlk adımında Mescid-i Aksa'nın nuru peyda oldu.
134. [Peygamberlerin] önderinin baktığı yer Satretu'llâh taşının etrafı olunca;
- 135-136. Ansızın ilk zamanların ve son zamanların manevî kutupları, peygamberlik hükmü altında bulunan şahlar, şeriat ülkelerinin hakimleri, orada hazır bulundular.
137. O zaman Mekke-i Mükerreminin şahı, o inci tespihe imame oldu.
138. Sığınılacak yer olan noksansız dinin şahı, peygamber satır ve sıralarına tuğra oldu.
139. Yani peygamberler cemaat olup peygamberliğin övücü [onlara] imamlık etti.
140. [Onlar da] hep [birlikte] sevinç töreni ile [Hazret-i Muhammed'e] hayır dualarını ve selamlarını sundular.
141. Vakit gelip geniş yol açılınca, yerden göğe mi'râc nasip oldu.
142. O kainatın nuru, biricik sultan gökyüzü cihetine yöneldi.
143. Bineğini gökyüzünün yukarısına sürdü. Hava ve ateş burçlarını geçip gitti.
144. Gökler ona hürmet etti. O yardı [geçti], bu kapadı.
145. Göğü, insan gözünün kırılmasından daha kolayca geçti.
146. O saf ayna, göz nuru; gökleri süratle geçti.
147. Onun ki varlıkların ruhu vücudu olur, o vücuda varlıklar engel mi olur?
148. Onun ki zatı nurların nuru olur, devreden gökyüzü yolu bağlayamaz.
149. Onun ki zatı mübarekliğin nüshasıdır, göğün hava kabarcıkları [onu] zapt mı eylesin?
150. Onun ki ruhu Allah'ın nuru ola, dönen gökler [ona] karşı dura[bilir] mi?

151-152. Birinci kat göğün kapısı açıldı. Dolunay, o hazineye meşale yaktı; ayağına yüz sürüp muradına erdi. Tamamlanmamış tasını doldurdu.

153-154. İkinci göğ'e gelindiğinde, Merkür övgüsünü talim etti. Kalem misali gidip gelerek sayfa gibi ayağına yüz sürdü.

155-156. Üçüncü kat göğ'e erdiklerinde Venüs'ün çegâne [çalgısı] elinden düştü. Nefesi utançla denk oldu. Çalgısının yüksek sesinden utandı.

157-158. O göz nuru, giderek dördüncü [gök] kubbeye ulaştığı için göğün başı mahcubiyetle dönüp zavallı güneşin yüzü soluklaştı.

159-160. Beşinci makama çıkıldığında Mars, [Hazret-i Muhammed'in] yolunun toprağına yüz vurdu. Gam ile canı ağzına geldi, kılıcını bırakıp bağışlanmak istedi.

161-162. Altıncı göğ'e ulaşıldığında Jüpiter'e mutluluk peyda oldu. Seccade misali [Hazret-i Muhammed'in] ayağını öptü, benlik örtüsünü saygıyla sundu.

163-164. Yedinci gök eriminde olduğundan Zuhâl'in hâli hayli müşkül oldu. Günahını yüzüne vurmadı, kara yüzlü kulunu reddetmedi.

165. [Hazret-i Muhammed] sabit yıldızların olduğu göğ'e erince, nurlu parlaklıklara bağışta bulundu.

166-167. On iki ayaklı sekizinci gök, sevgilinin mücevherlerle bezenmiş makamı, tahta açıkça dua edip ayak öpmek için eğildi.

168. Ülker takım yıldızı gerdanlığını [etrafa] saçıp Boğa burcu toprağı anber kokusuyla doldurdu.

169. İkizler burcu kemerini hediye edip yine kendine ihsanda bulunmuş oldu.

170. Sabit yıldızlar sevinçle hareketlendi. Kartal burcunun en parlak yıldızı bu havada uçtu.

171. O gece Terazi burcu acıya düşüp yüce makamın terazisine yüz sürdü.

172. Küçük ayı burcundaki yıldızların her ikisi huzura pençe vurunca, o da Terazi ile bir oldu.

173. İhsan zümresine lâayık olmak için Kova burcu can suyunu döktü.

174. Yengeç ile Akrep burçları barıştı, hadlerini bilip terbiyeli oldular.

175. Başak burcunun en parlak yıldızı Oğlak'ı getirince kutlu kesici onu boğazladı.

176. Koç burcunun şikayeti haddi aşınca onu Aslan burcunun pençesinden aldı.
177. Nimet hazinesinden rızıklanmak için Balık burcu bütün pullarını harcadı.
178. O gece meleklerin zikir sesi hep sünbüle¹⁰ perdesindendi.
179. [Hazret-i Muhammed] ondan dahi yükselip burçlara sahip gökyüzünü terk etti.
180. Böylece kutsiyetin şahlar şahı, atlas makamın ziyneti oldu.
181. Oradan, ipekten daha hoş bir ipe benzeyen yol ortaya çıktı.
182. Ondan da şimşek gibi geçince yolu Sidre'nin dibine düştü.
183. Ama ne Sidre! Başlığı dokuz kasır, bedeni lal taşı ve dalları zümrüt.
184. İçmesi hoş rahmet suyunun coştığı yer, Cennet'in dört ırmağının kaynağı.
185. Emellerin yeni kumaşının meyve vereni, var etme kervanının konak yeri.
186. Sonsuzluk yerinin gölgesi, mekânsızlık diyarının hududu.
187. Gökten indirilen vahiy, Kur'an-ı Kerim [gibi] feyizlerin akış yolu, Cenab-ı Cibril'in durma yeri.
- 188-189. O göz tahtının sultanı, Sidre konağına vardığı o anda Cibril'in kanatları kuş resminden soyulup çıkarılmış [gibi] oldu.
190. Kanadı bağlı kuş gibi, zayıf ve hasta [bir hâlde] oradan düştü.
191. Burak'ın azaları güçten düştü. O çabuk ve çevik [Burak] güçsüz kaldı.
192. Resul-i Ekrem, Cibril'e dedi: Ey muhterem biraderim ve dostum!
193. Davet ettiği bir konuğu vahşete esir koyup [gitmek] haberciye insaf mıdır?
194. Benimle arkadaş olup bunda garip ve kimsesiz bırakman layık mı?
195. Güvenilir hazret, bu sözden çokça utanmış ve halsizce büzülmüş oldu.
- 196-197. Özür dileyen [Cibril] konuşmayı açtı: Ey Allah'ın misafiri ki senden başka bir yaratılmış bundan ileri uçabilecek değil.
198. Kanatlarımı yarım parmak açsam, Hakk'ın tecellisi kül eder.

¹⁰ “Sümbüle” kelimesi eski bir makam adı olmakla beraber “Başak burcu” anlamına gelir. Dolayısıyla eserinde burçlara özellikle yer veren şair, seçtiği musiki terimi ile de bir burca işaret etmektedir. Bkz: Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 1132.

199. Her kim ki kendi haddini bilir, [bu] sınırı geçmeye çalışmaz.
200. Güvenilir ve [meleklerle] reis [Cebrail] bu sözde iken, ansızın başka bir kapı açıldı.¹¹
201. Refref adında bir tahtirevan, güneşi aydınlatan bir perde, yetiştı.
202. [O] uçunca Süleyman makamındaki eğlence dinmeye lâyıktır.
203. Ama o yolları geçer, bu yüce makama gelirdi.
204. O can, canı kucağına alıp mekânsızlığın sınırlarını aştı.
205. Bu [Refref] sevgiyle kendinden geçip yürürdü, o [efendimiz] Allah’la kendinden geçip yürürdü.
206. O, dorukları seyredince Cibril ve Burak ağlayıp inledi.
207. Ardından yolda kalmış [Cebrail], “Allah seni korusun” duası [ile] gül-bang [ilahisini] okudu.
208. Çünkü Refref ile o arzu edilenlerin şahı, bin yolu usulünce geçip gitti.
209. Refref dahi kendi yerinde kaldı. Gemi, sahiline bağlandı.
210. Anka, yuvasını terk etti. Mananın özü, kabuğunu bıraktı.¹²
211. Parlak güneş şebnem gibi çekildi, gülün hayranlıktan ağzı açık kaldı.
212. Arş, o cepleri kapılmış etti. Bağ, bülbülü mest etti.
213. Peygamber Arşa ulaşınca, Arş [onun] ayağının tozuna serildi.
214. Allah’ın sebatla sığınılacak Arş’ı, o sultanın koruyucusu oldu.
215. O vezir, bunda [Arş üzerinde] yaratılışı gereğince tahiyyat secdesi etti.

¹¹ Esas metinde bu mısra için “bu sözde iken emin ü server” denmektedir. “Emin” kelimesi “güvenilir kimse” anlamında olup Hazret-i Muhammed’in sıfatlarından biri olarak bilinir. Server kelimesi “reis” olarak seçildiğinde baş melek olması dolayısıyla Cebrail’in kastedildiği söylenebilir. Yani bu mısra “Hazret-i Muhammed ve Cebrail bu sözde iken” şeklinde düşünülebilir. Ancak 37.beyitte de görüldüğü üzere şair, “emin” sıfatını Cebrail için de kullanmaktadır. Ayrıca öncesindeki üç beyitte konuşan Cebrail olduğundan, bu mısraı günümüz Türkiye Türkçesine aktarmak için “güvenilir ve [meleklerle] reis [Cebrail] bu sözde iken” ifadesi tercih edilmiştir.

¹² Kışr kelimesi burada “kabuk” olarak kullanılmıştır ancak tasavvufi bir manası daha vardır ve zâhir, yani bir şeyin görünen yüzü anlamına gelmektedir. Bu kelime genelde “öz” demek olan “lûbb” ile beraber kullanılır ki bu da bâtını temsil etmektedir. Yani beyit, mi’râcın bu aşamasında zâhirden bâtına geçildiğine işaret eden bir beyit olarak düşünülebilmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995, s.316.

216. Hakk, hürmet ve izzet ile ikramda bulunup [onu] yüceltti.
217. [O] kavuşma meclisinin süsü oldu, birlik nuruna bulanmış oldu.
- 218-219. Vehhâb ve Gani, Kerim ve Mennan [olan Allah] o denli iyilik ve lütfunu bağısladı ki akla ve hesaba sığmaz, zerrelere dokuz değirmene sığmaz.
220. Damla, hayat denizine erişip öz varlığın tecellilerine gark oldu.
221. Nur nura gark olunca, zan gölge gibi uzağa atıldı.
222. Dalgaların suyu denize erişti, ay ışığı güneşi görünce mahvoldu.
223. Söz öne geçene kavuştu, sonradan ortaya çıkan eserler yok oldu.
224. Yüz suyu [her yeri] derya edince, gayretinin rengi değişti.
225. Ara[ların]da hepsi güç ötesinde olan, çeşitli nice sözler geçti.
226. O sohbeta benzer konuşma olmaz; o halvete [başka] kimse giremez.
227. O söylenenler ve işitilenler anlatılmaz, o gizli sır hesaba gelmez.
228. Bir kimse o sırdan haberdar değil. Ânı bir [Hazret-i Muhammed'in] kendisi bilir, bir Allah.
229. Bütün bu ebedî bağışları, hep ümmete armağanı oldu.
230. O nazlı yetiştirilmiş peygamber, onu Hakk'tan ümmete bir yol gösterici [olarak] getirdi.
231. O an ki [her yere] rahmet saçılır, nimet sahibi [Allah kimseyi] mahrum bırakmaz.
- 232-233. Ya Rab, gece yürüyüşünün [mi'râcın] hakkı için! Ya Rab, ev-edna nüktesi için! Ya Rab, iki cihan sultanının hakkı için! Ya Rab, kâbe-kavseyn hakkı için!¹³
234. Ya Rab, kavuşma akşamının hakkı için! Ya Rab, rahmet coşkusunun hakkı için!
235. Ya Rab, gamlı gözlerin hakkı için! Nimetlerine muhtaç Nâbî'yi mahrum etme.

¹³ Beyitlerdeki “ev-edna” ve “kâbe-kavseyn” ifadeleri Kur'an-ı Kerim'in Necm suresindeki ayetlere göndermedir. Hz.Muhammed'in gece yürüyüşünün anlatıldığı bu surenin dokuzuncu ayetinde “kabe-kavseyni ev-edna” ifadesi geçmektedir. Cebrail'in Hz.Muhammed'e Allah'ın vahyini bildirmek için yaklaştığından bahseden bu ayetler mealen şöyledir: “Sonra yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.” Dolayısıyla bu beyitlerde şair, bahsi geçen yakınlığın sırrı hürmetine Rabbine seslenmektedir. Detaylı bilgi ve mealin kaynağı için bkz: **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 525.

236. Ona her zorluğu kolaylaştır, o cömertlik elinle yardımcı ol.
237. Yüz şükür kudreti sonsuz Allah’a, Vehhab ve Kerim ve kudreti sonsuz olana.
238. Ki bu zayıf [kuluna] güç verdi [de] bu latif şiir meydana geldi.
239. Hazret-i Hakk’ın peygamberinin mi’râcı böylece letafet buldu.
- 240-241. Ama bu gökleri tutan şiir, elbise giymiş [kapalı bir] söz olmasın ki arzusu dünyaya hayır [getirmek] olan bir muhterem zat [yazılmasına] sebep oldu.
242. Mücevher saçan dudaklarının önerisi böylece geçerli oldu:
243. Ki ey mânâlar tarikatının piri,¹⁴ sonsuzluk binasının mimarı!
244. Gerçi eserleriniz çok oldu. [Fakat hiç] biri mi’râca dair değil.
245. Bir kere Allah’ın yardım rüzgarı esip hakikati ortaya çıkaran şelale olsa,
246. Bir defa da tabiatın coşkusu mi’râcın tamamlanmasına yardım etse,
247. Bir kere de kalemin siyah ucu mi’râc askerlerinin ilmi olsa,
248. Yasemine benzeyen levhanın yüzü gece yürüyüşü ile işlenmiş olsa,
249. Ki okuyan sen gibi nimete kavuşmuş, sevaba ermiş olsun.
250. Hem sen nimetin yakını olasın, hem dostlara ziyafet edesin.
251. Bu şefkatle sesleniş, kaplerin soylu atlarına kamçı oldu.
252. Latif nefeslere tesir etti, emel yaprakları yazılmış oldu.
253. Doğrusu, bu hizmete razı olduğum şüphesiz o nefestir.
254. O eşsiz [kişi] kimdir dersen, kendisi yüce gönüllü [bir] zat,
255. Vezirlerin başı, devletin yardımcısı; vekillerin övücü, milletin dayanağı,
256. Âleme ilim getiren baş tacı, lutuf sahibi tedbirli [yöneticilerin] baş komutanı,
257. Kerem sahibi iş buyuranların sadrazamı, dünya dininin düzeninin himaye edeni,
258. Vezirlik nüshasının başlığı, sadrazamlık sınıfının önderi,
259. Fazilet binalarının mimarı, güzel huylu yüce insanların muhafızı,

¹⁴ Meâni, mânâ kelimesinin çoğuludur. Belagatın üç şartından biri olup sözün yerinde, uygun kullanımını irdeler. Sadrazam bu beyitte, Nâbi’ye bu düsturun piri yani ustası diyerek iltifatta bulunmaktadır.

260. Zamanın Hâtem¹⁵ huylu cömerti, Nu'mân¹⁶ tarzında biricik vezir,
261. Ebedi devlet [için] gayret eden, peygamberlerin şahı Muhammed ile aynı isme sahip¹⁷,
262. Yücelik cevherinin paşası, halk mertebelerinin âlimi,
263. Divanın uğurlu ufkunun güneşi, ağzını adaletli buyruklar için açan hükümdar,
264. Dünya işlerinin düzeninin sahibi, cömertlikte öncülük ilminin sarrafı.
265. Allah zatına hayırlı ve uzun ömürler versin, divitini feyizler yatağı etsin.
266. Adaletiyle dünyanın uykuya dalabildiği zatı kalplerde muhterem olsun.
267. Allah sonsuza kadar göğsünde kalsın, seni emrinde yardımcı kılsın.

¹⁵ Hâtem-i Tâî, eski Arap kabilelerinden biri olan Tay'ın reisidir. Asıl adı Abdullah b. Sa'd'dır. Çok zengin ve şair olduğuna dair rivayetlerin yanısıra cömertliğiyle bilinir. Nâbî burada, Sadraman Nu'mân Paşa'nın cömertliğini Hâtem-i Tâî'nin cömertliğine benzetmektedir. Detaylı bilgi için bkz: İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s.198.

¹⁶ Nu'mân, İmam-ı Azam'ın adıdır. Dolayısıyla burada sadrazamın İmam-ı Azam yolundan gittiği ifade edilmekte olabilir. Ancak komutanlığı ile ünlü sahâbelerden Nu'mân b. Beşîr'in kastediliyor olma ihtimali de vardır.

¹⁷ Burada övülen kişi Sadrazam Mehmet Nu'mân Paşa'dır. Mehmet ismi bilindiği üzere Muhammed isminin hürmet gereği değişik şekilde kullanılması ile ilgilidir. Dolayısıyla burada sadrazamın, Hazret-i Muhammed ile aynı isme sahip olduğuna işaret edilmektedir.

IV. MOTİFLERİ BAKIMINDAN NÂBÎ'NİN Mİ'RÂCİYESİ

A. Motifler ve Nâbî'nin Mi'râciyesi İçerisindeki Varlıkları

1. Mi'râcın Sebebi

Mi'râcın gerçekleşme tarihi olarak işaret edilen zaman, Müslümanların ve Hazret-i Muhammed'in çokça sıkıntı çektiği bir döneme denk gelmektedir. Müslümanların çoğu Habeşistan'a göç ettikten sonra onları zorlayıcı bir boykot başlatılmış, maddî ve manevî olarak türlü olumsuzluklar yaşanmış, Hazret-i Muhammed'in kıymetli eşi ve amcası vefat etmişti. Peygamberlerin hayatları göz önünde bulundurulduğunda, ilahî nimet ve mucizelerin birtakım imtihan ve zorluklardan sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumun Hazret-i Muhammed için de geçerli olduğu ve mi'râc mucizesinin bahsedilen zorlu dönemin sonunda bir nimet, teselli olarak gerçekleştiği düşünülebilmektedir (Hamidullah, 2017: 113).

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de, İsrâ sûresinin ilk ayetinde noksan sıfatlardan münezze olan Allah'ın kendisine ayetlerini göstermek üzere kulunu Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürdüğü söylenmektedir. Ayrıca Necm sûresinin on üç ile on sekizinci ayetleri arasında Sidretü'l-Müntehâ'dan, Cennetü'l-Mevâ'dan bahsedilmekte ve Hazret-i Muhammed'in, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördüğü anlatılmaktadır. Bu durumda Kur'an'a göre mi'râcın sebebi Allah'ın türlü ayetlerini göstermesidir, denebilir.

Hâl böyle olunca birçok sebebi olduğu düşünülen mi'râc hadisesi için şairler de birbirlerinden farklı yaklaşımlarla çeşitli beyitler kaleme alabilmiştir. Nâbî'nin mi'râciyesinde yürüyüş sırrının öznesi olarak anılan Hazret-i Muhammed, Musa peygamberden ayrı tutulmakta ve bu mucizenin sebebi anlatılmaktadır. Burada huzurun döşenmiş olmasındaki maksadın bu tek bir gece, bu tek bir gecenin maksadının ise bambaşka olduğunu ifade edilmektedir. Gökyüzünün Hazret-i Muhammed'in ayağını öpme arzusu ve Hazret-i Muhammed'in tamlığa erme ihtiyacı vardır. Mi'râcın sebebi Allah'ın kulunu sohbet arkadaşı olarak istemesi ve halkına rahmet kılmasıdır (76-80.beyitler). Ayrıca Cebrail'in Hazret-i Muhammed'e daveti

tebliğ ettiği sırada söylediklerini de mi'râcın sebebi olarak kabul etmek mümkündür. Buna göre uluhiyet âlemi Hazret-i Muhammed ile şereflemek isterken Allah kulunun yüzünü görmek istemektedir (56-57.beyitler). Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde mi'râcın sebebine dair farklı beyitlerde farklı ifadeler söz konusudur. Bu durumda motif, farklı İslâmî kaynaklarda olduğu gibi “teselli edici bir mucize” olarak değil fakat Kur'an'ın işaret ettiği gibi “Allah'ın isteği” şeklinde değerlendirilmektedir.

2. Mi'râcın Sayısı ve Mâhiyeti

Mi'râcın kaç defa ve nasıl gerçekleştiği konusunda farklı görüşler söz konusudur. Mi'râcın gece gerçekleştiği Kur'an ve hadisler dolayısıyla bilinmektedir ancak uyku ile uyanık olma hâli bakımından farklı düşünceler vardır. Göğe yükselmenin, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya gidişin sadece ruh ya da hem ruh hem beden ile olup olmadığı hususunda çeşitli yorumlardan bahsedilmektedir. Sahâbelerden farklı rivayetlerin aktarıldığı bu hususta, İsrâ sûresinin altmışıncı ayetine dikkat çekilmektedir. Burada “sana gösterdiğimiz o görüntüleri ancak insanları sınamak için meydana getirdik” ifadesi ile mi'râc esnasında yaşananların kastedildiği düşünülmektedir. İnsanların imanları ile sınandığı mi'râc mucizesi de nasıl gerçekleştiği bakımından farklı yorumları beraberinde getirmektedir. Mi'râcın iki defa gerçekleştiğine dair görüşler de çoktur (İyâz, 2020: 377).

Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Muhammed'in amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evine akşam yemeğine gittiği, daha sonra dünyaya sıcaklık ve ışık saçan gözlerinin sevimli bir uykuya daldığı, Cebrâîl'in gelmesi ile uyandığı anlatılmaktadır (33-37.beyitler). Buna göre Cebrâîl'in kanat sesi, Hazret-i Muhammed'in gözlerindeki rüya kuşunu uçurur ve onun uyanmasına sebep olur. Böylece iki cihan peygamberi kendisine gelen meleği dünya gözü ile görür (43-45.beyitler). Arada verilen başka detaylardan sonra Cebrâîl Hazret-i Muhammed'e “ayağa kalk” ve “salınarak yürü” der, başına talih kuşu konan Hz. Muhammed bu haberle müjdelendir, kavuşma meclisinin müjdesi ile kendinden geçer ve ayağa kalkıp hafifçe titrer (81-84.beyitler).

Bu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülen “kul”, beden ve ruhtan oluşan Hz. Muhammed'dir. Ancak göğsünün

yarılıp nurla temizlenmesine yahut mi'râcın tekrar tekrar yaşanmasına dair ayrıca bir bilgi verilmemiştir.

3. Mi'râcın Tarihi

Mi'râcın gerçekleşme tarihi tam olarak bilinmemektedir. Hicretten önce gerçekleşmiş olması dolayısıyla o dönem Araplar için sene ve ay kavramlarını karşılayan bir takvim kullanımından söz edilememektedir. Bununla beraber hicretten bir yahut bir buçuk sene kadar önce gerçekleştiğine dair rivayetler çoktur. Rebû'l-evvel, Rebû'l-âhir veya Recep aylarına yoğunlaşan bu rivayetler, mi'râcın ayın on yedi yahut yirmi yedinci gecesini bir pazartesi ya da cumartesi günü olduğuna işaret etmektedir. Çoğunluğun kabul ettiği Recep ayı ise hicretten on dokuz ay önceye karşılık gelmektedir (Şiblî, 2019: 786-791). Bu durumda 620, 621 ya da 622 yılında mi'râc hadisesinin gerçekleştiği söylenebilir.

Türkiye'de mi'râcın gerçekleşme tarihi olarak Recep ayının yirmi yedinci gecesini kabul edilmekte, mi'râciyelerde bu motifle ilgili bilgiler görülmektedir. Ârif ile Süleyman Nahîfî gibi şairler mi'râciyelerinde bu motifi geniş bir şekilde işlerken Abdülvâsî Çelebi, İsmâil Hakkı Bursavî, Nâyî Osman Dede, Hâfız Ömer Yenişehrî, Seyyidî ve Muhammed Fevzî gibi şairlerin mi'râciyelerinde bu motife birkaç beyitte değinilmiştir (Akar, 1987: 247).

Nâbî'nin mi'râciyesinde bu gece anlatılırken gün, ay ve yıl kavramlarına değinilmemiştir. Genel itibarıyla ilk yirmi yedi beyitte mi'râc gecesini tarif edilmektedir. Allah'ın lütfunun divanı süslediği, gökyüzünün yıldızlarla süslenip altın elbisesiyle yıldız sattığı, eskimiş bir abanoza benzeyen siyah sarayın kâh gelinlik kâh kuyumcu giysisi giydiği, gecenin âleme gölge saldığı, ayın nurlu ışığı ile yıldız kervanına meşalelik ettiği, cennet gibi bir akşam olduğu ve akşamın yedi kat göğün feyzinin neşesi ile dolduğu, gecenin çiçeklerle süslendiği ve meydanın yemyeşil olduğu, güneş narının kesilip her yere tanelerinin yuvarlandığı, güneş kesesi döküldüğü için etrafın çil çil akçeyle dolduğu, güneşin inci kabuğu gibi kırıldığı ve incilerin ufuklara dağıldığı, güneş aynasının kırılıp parçalarının duvarlara saçıldığı, süsler saçan o gecede her zerrenin kendi başına bir güneş olduğu anlatılmaktadır. Güneşten, aydan ve nur gibi aydınlığı ifade eden kavramlardan faydalanan mi'râciyede o gece genel olarak ışıltısı ve süsü ile ifade edilmektedir. Her bir ışıltısında güneşler barındıran gece öyle aydınlıktır ki karanlık olarak sadece

yerdeki karınca dikkat çekmektedir. O gecenin böyle aziz bir gece olduğundan bahsedilmesinin yanında başka detaylar da verilmiştir. Ayın İkizler yıldızının ışığını yaktığı ve Çin kafilesinin göçerken dünyayı misk kokusu ile doldurduğu söylenmektedir (4-5.beyitler). Ayın ikizler burcunu her ay farklı günlerde aydınlattığı göz önünde bulundurulduğunda ve o dönem Çin kabilelerinin Arap dünyasında belli tarihlere bağlı olarak hareket edip etmediklerinin tetkiki zor olacağından; bu bilgiler ışığında da Nâbî'nin mi'râciyesinde herhangi bir tarihe işaret edilmediği söylenebilir.

Şu durumda motif, tarihe dair bilgiler net olmadığı için detaylı olarak ele alınmamıştır. Nâbî'nin mi'râciyesinde hadisenin hangi yıl, ay ya da gün gerçekleştiğinden ziyade mi'râc gecesinin anlam ve önemini hissettirmeye yönelik bilgiler verilmiş, betimlemeler yapılmış, bunun için hayal gücünden yararlanılarak yukarıda bahsi geçen imgelere yoğunlaşmıştır (1-27.beyitler).

4. Davetin Tebliği

Mi'râcın bu motifi ile ilgili bilgiler ayetlere değil hadislerle dayanmaktadır. Mi'râc hadisesi ile ilgili hadisler ise farklılık gösterebildiği için davetin tebliği konusunda da çeşitli anlatımlar söz konusudur. Mi'râc gecesini Hazret-i Muhammed'in nerede olduğu ve Cebrâil ile arasında nasıl bir diyalogun gerçekleştiği konusunda farklı rivayetler vardır. Enes İbni Mâlik, Mâlik İbni Sa'saa ve Katade'nin aktardığı rivayetlere göre Hazret-i Muhammed evindeyken, Hatim'deyken ya da Hicr'deyken Cebrâil'in daveti gerçekleşmiştir (Akar, 1987: 248). Kaynaklarını İbni İshâk ve İbni Haldun'a dayandıran Lesley Hazleton'a göre Hazret-i Muhammed gecenin bir vakti uyanmış, dua etmek üzere Kabe'ye gitmiş ve orada uyuyakaldıktan sonra Cebrâil tarafından uyandırılmıştır (Hazleton, 2016: 172). "Hazret-i Ebu Zer, Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'de aktarıldığı üzere bu hadisleri anlatırken Hazret-i Peygamberin hanesinde otururken evinin tavanının yarıldığını ve Hazret-i Cebrâil'in görüldüğünü söyler" (Şiblî, 2019: 793).

Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Muhammed, amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evindedir (33.beyit). Bu motif işlenirken Cebrâil'in gelmesinden önce Hazret-i Muhammed anlatılır. Saçının kıvrımları akarsu dalgası gibi ak ve pak olan Resûl-i Ekrem'in Allah'ın sevgilisi, her iki âlemin ve varlığın sebebi olduğu söylenir. Nâbî'nin anlatımında Hazret-i Muhammed; seçkin gül bahçesinin tek gülü, naz makamının en nazlısı, izzetin dokuz yuvasının Anka'sıdır (28-32.beyitler). Siyah

saçının büklümleri, birbirine giren kirpikleri ardındaki sevimli uykuya örtü olmuştur. Dünyaya ışık ve sıcaklık saçan iki göz, tatlı bir uykunun lezzet kadehine benzemektedir (34-36.beyitler). Sözün burasında, güvenilir hazret ve peygamberlere indirilen kitapların kayyumu olarak nitelendirilen Cebrâil ansızın beliriverir (37.beyit). Cebrâil birkaç beyit kadar tanıtıldıktan sonra, onun kanatlarının yüksek sesi yüzünden Hazret-i Muhammed'in gözündeki rüya kuşunun uçtuğu anlatılır. Böylece uyanan Hazret-i Muhammed, Cebrâil'in ön tarafa geçip durduğu görüş mesafesine dikkatle bakar. Cebrâil, kendini tanıtmak için usulünce yeri öperek hürmetini gösterir ve bir haberci olarak Allah'ın selamını iletir (43-47.beyitler).

Davetin tebliğine dair farklı rivayetlerin oluşu, şairlerin de bu konuda farklı şeyler söyleyebilmelerine imkân sağlamıştır. Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâil'in yüzünü toprağa sürerek söz bahçesine su verdiği söylenir ve kutsal elçinin hitabı detaylandırılır (48.beyit). Buna göre davetin tebliği, Cebrâil'in Hazret-i Muhammed'e "Ey ihsan göğünün nuru, ey âlemin ruhu, Allah'ın sevgilisi!" diyerek hitap etmesi ile başlamaktadır. Cebrâil'in bu hitabı dokuz beyit kadar sürmektedir: "Ey cömertlik merkezinin kutbu, varlık ve yokluğun zuhur sebebi! Ey âlemin faziletlilerinin en faziletlisi, ey noksansız insanların en mükemmeli! Ey yaratılmışlar kitabının seçilmiş, ey yüce şahsiyet, insanların kıymetlisi! Ey sedeflerin bahşettiği varlık incisi, ey bizden öncekilerin ruhlarının öncüsü! Ey ümit meclisinin nur saçan mumu, ey sonsuzluk meclisinin göz ışığı! Ey şefaât ülkesinin adil hükümdarı, ey hidayet alayının baş kumandanı! Ey mutlaklık denizinin ilk dalgası!" (49-57.beyitler). Bu uzun sayılabilecek hitabın ardından Cebrâil, daveti tebliğ etmektedir. Nâbî'nin mi'râciyesindeki ifadelere göre Allah peygamberinin yüzünü görmek istemiştir ve uluhiyet âlemi peygamberin gelişi ile şereflenmek istemektedir (56-57.beyitler).

Davetin tebliği henüz bitmemişken farklı motif başlıkları altında incelenecek detaylar dikkat çeker (58-65.beyitler). Burada davetin tebliği sırasında yerde ve gökte yaşananlar anlatılmaktadır. Dolayısıyla direkt hitap olmamakla beraber davetin tebliği sırasında yaşananları ve hissedilenleri anlatması bakımından bu beyitler de motife dahil edilebilmektedir. Bu beyitlerden sonra Cebrâil yeniden Hazret-i Muhammed'e hitap eder. Peygamberliğin tecelli yerinin padişahına, Allah'ın kendisini huzura davet ettiğini hatırlatır. Çeşit çeşit ziyafetin ayak basması için hazır olduğunu, ay ve güneşin ayaklarını öpmek için can attığını söyler. Hazret-i

Muhammed'e "Ey ümit sabahının parlak güneşi!" diye hitap ettikten sonra mekânsızlık âleminin girişine ayak basmasını, kendini meleklerin şevkli karmaşasına bırakmasını, böylece meleklerin gözlerini aydınlık etmesini, Allah'ın kudret sahnesini gül bahçesi eylemesini, cennet servisine endamını göstermesini ister (66-71.beyitler). Ayrıca bu yüksek merdivenin (mi'râc aynı zamanda merdiven demektir) hikâyesinin daha önce bir baş üzerine gölge salmadığını; hiç kimseye böyle bir izzetin, hiçbir peygambere bu yakınlık saadetinin ve yüce makamın nasip olmadığını, bu mi'râcın yalnız Hazret-i Muhammed için olduğunu söyler (72-75.beyitler).

Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde bu motifin uzunca işlendiği görülmektedir. Hazret-i Muhammed'in o gece bulunduğu yer ile ilgili rivayetlerden biri tercih edilmiş, bu doğrultuda Cebrâil ile Hazret-i Muhammed arasındaki konuşma derinlemesine ele alınmıştır. Cebrâil'in Hazret-i Muhammed'e güzelce hitap ederek ve gecenin önemini anlatarak onu mi'râca davet etmesi ile bu sırada yaşananlar, mi'râciyenin neredeyse beşte birini teşkil etmektedir.

5. Şerh-i Sadr

"Şakk-ı sadr" olarak da adlandırılan bu motif, Hazret-i Muhammed'in göğsünün açılıp zemzemle yıkanarak ilahî lütuflara hazırlanmasını anlatmaktadır. Bazı müfessirlere göre İnşirah sûresinin ilk ayetindeki "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" ifadesi bu meseleye işaret etmektedir. Kâdî İyâz; Müslim, Ahmed ibni Hanbel, Tayâlisî, Buhârî gibi râvileri kaynak göstererek bu olayın dört defa gerçekleştiğini söylemiş ve Şifâ-i Şerif'te hepsi hakkında bilgi vermiştir (İyâz, 2020: 377). Birçok kaynakta dört defa gerçekleştiğinden bahsedilen şerh-i sadrın dördüncüsünün mi'râc gecesi olduğu söylenmektedir. Mevlâna Şiblî de mi'râc gecesi Cebrâil'in göründükten sonra Hazret-i Muhammed'in göğsünü açarak zemzem ile yıkadığını aktarır (Şiblî, 2019: 793).

Mi'râciyelerde bu motifin kullanımı ilk olarak Abdülvâsî Çelebi'de görülmektedir. Ârif'in, Nâyî Osman Dede'nin, Süleyman Nahifî'nin, Hâfız Ömer'in, Abdülbâkî Ârif'in eserlerinde de işlenen bu motif genel olarak üç beş beyitle sınırlı tutulmuştur (Akar, 1987: 252). Nâbî'nin mi'râciyesindeki olay örgüsü dikkate alındığında Cebrâil'in gelmesi ile mi'râcın başlaması arasında ayrıca bir şerh-i sadr

hadisesi görülmemektedir. Şairlerin kısaca değindikleri bu motif Nâbî tarafından işlenmemiştir.

6. Cennetten Getirilen Hulle, Tac ve Kemer

Bu motif Cebrâil'in cennetten getirdiği hulle, tac ve kemeri şerh-i sadr hadisesinin hemen ardından Hazret-i Muhammed'e giydirmesini anlatmaktadır. İslâmî kaynaklarda bu motifin temeline dair yeterli bilgi bulunamamaktadır. "Hulle" ile ilk defa Metin Akar'ın Lâleli-II olarak adlandırdığı müellifi belirsiz mi'râciyede karşılaşılmaktadır. Arif'in mi'râciyesinde ise bu motifin tamamı işlenmektedir. Fevzî gibi bazı şairlerin mi'râciyelerinde bu motife birer beyit ile değinilmektedir. Genel olarak az kullanılan bir motiftir (Akar, 1987: 252-253).

Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâil daveti tebliğ ettikten sonra tac, hulle ya da kemer gibi herhangi bir şey getirmez; Hazret-i Muhammed'in önüne Burak çeker (85.beyit). Nâbî'nin mi'râciyesinde, şerh-i sadr gibi onun hemen ardından gerçekleştiğine inanılan bu motif de işlenmemiştir.

7. Mi'râcın Başladığı Yer

İsrâ sûresinin ilk ayetinde ifade edildiği gibi Hazret-i Muhammed, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülmüştür. Mi'râcın başladığı yer için ise hadisler göz önünde bulundurulduğunda Hazret-i Muhammed'in Hicr'de, Hatim'de ya da Ümmü Hânî'nin evinde olduğu görülmektedir. Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olduğu söylenen Ümmü Hânî, Hazret-i Muhammed'in amcası Ebu Tâlib'in kızı, Hazret-i Ali'nin kız kardeşidir. Buhârî'de yer alan bir hadiste Hazret-i Muhammed mi'râcın başlangıcı ile ilgili olarak "Hatim'de yatmış bulunuyordum" ifadesini kullanmaktadır. Birçok râvînin aktarımında ise Hatim yerine Hicr denmektedir (Buhârî, 1976: 65). Hicr ve Hâtim, Kabe bünyesinde anılan fakat Kabe'den ayrılan yer ve duvar isimleridir. Dolayısıyla Kabe'nin parçaları ve aynı yer olarak düşünülebilmektedirler.

Mescid-i Haram ise Kâbe'yi çevreleyen, sınırları ihtiyaca göre genişletilebilen mescidin adıdır ve o dönemin evleri bu genişletilmiş alan içerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Hazret-i Muhammed'in Mekke'nin fethinde gelip sekiz rekât namaz kıldığına inanılan Ümmü Hanî'nin evi de bu sınırlar içerisinde yer almaktadır.

Cebrâil'in daveti tebliğ ettiği sırada Hazret-i Muhammed'in bulunduğu yer ile ilgili yukarıda da bahsedilen farklı yorumlar söz konusudur. Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Muhammed, amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evindedir (33.beyit). Hicr, hafîm ve Hazret-i Muhammed'in ya da Ümmü Hânî'nin evinde gerçekleştiği söylenen mi'râcın, küçük bir genelleme ile Kâbe yakınında vuku bulduğu söylenebilir. Ancak Nâbî'nin mi'râciyesinde Hazret-i Muhammed'in Ümmü Hânî'nin evine yemeğe gittiğinden, orada uyuya kaldığından ve Cebrâil'in bu sırada geldiğinden bahsedilerek motif detaylandırılmaktadır (33-37.beyitler).

8. Binitler

Mi'râc gecesinde Hazret-i Muhammed yükselmekte ve fizikî olarak mümkün görünmeyen bir mesafeyi, bilinen zaman kavramları ile algılanması güç bir sürede geçip gitmektedir. Mi'râc hadisesi anlatılırken bu yolculuğu mümkün kılan, Hazret-i Muhammed'e belli mevkilerde eşlik eden binitler söz konusudur. Aşağıda bu binitler incelenmektedir.

a. Burak

Arapça “şimşek, parıldamak” gibi anlamlara sahip “berk” kelimesinden türetilen Burak ismi, Burak'ın parlaklığına ve hızına işaret etmektedir. Mi'râc hadisesinin büyük bir kısmında Hazret-i Muhammed'e Burak adlı bineğin eşlik ettiği bilinmektedir. Ancak Kur'an'da, Hazret-i Muhammed'in gece yolculuğundan bahsedilen ayetlerde Burak'ın adı zikredilmemektedir. Bunun yanında hadisler ve rivayetlerde Burak'ın yeri oldukça nettir ve mi'râc mucizesi içerisinde ayrıca bir mucize olarak yerini almaktadır. Dolayısıyla mi'râc gecesine dair eserlerin hemen hepsinde Burak'ın önemli bir yeri vardır.

Kaynaklarda verilen bilgilerin özeti olarak Burak'ın beyaz renkli, çok hızlı, katır ile eşek arası bir cüsseye sahip, uzun kulaklı, uyluklarına bitişik iki kanatlı, bir adımı ile gözün görebildiği mesafeyi katedebilen bir binek olduğu söylenebilir (Öz, 1992: 417). Bunun yanında farklı mi'râciyelerde şairlerin hayal güçlerine bağlı olarak çeşitli Burak tasvirleri söz konusudur. Dolayısıyla Burak'a dair anlatılanlar da çeşitlilik göstermektedir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak'ın Hazret-i Muhammed'e yolculuğu sırasında eşlik ettiği kısımlar da hesaba katıldığında, bu motifin yüz yirmi beyit kadar işlendiği

görülmektedir (85-206.beyitler). Mi'râciyede Cebrâîl'in daveti tebliğ ettikten sonra Hazret-i Muhammed'in önüne hoş bir Burak çektiğinden bahsedilmekte ve Burak'ın görünüşü tasvir edilmektedir. Buna göre Burak göz kamaştıran bir yıldırım, gayb âleminin göz nuru ve eğlencesi, yüzü Rıdvan'ın hûrileri ve çehresi insan şeklinde, yakıcı bakışları ve şirin tavırları olan, yaratılışındaki süs gönülleri aydınlatan, uzuvları çok hoş nakışlı ve mücevher suyu gibi şeffaf, vücudu mücevherle bezenmiş ve parlak, iki uyluğunda mücevherden kanatları olan, ardında bıraktığı toz toprağa akıl ermeyecek kadar hızlı ve çevik, cıva gibi coşup deniz gibi gürleyecek kadar hareketli bir binektir. Öyle ki deniz üstünde yürüse toynağının izi belli olmaz, toynaklarını yere vursa hayalden hızlı gider, ayakları nazla harekete geçirse toprağı ve suyu fark etmez, uçmak için kanatlarını açsa ona ancak Cebrâîl eşlik edebilir (85-98.beyitler). Nâbî'nin mi'râciyesinde hadislerdeki Burak tasvirlerinden yola çıkılarak, bu tasvirlerle çelişmeyecek şekilde anlatım detaylandırılmıştır.

Mi'râc gecesine dair hadis ve rivayetlerin bazılarında, daha önce başka peygamberlere de hizmet etmiş olan Burak'ın hırçınlığına değinilmektedir. Kâdî İyaz, Şifâ-i Şerîf'te Buhârî ve Tirmizî hadislerinden derleyerek bu konudan bahsetmektedir. Buna göre Hazret-i Muhammed Burak'a binmek istediği sırada Burak biraz huysuzluk etmiş, Cebrâîl'in ikazı ardından utanıp terlemiştir (İyâz, 2020: 68).

Nâbî'nin mi'râciyesinde de bu detaya değinilmektedir. Dinin önderi Hazret-i Muhammed, binitin eyerini tutmak istediğinde ışıldayan Burak dik başlılık eder. Cebrâîl bu vaziyeti görünce hürmetinin yerini utancı alır ve ona "Ey gül renkli Burak, bilmem bu değişik hareketler ne? Sana ne oldu ki çekinip kaçınıyorsun? Sana kismet erişti; heba ediyorsun!" diyerek seslenir (99-104.beyitler). Ardından bu mutluluğun hiçbir gösterişli ata nasip olmadığını söyleyip Hazret-i Muhammed'in kim olduğunu bilip bilmediğini sorar. Ona itaat etmediği taktirde dokuz kat göğün türlü cisimleri ile Hazret-i Muhammed'in ayrılığına bağlanacağından bahseder. Hazret-i Muhammed'in kim olacağını bilseydi Burak'ın gözünde ona yer edeceğini, ona asi olmamasını, edebe uymasını, o olmasaydı varlıklarının şeref bulamayacağını söyler. Ardından Hazret-i Muhammed'i Allah'ın peygamberlerinin başı ve övüncü, Allah'ın sevgilisi olarak tanıtır (105-112.beyitler). Burak bu sırrı dinleyince yalvaran yüzünü yere sürer, doğru yoldan sapıp aykırılık vadisine gittiği için utanır, biçare vaziyette örnek alınacak bir yüzle özür diler (113-117.beyitler). Nâbî'nin

mi'râciyesinde, buradan itibaren Burak'ın Hazret-i Muhammed'e hitap ederek dilediği özür detaylandırılmaktadır. Buna göre Burak, Hazret-i Muhammed'e "Şefaatçilerin fatihi, rahmet kilidinin dişlerini var eden!" diyerek hitap eder. Kıyamet günü mahşer yeri dolup dostluk denizi coştığında, hürmet için Hazret-i Muhammed'e hediye olarak kendisi gibi kırk bin Burak gönderilse dahi bir zavallı olarak unutulmamayı ister (117-123.beyitler). Burada kerem sahibi sevgili olarak anılan Hazret-i Muhammed, bir müjde ile Burak'ın gönlünü ferahlatır. Kulakları bu sözlerin küpesi ile süslenen Burak, Hazret-i Muhammed'e sadakat sözü verir. Fıtratı bu söze boyun eğip itaatinin coşkusuyla küçülen Burak, Cebrâil tarafından Hazret-i Muhammed'e yanaştırılır. Göklerin şahı Hazret-i Muhammed eğilip adım atınca huzur aydınlanır. Burak, kerem sahibi Hazret-i Muhammed'in elini öptükten sonra Cebrâil ile iki göz gibi aynı hizaya gelip yolculuğa başlarlar (124-131.beyitler).

Daha sonra Burak'ın uzun müddet Hazret-i Muhammed'e eşlik ettiği görülmektedir ancak bu beyitler farklı motif başlıkları altında değerlendirilecektir. Bu beyitlerin akabinde Sidre konağına gelen Burak'ın çevik ve güçlü azaları zayıf düşer (191.beyit). Cebrâil ile Hazret-i Muhammed arasında geçen diyalogun ardından yolculuğa devam edemeyeceğini anlayan Burak ağlayıp inlemeye başlar (206.beyit).

Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak motifi büyük öneme sahiptir ve detaylıca ele alınmıştır. Burak'ın tasviri için on iki beyit, Burak'ın serkeşliği meselesi için otuz bir beyit, Burak'ın Hazret-i Muhammed'e eşlik etmesi ve ayrılacağı zaman yaşadığı üzüntü için yetmiş üç beyit söz konusudur. İslâmî kaynaklarda bu kadar detaylı bilgi olmadığı hâlde bu motif Nâbî'nin mi'râciyesinde hadis ve rivayetlere dayanarak genişletilmiş, karşılıklı konuşmalarla detaylandırılmış, hayal gücü ile süslenmiştir.

b. Mi'râc

Buhârî'den nakledilen bir hadiste Hazret-i Muhammed Beyt-i Makdis'te diğer peygamberlerle kılınan namazın ardından kendisini âlî makamlara çıkaracak bir mi'râc kurulduğundan bahsetmektedir (Buhârî, 1976: 66). Bu binit genellikle merdiven olarak tasavvur edilmekle beraber, şekil özellikleri hakkında detaylı bilgiler mevcut değildir. Bazı hadislerle göre Hazret-i Muhammed'in Kudüs'ten birinci kat göğe bu araç ile, ikinci kat gök ve ilerisine Cebrâil'in kanadı ile çıktığı

düşünülmektedir. Bazı hadislerde mi'râcın ikinci kat göğe kadar Hazret-i Muhammed'e eşlik ettiği ifade edilmektedir (Buharî, 1976: 67). Genel yargı, detaylı tasvirleri olmayan bu binitin Hazret-i Muhammed'i Kudüs'ten birinci kat göğe çıkardığı yönündedir. Hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan mi'râc, çok bilinen ve mi'râc gecesi anlatılırken başvuru motiflerinden değildir. Bununla beraber bazı mi'râciyelerde bir iki beyit kadar motifin işlendiği görülmektedir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak'ın bir adımı ile Mescid-i Aksâ'ya getirdiği Hazret-i Muhammed, burada diğer peygamberlere namaz kıldırır ve sonrasında onlar tarafından hayır dualar ile selamlanır (133-140.beyitler). Vakti gelince yerden göğe kadar bir mi'râc peyda olur ki mi'râciyede geniş bir yolun açılması olarak tarif edilmektedir. Kâinatın nuru, biricik sultan bu vesile ile gökyüzüne yönelir (141-142.beyitler). Kudüs'ten birinci kat göğe kadar olan bu yolculuk on beyitte anlatılmaktadır. Buna göre Hazret-i Muhammed bineğini gökyüzüne sürer, ateş ve su burçlarını geçer, onun yarıp geçmesi ile açılıp kapanan gökler Hazret-i Muhammed'e hürmet eder, yırtılan gökler bu sayede kolayca geçilmiş olur (142-146.beyitler). Buradaki anlatım Hazret-i Muhammed'i öven beyitler ile devam ettirilmektedir. Varlığın ruhu olan vücuduna varlıkların engel olamayacağı, devreden gökyüzünün nurların nurunun yolunu bağlayamayacağı, göğün hava kabarcıklarının onun mübârekliliğin nüshası olan zatını zapt edemeyeceği, dönen göklerin ruhu Allah'ın nuru olan Hazret-i Muhammed'e karşı duramayacağı soru yoluyla söylenir (147-150.beyitler). Böylece birinci kat göğün kapısı açılır (151.beyit).

Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde iki beyit kadar mi'râca değinilmiş olup detaylı tasviri yapılmadığı hâlde Hazret-i Muhammed'e eşlik ettiği kısım bakımından motife on beyit kadar yer ayrılmıştır.

c. Refref

Efsanevî bir kuş olarak da bilinen Refref, mi'râc gecesinde Hazret-i Muhammed'in Sidretü'l-Müntehâ'dan Kürsü'ye gitmesine aracılık eden şekli belirsiz bir varlığın adıdır ve sözlükte “kanat çırpma, kanatları yaymak” gibi anlamlara gelmektedir (Uludağ, 1995: 431; Sarı, 1984: 633). Refref'in varlığı Kur'an-ı Kerim ile de sabittir. Rahman sûresinin yetmiş altıncı ayetinde “refref” kelimesi mevcut olup bir çeşit yeşil döşek, yaygı, örtü olarak yorumlanmaktadır. Cebrâil'in Hazret-i Muhammed'e Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar eşlik edebildiği o gece Refref'in daha ileri

gidebilmesi onu önemli motiflerden biri kılmaktadır. Abdülvâsî Çelebi, Ârif, İsmâil Hakkı Bursavî, Nâyî Osman Dede, Süleyman Nahîfî, Hâfız Ömer Yenişehirî, Seyyidî, Muhammed Fevzî ve Receb Vahyî'nin mi'râciyelerinde bu motifle karşılaşmakta ve genellikle bir iki beyitten ibaret olan anlatımın Süleyman Nâhîfî'nin mi'râciyesinde geniş yer kapladığı görülmektedir (Akar, 1987: 266).

Nâbî'nin mi'râciyesinde ise bu motif on beyitlik bir yer tutmaktadır (200-209.beyitler). Cebrâil, Sidretü'l-Müntehâ'dan öteye geçemeyeceğini söyledikten sonra bir kapı açılır. Bu kapıdan güneşi aydınlatan bir perde, bir çeşit taht-ı revân olan Refref gelir (200-201.beyitler). Refref'in uçuşu Süleyman makamındaki eğlenceyi dindirebilir fakat o yolları geçip yüce makama gelmektedir. Bir can olan Refref, canlar canı olan Hazret-i Muhammed'i kucağına alıp mekânsızlığın sınırını aşar. Refref sevgiyle kendinden geçerek, Hazret-i Muhammed Allah'la kendinden geçerek, beraberce ilerlerler. Onlar doruklara erişip bin yolu usulünce geçince, Cebrâil ve Burak arkalarından "Allah seni korusun" duası edip gül-bang okurlar. Arzu edilenlerin şahı Arş'a gelince, Refref de geminin sahile bağlanması gibi kendi yerinde kalır (202-209. beyitler).

Nâbî'nin mi'râciyesinde, cismi rivayetlere göre farklılık gösterdiği için belirsiz olan Refref şairin kendi yorumu ile anlatılmaktadır. Rengine değinilmeyen Refref parlak bir perde ve taht-ı revân şeklinde tasavvur edilmiştir. Refref'in eşlik ettiği yolculuk da mi'râc motifinde olduğu gibi işlenip anlatımda bütünlük sağlamıştır.

d. Beş Binitin Ayrıca Sayılması

Çeşitli hadis ve rivayetler göz önünde bulundurulduğunda Hazret-i Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e kadar Burak ile, Kudüs'ten birinci kat göğe Mi'râc ile, birinci kat gökten yedinci kat göğe kadar meleklerin kanatlarında, yedinci kat gökten Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar Cebrâil ile beraber, Sidretü'l-Müntehâ'dan "kabe kevseyn"e de Refref ile gittiği ve böylece Mi'râc gecesi beş farklı binit kullandığı görülmektedir (Yazır, 1992: 280). Bazı mi'râciyelerde bu beş binitin beraber sayılarak ayrı bir motif olarak ele alındığı görülmektedir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde ise yedi kat gök arasında ayrıca meleklerin kanatları ile gerçekleştirilen bir yolculuk söz konusu değildir. Dolayısıyla dört binit vardır ve bunların beraber zikredildiği bir kullanım söz konusu değildir.

9. Sağdan, Soldan Gelen Sesler ve Yorumu

Hazret-i Muhammed'in Burak ile Kudüs'e gitmesi sırasında "Biraz dur, bizi dinle" gibi sesler işittiği fakat durup dinlemediği rivayet edilir. Yine bu rivayetlere göre Cebrâil bahsi geçen seslerin Yahudi ve Nasranilere ait olduğunu söyleyip onlara uymadığı için Hazret-i Muhammed'i tebrik eder. İslâmî kaynaklarda temellendirilemeyen bu motif ile ilk defa Lâleli-II'de karşılaşılır (Akar, 1987: 270).

Nâbî'nin mi'râciyesine bakıldığında ise Hazret-i Muhammed'in Burak ile Kudüs'e gitmesi sırasında bu seslerden bahsedilmediği görülmektedir.

10. Kadın (Dünya)

Bazı rivayetlerde Hazret-i Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e giderken süslü bir kadın gördüğünden ve ona itibar etmediğinden bahsedilmektedir. Kadın, gösterişli varlığı ve caydırıcı özelliği ile dünyayı temsil ettiğinden Cebrâil, Hazret-i Muhammed'i ona uymadığı için tebrik eder.

İslâmî kaynaklarda yer almayan bu olay mi'râciyelerde tercih edilen motiflerden biridir. Ancak Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak ile Kudüs'e gidildiği sırada duyulan seslerden bahsedilmediği gibi karşılaşılan bir kadın da yer almamaktadır.

11. Namaz

a. Namazın Farz Oluşu

Daha önce de var olan namaz, Müslümanlara günde beş vakit olarak mi'râc gecesinde farz kılınmıştır. Bu bilginin detaylıca anlatıldığı hadislere göre Hazret-i Muhammed Beytü'l-Mâmûr denen yerde iken ümmetine elli vakit namazın farz kılındığı bildirilir. Hazret-i Muhammed bunun ardından Hazret-i Musa ile ikinci defa karşılaşır ve elli vakit namaz ile emrolunduğunu söyler. İsrailoğulları ile olan tecrübesinden dolayı Hazret-i Musa, Hazret-i Muhammed'e ümmeti için elli vakit namazın çok olduğunu söyleyip Allah ile tekrar görüşmesini önerir. Hazret-i Muhammed, Allah'ın huzuruna çıkar ve durumu bildirmesi üzerine günlük kılınması

gereken namaz on rekat eksiltir. Hazret-i Muhammed'in Musa peygamber ve Allah ile görüşmeleri bu şekilde tekrarlanır. Bunların sonucunda Hazret-i Muhammed daha fazlasını istemeye utanacak hâle gelip razı olunca ümmetine beş vakit namaz farz kılınmış olur (Buhârî, 1976: 277-279). Bazı hadislerle dayanarak buradaki beş vakit namazın sevap yönünden başlangıçta bahsi geçen elli vakit namazı karşıladığına inanılmaktadır.

İlk defa Abdülvâsî Çelebi'de görülen bu motif, birçok şair tarafından kullanılmıştır (Akar, 1987: 274). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise elli vakit namazın beş vakte indirilmesinden ya da farz kılınmasından bahsedilmemektedir. Hazret-i Muhammed ile Allah arasında geçenleri kimsenin bilemeyeceği söylenir ve bu halvetten ümmete armağan olan ebedî bağışlar yapıldığı anlatılır (228-229.beyitler). Ebedî bağış ve ümmete armağan olarak kastedilenlerden birinin namaz olduğu anlaşılabilir ancak motif net ve detaylı olarak ele almamıştır.

b. Mescid-i Aksâ'da Peygamberlerle Kılınan Namaz

Hazret-i Muhammed Burak'la Kudüs'e geldiğinde, burada diğer peygamberlerle beraber iki rekât namaz kılar. Hazret-i Muhammed'in kendisinden önce gelen peygamberlere imamlık edip namaz kıldırması, Mâlik İbni Sa'saa ile Enes İbni Nâlik'in rivayet ettiği hadislerde mevcuttur. Hazret-i Muhammed'in diğer peygamberlerin başına geçmesi ile yüceliğinin anlatıldığı bu olay, Müslümanların gurur ile severek işlediği bir motif hâlini almış ve neredeyse bütün mi'râciyelerde işlenmiştir (Akar, 1987: 276).

Nâbî'nin mi'râciyesinde de bu motife yer ayrıldığı ve yedi beyit kadar işlendiği görülmektedir. Burak'ın bir adımı ile Mescid-i Aksâ'ya gelen Hazret-i Muhammed, sathretü'llah¹⁸ taşını görür. İlk zamanların ve son zamanların ulularını, gelmiş geçmiş bütün peygamberleri orada hazır bulur (133-136.beyitler). Burada peygamberlerin bir araya gelerek oluşturdukları topluluk inci bir tespihe benzetilir ve Hazret-i Muhammed'in bu tespihin başındaki imame olduğu söylenir. Sığınılacak yer olan İslâm dininin şahı Hazret-i Muhammed'in, diğer peygamberlerin oluşturduğu satır ve sıralara tuğra olduğu ifade edilir. Mi'râciyede bu şekilde anlatılan olayın ne

¹⁸ İslâm mimarisinin bilinen ilk eserlerinden olan Kubbetü's-Sahre, kutsal olduğuna inanılan bir taşın üzerine inşa edilmiştir. Bu taş, esasında en geniş yeri 17.70 m, en dar yeri 13.50 m olan ve yaklaşık 1.50 m yüksekliğinde düzgün olmayan bir kaya uzantısıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Nebi Bozkurt, "Kubbetü's-Sahre", **DiA**, XXVI. Cilt, İstanbul, 2002, s. 304-308.

olduğu “yani” diye başlayan beyitle beraber açıklanır. Buna göre diğer peygamberler cemaat olmuş, peygamberlerin övüncü Hazret-i Muhammed ise onlara imamlık etmiştir (137-140.beyitler). Dolayısıyla Hazret-i Muhammed’in imam olarak diğer peygamberlerle beraber namaz kıldığını anlatan bu motif, hemen hemen bütün mi‘râciyelerde olduğu gibi Nâbî’nin mi‘râciyesinde de görülmektedir.

c. Medine ve Medyen’de Kılınan Namazlar

İslâmî dayanağı belirlenemeyen rivayete göre Hazret-i Muhammed Mekke’den Kudüs’e olan yolculuğu sırasında, Medine ve Medyen mevkillerinde durup namaz kılmıştır. Medine bilindiği üzere Hazret-i Muhammed’in daha sonra hicret edeceği, kabrinin ve mescidinin yer alacağı şehirdir. Medyen ise Hazret-i Şuayb’ın peygamberlik yaptığı, Kur’an’da da adı geçen bir bölgedir. Hazret-i Muhammed’in bu iki yerde namaz kılmak için durduktan sonra yoluna devam ettiğini anlatan bu motife Süleyman Nahîfî, Abdülbâkî Ârif ve Muhammed Fevzî’nin mi‘râciyelerinde rastlanmaktadır (Akar, 1987: 278).

Kullanım bakımından çok tercih edilmeyen bu motif, Nâbî’nin mi‘râciyesinde de işlenmemiştir. Burak’ın bir adımı ile Kudüs’e vardığının anlatıldığı mi‘râciyede, Mekke ile Kudüs arasında geçen hadiselerle alakalı diğer motifler gibi bu motif de işlenmeden geçilmektedir (133.beyit).

d. Tur Dağında Kılınan Namaz

Hazret-i Muhammed’in Mescid-i Aksâ’ya giderken Tur Dağı’nda da namaz kıldığını dair İslâmî kaynaklara dayanmayan rivayetler söz konusudur. Birkaç mi‘râciyede işlenen bu motifin ilk örneği Lâleli-II’de görülmektedir (Akar, 1987: 279).

Tur Dağı’nda kılınan namaz da Mekke ile Kudüs arasındaki yolculuğa tekabül ettiğinden ve bu yolculuk Nâbî’nin mi‘râciyesinde detaylandırılmadığından, motifin kullanımına somut bir örnek görülmemektedir.

e. Beytü'l-Mâmûr’da Kılınan Namaz

Beytü'l-Mâmûr, Tur sûresinin dördüncü ayetinde, Allah’ın üzerine yemin ettiği bir yerin adıdır. Burası bazı hadiselerle göre Hazret-i Muhammed’in mi‘râc gecesi gördüğünü ifade ettiği, yedinci kat gökte ya da Arş’ta yer alan, meleklerle ait bir mabettir. Burada Hazret-i Muhammed’in meleklerden oluşan bir cemaate namaz

kıldırıldığına inanılır. Bazı mi'râciyelerde Arş'ın altında kılınan bir namazdan bahsedilirken bazılarında namazın Beytül-Mâmûr'da kılındığı açıkça belirtilmektedir. Bu tarz farklı kullanımlar aynı motife ait olarak düşünüldüğünde, Beytül-Mâmûr'un yeri hakkında bir ihtilaf olduğu ancak yedinci kat gök ile Arş arasında bir yerde bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde gökyüzü katlarının anlatımında belli bir uyum olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yedinci kat gök, burada yaşananlar bakımından diğerlerinden çok da farklı işlenmemiştir (163-164.beyitler). Ancak göklerden sonra, Refref ile Hazret-i Muhammed'in Arş'a geldiğinden bahsedilmektedir. Buna göre Hazret-i Muhammed Arş'a ulaşınca, Arş onun ayağının tozuna serilir ve Hazret-i Muhammed, yaratılıştaki kulluk gereğince onun üzerinde tahiyyat secdesi eder (213-215.beyitler). Tahiyyat, "selam" ya da "selamlaşma" gibi anlamlara karşılık gelmektedir (Toptaş, 2006: 102). Dolayısıyla bahsi geçen beyitlerde huzura çıkan Hazret-i Muhammed'in Allah'ı selamlamak için secde edip namaz kılması söz konusudur. Şu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde Beytül-Mâmûr adı zikredilmeden, namazın Allah için kılınması bakımından bu motife işaret edilmektedir.

12. İçecekler

a. Süt, Bal, Su, Şarap

Bazı hadislerle göre mi'râc gecesinde Hazret-i Muhammed'e çeşitli içecekler ikram edilmiş ve bunlardan birini seçmesi istenmiştir. Kimi kaynaklarda bu olaydan süt ile şarap (ya da şerbet gibi başka bir içecek) arasındaki seçim olarak bahsedilmektedir (Bûti, 2003: 162). Bazı mi'râciyelerde bu olay Mescid-i Aksâ'da kılınan namazın ardından, bazı mi'râciyelerde yedinci kat gökte yaşananlar esnasında, bazılarında ise her iki şekilde de kullanılmıştır. Kadeh sayısı ve olay sırası değişebilmekle beraber, aktarılan rivayet ne olursa olsun Hazret-i Muhammed sütü seçmektedir ve Cebrâil sütü insan fitratına en uygun içecek olarak yorumlamaktadır.

Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Mescid-i Aksâ'da peygamberlerle kılınan namazın sonrasında ya da gökler kısmında böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Dolayısıyla yolculuk devam ettiği hâlde bu motife değinilmemiştir.

b. Arş'ın Kenarında Ağza Düşen Damla

İslâmî kaynağına rastlanamayan bir rivayet de Hazret-i Muhammed'in Arş'ta etrafına hayran hayran bakarken ağzına bir damla damlatılması hakkındadır. Böylece gelmiş ve geçmiş bütün ilimler ile türlü hikmetler Hazret-i Peygamberin malûmu olur. Bu motif genel olarak detaylıca ele alınmamış olup bazı mi'râciyelerde süt, bazı mi'râciyelerde şekerli bir su olarak kısaca işlenmiştir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde süt, bal, su ve şaraptan motif olarak bahsedilmediği gibi bu olaya da değinilmemektedir.

13. Gökler

Gökler ve yaratılışla ilgili görüşler Beylikler ve Osmanlı devri edebiyatlarında önemli bir yere sahiptir. İlkçağ filozoflarının görüşleri, zamanla Kur'an'da geçen ve hadislerde bahsedilen gök ile yaratılış hakkındaki söylemlerle zenginleşmiştir. Ayrıca daha çok Hint kökenli tasavvufî görüşler ve İsrailiyatın da dahil olmasıyla geniş bir nazariye silsilesi oluşmuştur (Şentürk, 1994: 132). Nuh sûresinin on beşinci ayetinde yedi gökten bahsedilmekte, bazı mi'râc hadislerinde de bu katlar ayrı ayrı anlatılmaktadır. Hadislerdeki bu detaylı anlatım mi'râciyelere de yansımış, birçok mi'râciyede göğün her katı ve orada yaşananlar teker teker işlenerek gökler önemli bir motif hâlini almıştır. Ancak çoğunlukla, göğe giriş merasiminde hadislere sâdık kalınırken göğün katlarına dair anlatımlar Hazret-i Muhammed'in aktardıklarından farklı, hayal gücünün tesiri altındaki anlatımlardır.

İslâm dünyasında astronomi, yüzyıllarca Batlamyus'un görüşlerinden etkilenmiş ve İslâm ile başka kültürlerin bilgilerinden yararlanarak kendi özgün hâlini almıştır. Bu kendini bulma sürecinde gökyüzünün yedi kat yahut dokuz kat olduğuna dair çeşitli yorumlar gelişirken eski inanışlar sürdürülmüştür. Dolayısıyla İslâm inanışından gelen yedi kata, Batlamyus merkezli iki kat daha eklenerek dokuz katlı bir gök tasavvuru Beylikler ve Osmanlı şiirindeki yerini almıştır. Buna göre kâinatın merkezinde dünya yer alır ve dünyanın etrafı soğan zarları gibi iç içe geçmiş katmanlardan oluşmaktadır. Birinci gökte Ay (Kamer), ikincide Utârid (Merkür), üçüncüde Zühre (Nâhid, Venüs), dördüncüde Güneş (Şems), beşincide Mirrih (Merih, Mars), altıncıda Müşteri (Bercis, Jüpiter), yedincide Zuhâl (Keyvan, Satürn) bulunmaktadır. Sekizinci kat gök ise sabit yıldızlar ile burçlardan oluşmakta ve durağan görüntüsü dolayısıyla “Çarh-ı Atlas” ya da “sâbite” gibi isimlerle

anılmaktadır. Diğer sekiz feleği saran ve içinde bunları barındıran dokuzuncu kat gök ise sonsuz olup “Felekü'l-eflâk” olarak bilinmektedir (Şentürk, 1994: 152-173).

Osmanlı edebiyatında her kat göğe ait bir gezegen ve bunlara mensup burçlardan bahsedilmektedir. Buna göre birinci kat gökte Seretan (Yengeç), ikincide Cevzâ (İkizler) ve Sübûle (Başak), üçüncüde Sevr (Boğa) ve Mîzân (Terazi), dördüncüde Esed (Aslan), beşincide Hamel (Koç) ve Akreb, altıncıda Kavs (Yay) ve Hût (Balık), yedincide Cedy (Oğlak) ve Delv (Kova) vardır. Eski müneccimlerce Güneş, “Cihan Sultanı” olarak adlandırılmış ve yıldızlar onun himayesinde kabul edilmiştir. Bu sultana Kamer vezirlik, Zühre çalgıcılık, Müşterî kadılık, Utarit kâtiplik, Zühal hazinedârılık, Mirrih seraskerlik yapmaktadır. Osmanlı şiirinde gezegenler, genellikle bu görevlerine uygun özellikleri ile anılmaktadırlar (Işıkhan, 2014: 110). Burçlar ise daha çok mizaçlarına ve isimlerinin çağrıştırdıkları anlamlara göre zikredilmektedirler. Ayrıca burç ve atlas kelimelerinin sözlük anlamları dolayısıyla sekiz ve dokuzuncu katlar kaleye ve kumaşa benzetilmektedir (Şentürk, 1994: 173-175).

Nâbî'nin mi'râciyesinde gökler motifi detaylıca ele alınmış, her kat ayrı ayrı zikredilerek hem gezegen hem de burç adları ve özellikleri ile anlatım zenginleştirilmiştir. Nâbî'nin mi'râciyesinde o gece anlatılırken gökyüzünden sıkça bahsedilen ilk yirmi yedi beyit bu motifin dışında değerlendirilebilir. Ancak mi'râciyede katmanları ile beraber bir motif olarak işlenen gökten farklı bir şekilde de bahsedildiği görülmektedir. Aynı zamanda tahkiyeli bir metin olan Nâbî'nin mi'râciyesinde yer yer zaman ve mekân anlatılarak olay örgüsüne zemin hazırlanır gibidir. Mi'râc gecesi söz konusu olan yolculuk anlatılmadan önce o gecenin kendisi tasvir edilmekte ve bunun için daha çok gökler kullanılmaktadır. Ayın, güneşin ve yıldızların durumlarından bahsedilen bu beyitlerde karanlıktan daha çok aydınlık olan bir gökyüzü tasvir edilmektedir.

Nâbî'nin mi'râciyesinde gökyüzü o gece yıldızlarla yaldızlanmış bir elbise içinde yıldız satar. Geceleri abanozdan yapılmış siyah bir saraya benzeyen gökyüzü, bu defa gelinlik giyer. Gece âleme gölge salarken Ay, İkizler yıldızının ışıklarını yakar. Ayın bu nurlu ışığı yıldız kervanına meşale olur. O cennet gibi akşam, yedi minenin feyziyle neşe dolar (1-7.beyitler). “Kasr-ı minâ” gökkubbe demektir. Dolayısıyla gökyüzü ile mine arasında alışlagelmiş bir bağlantı vardır (Pala, 2011:

321). Billur, cam gibi anlamları olan “mine” sözcüğünün bu beyitte de gökyüzü katmanları için kullanıldığı görülmektedir. Bunun devamında gökyüzü coşan çiçeklerle süslenir. Akşamın şehri yemyeşil bir meydan olur. Gökyüzünün de içinde bulunduğu zaman, yer yer yaban çiçekleriyle ama daha çok fesleğenlerle dolar. O gece iftiharla dönen gökyüzü kuyumcu elbisesini giyer. Altın yumurtalar kırıldığında, sarayı dağılan yıldız görünür. Parlak güneş narı kesilince her yere taneler yuvarlanır. Kuyumcu savatlama¹⁹ yapınca, gümüş kırıntıları göklere dağılır. Güneş, inci kabuğu gibi kırılır; dağılmış inciler ufuklara yayılır. Güneşin kesesi döküldüğü için meydan çil çil akçeyle dolar. Güneşin turuncusuyla akşamın elbisesi lekelenir. Yıldız yanağına mum asar, pervaneler paramparça olur. Güneşin aynası kırılıp parça parça duvara yapışır. Her zerre ayrı bir parlak güneştir. Nurla dolu bu akşam, süsler saçar. Anber kokulu ve renkli bir bene benzeyen o akşam, aziz bir karanlıktır. Gümüş üstüne nakış yapmaktan yorulup göz bebeği gibi kalmış bir karanlıktır (1-27.beyitler).

Mi'râciyede daha sonra, Cebrâîl'in daveti tebliğ ettiği sırada göklerden bahsedilmekte ve hem “yedi kat” hem de “dokuz kat” ifadeleri kullanılmaktadır. Cebrâîl, Hazret-i Muhammed'in karşısına çıktıktan sonra ona kendisini neyin beklediğini anlatır. Buna göre inci ile ağzına kadar dolu dokuz kat, incilerini peygamberin ayağına saçmak için hazırdır. Sırça renkli gök, ayın için dükkanına hâre asar. Hâre burada “dalgalı bir kumaş” olabilir (Şükûn, 1986: 747). Böylece yerler Hazret-i Muhammed'in adımının şevkiyle dolu iken göklerin perdeleri süslenir. Gökteki kubbelerin hizmetkârı, samanyolu kumaşını serer. Yıldızlar yedi katı süsler, mücevherler etek etek saçılır. Melekler saf saf olurken gökler Hazret-i Muhammed'in şevkiyle dans eder. Ay ve güneş ise ümit sabahının güneşi olan Hazret-i Muhammed'in ayaklarını öpmeye susamış vaziyettir (59-68.beyitler).

Ayrıca Hazret-i Muhammed'in Arş'a varıp Allah'a ulaşması sırasında da göklerden bahsedilmektedir. Hazret-i Muhammed tahiyyat secdesi ettikten sonra Vehhâb, Gani, Kerim ve Mennan olan Allah iyilik ve lütfunu bağışlar. Aklın hesabına sığmayan bu iyilik ve lütufların zerrelere dokuz değirmene/göğe sığmayacak büyüklüktedir (218-219.beyitler). Burada göklerin durmadan dönmeleri

¹⁹ Gümüş üzerine kara nakışlar işlenerek icra edilen bir çeşit süsleme sanatı.

bakımından değirmene benzetildikleri açıktır ve Allah'ın ihsanının zerrelerinin dahi dokuz kat gökten büyük olduğu anlatılmaktadır.

Gökler motifi olarak iç içe geçmiş katmanların sırası ile anlatılması, Hazret-i Muhammed'in Burak'a binmesiyle başlar. Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak'ın Hazret-i Muhammed'e asilik ettiği sırada da göklerden bahsedildiği görülmektedir. Sadece peygamberlere binek olan Burak, Hazret-i Muhammed'i tanımayıp sırtına almak istemediğinde Cebrâil onu uyarır. On beyit kadar süren bu ikaz sırasında Cebrâil, Burak'a "Sen o büyük biniciye itaat etmezsen, dokuz kat göğün cisimleri onun ayrılığına bağlanır" der (107.beyit).

Nâbî'nin mi'râciyesinde bu motif detaylıca ele alınmadan önce Hazret-i Muhammed'den "göklerin şahı" olarak bahsedilmektedir (128.beyit). Burada göklerin şahı meskene adım atınca Burak'ın üzengisi dahi aydınlanır. Bu hareketlilikle beraber Terazi burcu güneş ışığı gibi hâlden hâle giren bir mesken olur (129.beyit). Burak ve Cebrâil aynı hizaya gelip havalanırlar ve izzet ile yücelik makamına yükselirler. Mescid-i Aksâ'ya vardıklarında Hazret-i Muhammed imam olup diğer peygamberlerle beraber namaz kılar (130-140.beyitler). Bunun ardından yerden göğe mi'râc nasip olur (141.beyit). Kâinatın nuru, biricik sultan olan Hazret-i Muhammed böylece gökyüzü cihetine yönelir. Bineğini gökyüzünün yukarılarına sürüp hava ve ateş burçlarını geçer. Gökler ona hürmet eder, onun yarıp geçtiği yerleri kapayarak yol verirler. Böylece göğün katları kolaylıkla ve süratle geçilmiş olur (142-146. beyitler). Zîra gökyüzü onu bağlayamaz, hava kabarcıkları ile zapt edemez, ona karşı duramaz (148-150. beyitler). Daha sonra birinci kat göğün kapısı açılır. Burada bulunan Dolunay, o hazineye meşale yakar; ayağına yüz sürüp muradına ererek tamamlanmamış tasını doldurur (151-152.beyitler). İkinci göğe gelindiğinde, kâtip olarak bilinen Merkür övgüsünü talim eder. Kalem misali gidip gelerek sayfa gibi peygamberin ayağına yüz sürer (153-154.beyitler). Üçüncü kat göğe varıldığında Venüs'ün çegâne denen çalgısı elinden düşer. Çalgısının yüksek sesinden utanan Venüs'ün nefesi utancına denk olur (155-156.beyitler). Göz nuru olan Hazret-i Muhammed dördüncü gök kubbeye ulaşınca göğün başı mahcubiyetle döner, buradaki zavallı Güneş'in yüzü solar (157-158.beyitler). Beşinci makama çıkıldığında askerlerin başı olan Mars'ın gam ile canı ağzına gelir, kılıcını bırakıp bağışlanmak ister, Hazret-i Muhammed'in yolunun toprağına yüz sürer (159-160.beyitler). Altıncı göğe ulaşıldığında Jüpiter'e mutluluk peyda olur. Benlik

örtüsünü saygıyla sunarak seccade misali Hazret-i Muhammed'in ayağını öper (161-162.beyitler). Yedinci göğe varıldığında, Satürn'ün hâli epey çetin olur. Hazinelerine rağmen yüzü karalığın kölesi olduğunu kabul eder (163-164. beyitler).

Nâbî'nin mi'râciyesinde sekizinci kat göğün "on iki ayaklı makam" olarak ifade edilişi, yukarıda bahsedilen klasik kale benzetmesine başvurulduğunu düşündürebilir. Netice itibariyle bu gök on iki burçtan oluşan, sevgilinin mücevherlerle bezenmiş makamı olarak tanıtılmaktadır. Hazret-i Muhammed sabit yıldızların olduğu bu göğe gelince nurlu parlaklıklar bağışlar. Sekizinci gök de Hazret-i Muhammed'in tahtına dua edip ayak öpmek için eğilir (165-167.beyitler). Nâbî'nin mi'râciyesinin bu kısmında burçlar da belli özelliklerine bağlı kalınarak zikredilir. Buna göre Ülker takım yıldızı, yıldız dizisinden oluşan gerdanlığını etrafa saçar. Boğa burcu toprağı anber kokusuyla doldurur. İkizler burcu kemerini hediye edip kendi kendine ihsanda bulunur. Sabit yıldızlar sevinçle hareketlenirken Kartal burcunun en parlak yıldızı o havada uçuşur. Terazî burcu acziyetinin acısıyla yüce makamın terazisine yüz sürer. Küçük ayı burcundaki yıldızların her ikisi huzura pençe vurunca, o da Terazî ile bir olur. Kova burcu ihsan zümresine lâîk olmak için can suyunu döker. Yengeç ile Akrep burçları barışır, hadlerini bilip terbiyeli olurlar. Başak burcunun en parlak yıldızı, Oğlak'ı getirince kutlu kesici onu boğazlar. Koç burcunun şikâyeti haddi aşınca onu Aslan burcunun pençesinden alırlar. Balık burcu nimet hazinesinden rızıklanmak için bütün pullarını harcar. O gece meleklerin zikir sesi aynı zamanda Başak burcu demek olan sünbûle perdesindedir. Hazret-i Muhammed, burçlara sahip sekizinci gökyüzünü bu hâlde bırakıp yoluna devam eder (168-179.beyitler). Böylece kutsiyetin şahlar şahı, dokuzuncu kat olan atlas makamın ziyeti olur ve burada açılan, ipekten daha hoş bir ipe benzeyen yol sayesinde Sidre'ye ulaşır (180-181.beyitler).

Sonuç olarak Nâbî'nin mi'râciyesinde ilk yirmi yedi beyitte ve aralarda gökyüzünden genel olarak bahsedilmekte, daha sonra bu motif detaylandırılarak işlenmektedir. Gökyüzünün Kur'an'a göre yedi kattan, dönemin inancına göre dokuz kattan oluşması dolayısıyla şiirlerde çeşitli kullanımlar görülmektedir. Nâbî'nin mi'râciyesinde de birbirine yakın beyitlerde dahi gökyüzünden bahsedilirken hem "yedi kat" hem de "dokuz kat" ifadeleri kullanılmaktadır. Gökler mineye ve değirmene benzetilmekte ve "yedi mine" ya da "dokuz değirmen" şeklinde anılmaktadır. Bununla beraber burçlara sahip sekizinci kat gök en uzun, atlas kumaşa

benzeyen dokuzuncu kat gök en kısa şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla burçlar hakkındaki anlatım birçok mi'râciyeye kıyasla daha detaylı ve kendine has özelliktedir denebilir. İlk yedi kattan ise buradaki gezegenlerin Osmanlı şiirinde alışlagelmiş özelliklerine bağlı kalınarak, genellikle ikişer beyit kadar bahsedilmiştir. Toplamda yüz on altı beyitte bir şekilde göklerden bahsedilen Nâbî'nin mi'râciyesinde, bu motif oldukça önemsenmiş ve mi'râciyesinin neredeyse yarısı bu çerçevede düzenlenmiştir.

14. Peygamberler

Hazret-i Muhammed'in mi'râc gecesi kendisinden önce gelen peygamberleri gördüğü, onlarla iletişim kurduğu hadislerden bilinmektedir. Bu sebeple birçok peygamberin adı farklı mi'râciyelerde anılmış, betimlemeler yapılmış ve Hazret-i Muhammed ile aralarında geçen konuşmalarla bu motif ele alınmıştır. Peygamberlerin adı Kur'an'da da yer aldığı için bazı mi'râciyelerde ilgili ayetlere gönderme yapıldığı görülmektedir. Aşağıda risalet sıralarına göre mi'râciyelerde adı geçen peygamberlerden bahsedilmekte ve Nâbî'nin mi'râciyesindeki karşılıkları değerlendirilmektedir.

a. Hazret-i Âdem

İlk insan ve ilk peygamber olan Hazret-i Âdem, birinci kat göktedir. Hazret-i Muhammed, Cebrâil ile birlikte birinci kat göğe vardığında, Hazret-i Âdem'i sağına bakıp ağlar ve soluna bakıp güler vaziyette görür. İki peygamber birbirini tanır ve konuşurlar. Bu mesele farklı detayları ile Âbdülvâsi Çelebi başta olmak üzere çeşitli şairlerin mi'râciyelerinde işlenmiştir (Akar, 1987: 288).

b. Hazret-i İdrîs

Hazret-i Muhammed ile Hazret-i İdrîs dördüncü kat gökte karşılaşır, selamlaşır ve konuşurlar. Birçok mi'râciyede bu şekilde yer alan motif, Seyyidî ile Hâfız Ömer Yenişehirî'nin mi'râciyelerinde Hazret-i İdrîs'in beşinci kat gökte olduğu şeklindedir (Akar, 1987: 290).

c. Hazret-i İbrâhîm

Hadislere göre Hazret-i Muhammed'e “oğul” diyen tek peygamberin Hazret-i İbrahim olduğu görülmektedir. Hazret-i Muhammed'in soyunun dayandırıldığı

Hazret-i İbrahim ile mi'râciyelerde altıncı ya da yedinci kat gökte karşılaşmaktadır. Coğunlukla Hazret-i İbrahim'in yedinci katta Beytü'l-Mâmûr'a dayanmış vaziyette Hazret-i Muhammed'i beklediği, onunla selamlaşıp konuştuğu anlatılmaktadır. Hazret-i Muhammed'e olan benzerliği ile dikkat çeken Hazret-i İbrahim, mi'râciyelerin çoğunda detaylıca tasvir edilmektedir.

d. Hazret-i Yusuf

Genellikle kısaca güzelliğine değinilen Hazret-i Yusuf, dördüncü kat gökte Hazret-i Muhammed ile görüşmüştür. Mi'râciyelerde ise muhtemelen dördüncü katta Hazret-i İdris'ten bahsedildiği için daha çok üçüncü katta adı anılmaktadır.

e. Hazret-i Musâ

Kur'an'da adı en çok geçen peygamber olan Hazret-i Musa'ya dair çokça hadis vardır. Bu hadislere göre mi'râc gecesi Hazret-i Muhammed'in en çok konuştuğu peygamber olan Hazret-i Musa, altıncı ya da yedinci kat gökte bulunmaktadır. İki peygamber burada görüşmüş, namazın elli vakitten beş vakte indirilmesine dayanan hadis vuku bulmuştur. Dolayısıyla Hazret-i Musa'dan namaz motifi ile beraber bahsedildiği sıkça görülmektedir.

Bunun yanında bazı mi'râciyelerde Hazret-i Musa, Hazret-i Muhammed ile kıyaslanarak anılmaktadır. Böylece Hazret-i Muhammed'in Hazret-i Musa'dan dahi özel ve üstün olduğu anlatılmaktadır. Bu şekilde bir kullanım en geniş olarak Ârif'in, daha dar bir anlatım ile İsmâil Hakkı Bursavî'nin mi'râciyelerinde görülmektedir (Akar, 1987: 299).

Nâbî'nin mi'râciyesinde göğün hiçbir katında peygamberlerden bahsedilmediği gibi altıncı ya da yedinci kat gökte de Hazret-i Musa anılmamıştır. Ancak Cebrâil'in daveti tebliğ ettiği sırada dolaylı olarak yapılmış bir kıyas söz konusudur. Cebrâil, Hazret-i Muhammed'e bu Mi'râc'ın daha önce kimseye nasip olmadığını belirttikten sonra Allah'ın Arşı ile Sînâ Dağı arasındaki farkın yerden göğe kadar açık olduğunu söyler (75-76. beyitler). Sînâ Dağı, Kur'an'da üzerine yemin edilen ve Allah'ın Hazret-i Musa'ya yanan bir ateşin ardından seslendiği yerin adı olarak bilinir. O hâlde Allah Hazret-i Musa ile yeryüzündeki Sînâ Dağı'nda, Hazret-i Muhammed ile ise kendi Arş'ında görüşmektedir. Bu iki makam arasındaki fark, Hazret-i Musa ile Hazret-i Muhammed arasındaki farkı görünür kılmaktadır.

Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâil aracılığı ile Hazret-i Muhammed "bu yürüyüşün sırrının öznesi" olarak anıldıktan sonra, Musa peygamberin ihtiyacı ile bunun arasında çok fark olduğu hatırlatılmaktadır (77.beyit). Neml sûresinin yedinci ayetinde Hazret-i Musa'nın yakınlarına ısınmaları için ateş getirmeye gittiğinden bahsedilir. Dolayısıyla Allah'ın Hazret-i Musa'ya yanan çalılar arasından seslenişi Hazret-i Musa'nın ihtiyacı sebebiyledir. Oysa mi'râcın sebebi ve mahiyeti bununla kıyaslanamayacak kadar farklı ve özeldir.

Bu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde Hazret-i Musa namaz motifi içerisinde anılmamış, ayrıca tasvir edilmemiş, Hazret-i Muhammed'in üstünlüğünü ortaya koymak için kıyaslama yapılarak ayrı bir motif şeklinde işlenmiştir.

f. Hazret-i Hârûn

Hazret-i Musâ'nın kardeşi olan ve beşinci kat gökte yer alan Hazret-i Hârûn'un Hazret-i Muhammed ile tanışıp görüşmesi birkaç mi'râciyede iki üç beyit kadar anlatılmıştır.

g. Hazret-i Süleyman

Mi'râc ile ilgili hadisler göz önünde bulundurulduğunda Hazret-i Süleyman'a dair bir bilgiye rastlanmaz. Dolayısıyla bir mi'râciye motifi olarak kabul edilmez. Ancak uzun ve gösterişli saltanatı ya da hikmetleri ile Osmanlı edebiyatında sıkça adı geçen Hazret-i Süleyman, Nâbî'nin mi'râciyesinde ayrıca anılmaktadır. Hazret-i Muhammed'in Kudüs'ten göğe yükseldiği mi'râc gecesini anlatılırken, Kudüs doğumlu olduğu bilinen Hazret-i Süleyman'ın adı zikredilmektedir. Buna göre Refref'in uçuşu Süleyman makamındaki eğlenceyi dindirmeye layıktır (202.beyit).

h. Hazret-i Yahya ile Hazret-i İsâ

Bu iki peygamber ikinci kat gökte bulunmaktadır. Hazret-i Muhammed onlarla da selamlaşıp konuşmuştur. Bu motif de Âbdülvâsi Çelebi, Ârif, Nâyî Osman Dede gibi birçok şair tarafından işlenmiş olmasına rağmen üzerinde çok durulmamış, birkaç beyit ile geçilmiştir (Akar, 1987: 301).

Mi'râciyelerde peygamberlerin göğün farklı katlarında konumlandırıldığı görülmektedir. Mi'râciyelerde umumiyetle birinci kat gökte Hazret-i Âdem, ikincinde Hazret-i Yahya ile Hazret-i İsâ, üçüncüde Hazret-i Yusuf, dördüncüde

Hazret-i İdrîs, beşincide Hazret-i Hârûn, altıncıda Hazret-i Musa, yedincide Hazret-i İbrahim ile karşılaştığı görülmektedir. Ancak Nâbî'nin mi'râciyesinde göğün katmanları daha çok burçlar ve gezegenler bakımından ele alınıp ilk yedi kat ikişer beyitle kısaca geçilmiştir. Dolayısıyla göğün çeşitli katmanlarında farklı peygamberlerden bahsedilen alışlagelmiş anlatım burada söz konusu değildir. Nâbî'nin mi'râciyesinde peygamberler motifi detaylıca ele alınmamıştır. Kudüs'te kılınan namaz sırasında peygamberler isim isim zikredilmeden bir bütün olarak anılmıştır (135-140.beyitler). Bunun yanında Hazret-i Muhammed'in üstünlüğünü anlatılırken de peygamberlik makamına ve diğer peygamberlere işaret edilmektedir. Hazret-i Muhammed, peygamberlik yerinin tecelli padişahı, iki cihana peygamber olandır (43, 66.beyitler). Mi'râc gecesine ait saadet ve yüce makam, Hazret-i Muhammed'den başka bir peygambere nasip olmamıştır (74.beyit). Hazret-i Muhammed, diğer peygamberlerin baş süvarisi, övücü ve önderidir (111, 112, 127, 134. beyitler). Bütün bu genel anlatımların yanında yukarıda haklarında bilgi verilen peygamberlerden yalnız Hazret-i Süleyman ve Hazret-i Musa'nın adları mi'râciyede zikredilmiş, Hazret-i Musâ Hazret-i Muhammed ile kıyaslanarak İslâm peygamberinin üstünlüğü anlatılmıştır.

15. Melekler

Melekler farklı sûretlere girebilen, kendi iradeleri olmaksızın Allah'ın emirleriyle hareket eden, farklı özelliklere sahip, hadis ve Kur'an'da anılan nûrânî varlıklardır. Müslüman bir insanın görüp hissedemediği bu varlıklara iman etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla İslâm inanisinde yeri büyük olan melekler, dinî öğelerden etkilenen edebiyatımızda da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Mi'râc gecesine dair hadislerde de Cebrâil başta olmak üzere meleklerden bahsedildiğinden, bu motif mi'râciyeler için büyük önem taşımaktadır. Aşağıda mi'râciyelerde adı geçen melekler hakkında bilgi verilmekte ve Nâbî'nin mi'râciyesinde bu motifin yeri incelenmektedir.

a. Cebrâil

Dört büyük melekten biri olan Cebrâil, Arapça Cibrîl olarak da anılan vahiy meleğidir. İslâm inanisinde Allah'ın emirlerini getiren ve Kur'an'ı öğreten aracıdır. Zaman zaman insan sûretinde görüldüğüne inanılan Cebrâil'in gerçek görüntüsü için

farklı tasvirler söz konusudur. Mi'râc ile ilgili hadislerde ve bu hadislerin tefsirlerinde de Cebrâîl'den çokça bahsedilmekte ve tasvirlere yer verilmektedir. Dolayısıyla mi'râc gecesindeki rolü büyük olan Cebrâîl, mi'râciyelerde önemli bir motif olarak çeşitli şekillerde işlenmektedir. Mi'râciyelerdeki tasvirlere göre Cebrâîl ay ve güneşten parlak, güzel, boyu göğsü direk olacak kadar uzun, altı yüz kanatlı ve kanatlarını açtığında tüm ufku kaplayabilen bir melektir. Onu bu gerçek sûreti ile Hazret-i Muhammed'den başkası görmemiştir. Cebrâîl iki defa Hazret-i Muhammed'e gerçek sûretinde görünmüş, mi'râc gecesini onu uyandırarak davetle müjdelemiş ve yolculuğunda ona eşlik etmiştir (Akar, 1987: 303).

Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâîl'den "Cibrîl" olarak bahsedilerek bu motif işlenmiştir. Cebrâîl'in dış görünüşüne dair detaylı bir tasvir yapılmamış, onu tanıtmaya yönelik bilgiler verilmiştir. Hazret-i Muhammed, Ümmü Hânî'nin evinde uyurken beliren Cebrâîl peygamberlere indirilen kitapların kayyumu, güvenilir hazret olarak tanıtılır. O vahiy meleklerinin yuvasının kuşu, ulu vahiy evinin sırdaşıdır. Çözumsuz emirlerin şartlarını ayırıştırıp belleten, nebîlerin ve resullerin sohbet arkadaşıdır. Allah'ın emirlerini ve mektubunu getirendir. Gökler kitabının sırdaşı, ebedî olanın haberlerini taşıyandır. Allah'ın meleklerinin başı, kendisinden emin olunan Cibrîl'dir (37-42.beyitler). Cebrâîl bu şekilde tanıtıldıktan sonra Hazret-i Muhammed'in görüş alanına girer, yeri hürmetle öperek kendini takdim eder, usulünce Allah'ın selamını iletir (46-48.beyitler). Ardından uzunca davetini tebliğ eden, Hazret-i Muhammed'e hitap ederek konuşan Cebrâîl onun önüne bir Burak çeker (85.beyit). Burak uçmak için kanatlarını açtığında ona ancak Cebrâîl eşlik edebilir ve bunun için hazırdır (98.beyit). Fakat Burak, Hazret-i Muhammed'e asilik eder ve olgunluktan uzak bu davranışı gören Cebrâîl hürmetince utanç duyar (102.beyit). Bunun üzerine Cebrâîl, Hazret-i Muhammed'i tanıtarak Burak'ı uzunca uyarır, yaptığı yanlışları döndürür (103-115.beyitler). Burak yaptığı asilikten dolayı mahcup olunca Cebrâîl onu yine Hazret-i Muhammed'e yanaştırır (127.beyit). Hazret-i Muhammed, Burak'a binince Cebrâîl ve Burak iki göz gibi aynı hizaya gelir ve havayı hızla geçerek yücelik makamına uçarlar (131-132.beyitler). Burak uçmak için kanatlarını açtığında ona ancak Cebrâîl eşlik edebilir (98.beyit). Burada Cebrâîl yol arkadaşı olarak nitelendirilir ve mi'râc yolculuğu başlar.

Bazı mi'râciyelerde ayrı bir motif olarak "Cebrâîl'in Sidre'den ileri geçemeyişi" işlenir. Cebrâîl'in mekânı Sidretü'l-Müntehâ'dır, buradan öteye geçemez. Hazret-i Muhammed kendisine refakat etmesini istediğinde Cebrâîl "Bir parmak ileri gidersem yanar, yok olurum." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Allah'la aracısız iletişim hâlinde olan Cebrâîl'in bile gidebileceği yerin kısıtlı olduğunu gösteren bu hadise, Hazret-i Muhammed'in Allah katındaki değerine işaret etmesi bakımından Müslümanlarca sevilerek anlatılmakta, hemen hemen bütün mi'râciyelerde işlenmektedir.

Motifin bu şekilde kullanımı Nâbî'nin mi'râciyesinde de dikkat çekmektedir. Hazret-i Muhammed Sidre'ye geldiğinde burası hakkında bilgi verilmekte ve gökten indirilen feyizlerin akış yolu olan Sidre'nin Cebrâîl için durma yeri olduğu söylenmektedir (187.beyit). Burada göz tahtının sultanı Hazret-i Muhammed Sidre konağına vardığı anda Cebrâîl'in kanatları kuş resminden soyulup çıkarılmış gibi olur. Kanadı bağlı kuş gibi zayıf ve hasta düşen Cebrâîl oradan düşer (188-190.beyitler). Bunun üzerine Hazret-i Muhammed, Cebrâîl'e "Ey muhterem biraderim ve dostum!" diye seslenir, "Davet ettiği bir konuğu vahşete esir koyup gitmek haberciye insaf mıdır?" diye sorar ve "Benimle arkadaş olup bunda garip ve kimsesiz bırakman layık mı?" diye ekler (192-194.beyitler). Güvenilir Cebrâîl, bu sözlerden utanır ve halsiz düşer. Özür diler ve derdini anlatır. Hazret-i Muhammed'e "Ey Allah'ın misafiri!" diye seslendikten sonra ondan başka hiçbir yaratılmışın buradan ileri uçamayacağını, kanatlarını yarım parmak açsa Allah'ın tecellisinden yanıp kül olacağını söyler. Haddini bilen kimsenin bu sınırı geçmeye çalışmayacağını anlatır (196-199.beyitler). Cebrâîl bunları söylerken Refref peyda olur. Burada "emin" ve "server" kelimeleri ile Cebrâîl'in güvenilir ve meleklerle reis olduğu hatırlatılmaktadır (200.beyit). Yolda kalan Cebrâîl, Refref ile devam eden Hazret-i Muhammed'in arkasından gül-bang okuyup Allah'ın onu koruması için dua eder (207. beyit).

b. Mikâîl

Canlıların rızıklarından sorumlu olup doğa olayları ile ilgilenmesiyle bilinen Mikâîl büyük meleklerden biridir. Mikâîl'in Cebrâîl ile beraber, Allah ile peygamberleri arasında aracılık ettikleri ve genellikle beraber hareket ettikleri söylenir. Mi'râciyelerde de Mikâîl'in Cebrâîl ile beraber geldiği, Hazret-i

Muhammed'in göğsünü temizlerken ona yardım ettiği ve yolculuk sırasında Burak'ın yularını tuttuğu bir motif olarak işlenir. Fakat Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâil'in yanında Mikâil'den bahsedilmemektedir.

c. İsrâfil

Kıyamet günü sûra üflemekle görevli olan İsrâfil, dört büyük melekten biridir. Nispeten az olmakla beraber bazı mi'râciyelerde iki üç beyit kadar anıldığı görülmektedir. İlk defa Lâleli-II'de karşılaşılan bu motif Nâbî'nin mi'râciyesinde yer almamaktadır.

d. Azrâil

Can alan melek olarak bilinen Azrâil, sadece Lâleli-II ve Abdülvâsî Çelebi'nin mi'râciyelerinde görülmektedir (Akar, 1987: 309). Kullanımına pek rastlanmayan bu motif Nâbî'nin mi'râciyesinde de işlenmemiştir.

e. Yetmiş Bin Başlı Melek

Rûh isimli bu meleğin varlığına dair İslâmî kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber bazı mi'râciyelerde adı anılmaktadır. Birinci ya da yedinci kat gökte, yetmiş bin ya da yüz bin başlı olarak, Arş'ın yanında ve Cennet'ten dört bin fersah uzaklıkta olduğundan bahsedilmektedir. Yetmiş bin kanadı olan Rûh'un her başında yetmiş bin yüzü, her yüzünde yetmiş bin ağzı, her ağzında yetmiş bin dili, her dilinde yetmiş bin tesbihi olduğu söylenir. Önünde sandıklarla Cennet'teki bir havuzun kenarında oturduğuna ve Hazret-i Muhammed'le konuştuğuna dair anlatımlar söz konusudur (Akar, 1987: 312). Nâbî'nin mi'râciyesinde bunların hiçbirinden bahsedilmemektedir.

f. Ateş-Kar Melek

Birinci kat gökte oturan, vücudunun yarısı kardan yarısı ateşten oluşan ve her daim Allah'ı zikreden melektir. Sadece Lâleli-II ve Abdülvâsî Çelebi'nin mi'râciyelerinde kısaca işlendiği görülmektedir (Akar, 1987: 314).

g. Mâlik

Yedi Cehennem'den sorumlu ve zebânîleri idare etmekle görevli meliktir (Develioğlu, 2010: 667) Mi'râciyelerde korkunç, soğuk, merhametsiz bir varlık olarak tarif edilen Mâlik'in cüssesi büyüktür. Ateşten yaratılmış, siyahlar içerisinde

ve ürkütücü bir melek olarak çeşitli tasvirleri söz konusudur. Hazret-i Muhammed, mi'râc gecesi Cehennem'i ve Mâlik'i birinci kat gökte görmüştür. Abdülvâsî Çelebi, Ârif, Süleyman Nâhîfî, Abdülbâkî Ârif gibi şairlerin mi'râciyelerinde bu motife rastlanmaktadır (Akar, 1987: 315). Genel olarak Cehennem'den bahsedilmeyen Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Mâlik'in adı anılmamaktadır.

h. Birinci Kat Gök Kapısında Görevli Olan Melek (İsmâil)

Emrinde binlerce melek bulunan İsmâil, birinci kat göğün kapısında bekler. Çok az işlenen bir motif olup Abdülbâkî Ârif'in mi'râciyesinde uzunca ele alınmıştır. Birkaç mi'râciyede sadece adı zikredilip üzerinde durulmayan İsmâil, Nâbî'nin mi'râciyesinde de anılmamaktadır.

i. Süvârilere

Müddessir sûresinin otuz birinci ayetinde meleklerden ve Allah'ın başkası tarafından bilinemeyecek ordularından bahsedilmektedir. Bundan olacak ki Mi'râc ile ilgili hadislerde yer almadığı hâlde mi'râciyelerde gökteki süvârilere anılmaktadır. Altın miğferli, kılıçları ve kalkanları olan bu melekler, at üzerinde ve daima hareket hâlinde dirler (Akar, 1987: 317). Nâbî'nin mi'râciyesinde Allah'ın ordusundan ya da süvâri meleklerden bahsedilmemektedir.

j. Yedinci Kat Gökteki Denizin İçinde Bulunan Melekler

Boyutları çok büyük olan bu melekler, yedinci kat göğün içindeki bir denizde dizlerine kadar su içinde kalacak şekilde bulunurlar. Ayaklarının Ferş'te, başlarının Arş'ta olduğuna inanılır. Yüksek sesle Allah'ı zikrederler. Yine çok işlenmeyen bir motif olan yedinci kat gökteki denizin içinde bulunan melekler, Nâbî'nin mi'râciyesinde de anılmaz. Ancak o geceyi aydınlık kılan nur denizi ve dalgalarından bahsedilen beyitlerin bu motifi çağrıştırdığı söylenebilir (24-25.beyitler).

k. Horoz

İslâmî dayanağı olmayan horoz görünümündeki melekten Lâleli-II ve Abdülvâsî Çelebi'nin mi'râciyelerinde bahsedilmektedir. Arş'ın altında ya da birinci kat gökte konumlandırılan bu meleğin Allah'ın adını tesbih etmek ve namaz vakitlerini bildirmekle görevli olduğu söylenir. Yeryüzündeki horozlar bu meleğe

bakarak ötmektedir (Akar, 1987: 320). Sadece iki örneği bilinen bu motif, Nâbî'nin mi'râciyesinde de yer almamaktadır.

l. Rıdvân

Cennetin muhâfızı olarak bilinen, hûri ve gılmanlardan sorumlu bu melek mi'râciyelerde özellikle yer alan motiflerden değildir. Örneklerine rastlanmadığı için Metin Akar'ın motiflerinde bir başlık olarak yer almayan Rıdvân, Nâbî'nin mi'râciyesinde anılmaktadır. Buna göre Hazret-i Muhammed'in Mi'râcı için yapılan hazırlıklar sırasında hûri ve gılmanlar cenneti süslerken Rıdvân cennet bağının hazinesini boşaltır (64.beyit). Ayrıca Burak'ın tasviri sırasında yüzü hûrilerinkine benzetilirken bunların Rıdvân'a ait oldukları söylenmektedir (87.beyit). Cennetin kapısını bekleyen meleğin adı olarak bilinen Rıdvân, edebiyatımızda ayrıca cennet kelimesini karşılayacak şekilde de kullanılmıştır. Nâbî'nin mi'râciyesinde buradaki Rıdvân'ı her iki anlamda değerlendirmek mümkün olmakla beraber, teşmil yoluyla cennetten bahsedildiği de düşünülebilmektedir.

m. Diğer Melekler

Mi'râciyelerde isimlerinden ve özelliklerinden bahsedilmeksizin anılan melekler de vardır. Şairler bu meleklerden genel olarak farklı şekillerde bahsetmektedirler.

Nâbî'nin mi'râciyesinde melekler çok defa topluluk olarak anılmaktadır. Allah'a yakın meleklerin başı ve meleklerin reisi olarak anılan Cebrâil, Hazret-i Muhammed'in göğe ayak basmasını beklerken saf saf olan meleklerden bahseder (42, 65, 200.beyitler). Hazret-i Muhammed'den kendisini meleklerin şevkli karmaşasına bırakmasını ister. Melekler, Allah'ın kudret sahnesindedir. Onların gözünü aydınlık, mekânlarını gül bahçesi eyleyebilecek olan Hazret-i Muhammed'dir. (69-70.beyitler). O gece melekler, zikir sesleri sümbüle perdesinde olan bir topluluktur (178. beyit).

Ayrıca Nâbî'nin mi'râciyesinde Burak, hâtıfın gözünün nurunun cümbüşü olarak anılmaktadır (86.beyit). Hâtıf, gözle görülmeyen ve melekleri de kapsayan gayb âlemi anlamında kullanılabileceği gibi gaybdan seslenip haber veren melek olarak da düşünülebilir. Zîra sözlük anlamı “bağır, çağır, seslenen” olan bu sözcük, İslâm'dan önce Arapların ya da İslâm'dan sonra Hazret-i Muhammed'in

işittiği ve nereden geldiği belli olmayan seslerin sahibini ifade etmek için kullanılmıştır (Uludağ, 1997: 467). Fakat aitlik anlamı bakımından burada hâtıf adında bir melekten ziyade gayb âleminin kast edildiği ve Burak'ın buranın gözünün nuru ve eğlencesi olduğu muhtemeldir.

Dolayısıyla Cebrâil motifinin büyük yer kapladığı Nâbî'nin mi'râciyesinde, diğer meleklerden bahsedilmemiştir. Bunun yanında mi'râciye motifi sayılamayacak Rıdvân adlı melek iki defa anılmaktadır. Melekler daha çok topluluk olarak tasavvur edilmiş ve mi'râciyede genel özellikleriyle yer almışlardır.

16. Cennet

a. Umûmî Tasvirler

Kur'an'da Cennet ve Cennet ehli hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Ayrıca mi'râc gecesini Hazret-i Muhammed'in Cennet'i gördüğüne dair hadisler rivayet edilmektedir. Birçok müfessir, Necm sûresinin tefsiri sırasında bu hadiseye dikkat çekmektedir. Müslümanların var oluş hikayelerinin başladığı ve ölünce kavuşmayı hayal ettikleri Cennet hem İslâm inancında hem de Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Mi'râciyelerde çeşitli Cennet tasvirleri söz konusudur. Genel olarak Cennet'in kapısının nurdan, toprağının misk ve anberden, taşlarının lâl, inci ve yakuttan olduğu anlatılmaktadır. Burada altın ve mücevherden kumlar, zağferan ve dikensiz güllerden otlar, rengarenk çiçekler, inciden köşkler ve nurdan saraylar vardır. Hûri ve gılmanları olan Cennet'in türlü güzelliklerle dolu bahçeleri, tadı hiçbir meyveye benzemeyen bitkileri, süttan beyaz baldan leziz akarsu ve çeşmeleri vardır (Akar, 1987: 323-324).

Nâbî'nin mi'râciyesinde, diğer birçok mi'râciyede olduğu gibi Cebrâil'in Hazret-i Muhammed'i Cennet'e götürmesinden bahsedilmemektedir. Dolayısıyla yolculuğun detaylı bir parçası olarak ele alınmayan bu mekânın detaylı bir tasviri de söz konusu değildir. Ancak daha mi'râciyenin başlarında akşamın Cennet'e benzetildiği görülmektedir (7.beyit). Cebrâil daveti tebliğ ederken Hazret-i Muhammed'den kendisini mekânsızlık âlemine ayağını basarak meleklerin şevkli karmaşasına bırakmasını ister (69.beyit). Çeşitli ziyafetler burada hazır vaziyette Hazret-i Muhammed'i beklemektedir (67.beyit). Hazret-i Muhammed'in teşrifi ile meleklerin gözleri aydınlık kılınacak, Cennet servisi onun endamını görünce

Sidre'nin başında kıyamet kopacaktır (70-71.beyitler). Bu sırada içmesi hoş rahmet suyu ve dört ırmak da Cennet'tedir (184.beyit).

Şu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde Cennet'ten bahsedilmiş, meyve ve içecekler detaylandırılmasa da bir ziyafet ve akarsu varlığı dile getirilmiştir. Şevkli karmaşası olan meleklerin, hûri ve gılmanların, Sidre'nin Cennet'te olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla Hazret-i Muhammed'in bir durağı olarak bahsedilmeyen ve detaylı tasviri yapılmayan Cennet, Nâbî'nin mi'râciyesinde bir motif olarak yer almaktadır.

b. Hûriler (ve Gılmanlar)

Hûri ve gılmanlar, cennetteki saraylarda oturan kadın ve erkeklerdir. Kur'an'da varlıklarından bahsedilmekle beraber mi'râc hadislerinde Hazret-i Muhammed'in onlar hakkında bir bilgi aktardığı görülmemektedir. Ancak Cennet'i gezen Hazret-i Muhammed'in hûrilerle görüşmüş olması da muhtemeldir ve bu konu mi'râciyelerde işlenir. Saffat sûresinin kırk sekiz ve kırk dokuzuncu ayetlerinde, Duhân sûresinin elli dördüncü ayetinde, Tûr sûresinin yirminci ayetinde, Rahman sûresinin yetmiş ikinci ayetinde, Vakıa sûresinin yirmi ikinci ayetinde hûrilerden bahsedilmektedir. Kur'an'daki bu kısa tasvirlerle göre hûriler yalnız zevcelerine bakan, beyaz tenli, saklı inciler gibi, iri güzel gözlü kadınlardır. Tur sûresinin yirmi dördüncü ayetinde ise gılmanın, Cennet ehlinin etrafında dolaşarak onlara hizmet edeceğinden bahsedilmektedir. Sedeflerinde saklı inciler gibi oldukları söylenen bu tertemiz hizmetkarların hep genç kalacağına inanılmaktadır.

Farklı tasvirlerle imkân sağlayan bu motif birçok mi'râciyede çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Ağzlarında ab-ı hayat olduğunu, Cennet köşklerinde oturduklarını, misk ve anber kokan saçlarının yetmiş bölüklü olduğunu söyleyen şairler vardır (Akar, 1987: 326). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise bu motife dair detaylı tasvirler yer almamaktadır. Bu mi'râciyede, dönmeyi bırakınca etrafa çekirdekler saçan karpuzsa sahip hûriler vardır (14.beyit). Ayrıca ters dönünce damlalar âlemini nurla dolduran küçük leğen de yine hûrilerin elindedir (16.beyit). Bunun yanında hûriler gılmanlarla beraber anılmaktadır ve Hazret-i Muhammed'i beklerken Cennet'i süslemektedirler (64.beyit). Hûriler ayrıca tasvir edilmemekle beraber başka bir tasvir için değerlendirilmiştir. Buna göre yanağı insan çehresi gibi olan Burak'ın yüzü hûri gibidir (87.beyit).

c. Tûbâ Ağacı

Hazret-i Muhammed ve ümmetine verilen bu ağaçtan hadislerde bahsedilmektedir. Mi'râc gecesi Hazret-i Muhammed bu ağacı gördüğü için mi'râciyerlerde adı geçmekte, çeşitli tasvirleri yapılmaktadır. İnanişâ göre Allah'ın kudret eli ile dikildiği ve yüz yıllık yol uzunluğunda olduğu söylenen Tûbâ, Cennet'teki en büyük ağaçtır. Kökü Arş'ta, yaprakları Cennet'in üstünde olan bu ağaç ters durmaktadır.

Nâbî'nin mi'râciyesinde Tûbâ ağacının adı geçmemektedir. Ancak Sidre ile beraber kullanılan "Cennet servisi" ifadesi ile kast edilen ağacın bu olduğu düşünülebilir (87.beyit). Aynı beyitteki "Rıdvân'ın hûrileri" ifadesi, hûrilerin Rıdvân'a ait olduğu anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla burada Rıdvân kelimesi, Osmanlı şiirindeki diğer örnekleri gibi "Cennet" anlamında kullanılmış olabilir.

Bu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde Cennet motifinin alt başlıkları ile beraber, detaylıca işlenmediği görülmektedir. Fakat genel hatları ile Cennet'ten ve unsurlarından bahsedilmekte, bunların mi'râc gecesindeki varlıklarına değinilmektedir.

17. Su

a. Yer ile Birinci Kat Gök Arasındaki Su

Lâleli-II'ye göre ırmak, Abdûlbâkî Ârif'e göre deniz olarak tarif edilen bir su yer ile birinci kat gök arasında öylece durmaktadır. Bu iki farklı kullanımın aynı motif olduğu kabul edildiğinde, mi'râciyelerde çok tercih edilmediği görülmektedir. Lâleli-II'nin mi'râciyesinde Hazret-i Muhammed ırmağı dönüş yolunda görmektedir. Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Muhammed'in Allah'ın huzuruna gidişi anlatılmaktadır. Dolayısıyla bir dönüş yolu ya da birinci kat gökten yere inme sırasında görülen deniz ya da akarsu söz konusu değildir. Ancak birinci kat gökteki dolunayın tamamlanmamış tasını doldurduğundan bahsedilmektedir (151-152.beyit). Dolunayın bu katta bir nur deniziyle tasını tamamladığı düşünüldüğünde bu motife işaret edildiği söylenebilir.

b. Sidre'nin Kökünden Çıkan Dört Irmak: Nil, Fırat, Kevser, Rahmet

Sidre'nin dibinden dört ırmağın aktığına dair hadis vardır. Buna göre ırmakların ikisi zâhir, ikisi bâtın olup Hazret-i Muhammed mi'râc gecesi bunları

görmüştür. Nil ile Fırat'ın zâhir, Kevser ile Rahmet'in bâtın olduğu söylenir (Akar, 1987: 331). Bu motif birçok mi'râciyede işlenmiş fakat akarsu isimleri farklı farklı kullanılmıştır.

Nâbî'nin mi'râciyesinde Hazret-i Muhammed'in Sidre'yi görmesi anlatılmakta, Sidre'ye dair tasvirler yapılmaktadır. Bu sırada Sidre'nin Cennet'in dört ırmağının kaynağı olduğu ve Rahmet suyunun burada coştığı söylenmektedir (184.beyit). Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde Sidre'nin kökünden çıkan dört ırmağa değinilmekte fakat tek tek isimleri anılmamaktadır. Bunun yanında dört ırmağı kapsayabilecek ya da bambaşka bir anlam taşıyabilecek şekilde kullanılan "rahmet suyu" ifadesi ile Rahmet adlı ırmağa işaret edilmektedir.

c. Cenneteki Dört Irmak

Muhammed sûresinin on beşinci ayetinde vaat edilen Cennet, içerisinde dört ırmak bulunduran bir bahçeye benzetilmektedir. Bu ırmaklardan birinin bozulmamış sudan, birinin tadı bozulmamış süttten, birinin lezzet veren şaraptan, diğerinin ise süzölmüş baldan oluştuğı söylenmektedir. Cennet'ten farklı şekillerde bahseden mi'râciyelerin bazılarında bu ırmaklar anılmaktadır. Nâbî'nin mi'râciyesinde cennetin dört ırmağından bahsedilmekte ancak bunların isimleri verilmediğı gibi neyden var edildikleri de söylenmemektedir. Bu ırmakların kaynağının Sidre olduğu göz önünde bulundurulduğunda, burada bahsedilen motifin işlenmediğı görölmektedir.

d. İnci İçindeki Denizler

Kullanımı yaygın olmayan bu motif Lâleli-II ve Ârif'in mi'râciyelerinde görölmektedir. Ârif'in mi'râciyesinde bu denizlerin yetmiş bin başlı meleğın saçlarındaki inciler içinde olduğu söylenmektedir (Akar, 1987: 335). Nâbî'nin mi'râciyesinde ufuklara saçılan ve dokuz katı dolduran incilerden bahsedilmekte fakat bunlar içinde deniz olduğuna dair herhangi bir ifade kullanılmamaktadır (7, 59.beyitler). Burak'ın tasviri sırasında mücevher suyu gibi şeffaf olduğundan bahsedilmekte ancak bu da çağrışım haricinde motifin kullanıldığına dair bir bilgi sunulmamaktadır (89.beyit).

e. Arş'ın Altındaki Deniz

Hûd sûresinin yedinci ayetinden Arş'ın bir su üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kullanımı az olmakla beraber bazı mi'râciyelerde Arş'ın altında bir deniz olduğundan bahsedilebilmektedir (Akar, 1987: 336). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Arş'tan bahsedilmekle beraber Arş'ın altındaki deniz motifine değinilmemektedir.

Bütün bunların yanında Nâbî'nin mi'râciyesinde daha genel bir su motifinden bahsedilebilir. Çünkü Nâbî'nin mi'râciyesinde yukarıdaki sınıflandırmaya uygun şekilde tasnif edilemeyecek, daha belirsiz ve anlatıma güzellik katmak için tercih edilmiş bazı kullanımlar söz konusudur. Hazret-i Muhammed'in saçlarının akarsu dalgası gibi ak ve pak olduğundan, toprağa yüz sürerek söz bahçesine verilen sudan, Burak'ın hareket ederken fark edemediği sudan ve toynağının izinin kalmayacağı denizden, yere dökülen can suyundan, hayat denizine erişen damladan, denize erişen dalga sularından, deryaya yüz süren gayretli selden bahsedilmektedir (28, 48, 95, 97, 173, 220, 222, 224.beyitler). Bunların çoğu soyut ifadeler, benzetmeler, anlatımı güzelleştirmek için başvuru olan söz sanatları olmakla beraber hep su ile ilişkilidir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen beş su motifinden herhangi birine dahil edilemediği hâlde su ve su ile ilişkili söylemlerin Nâbî'nin mi'râciyesinde sıkça kullanıldığı görülmektedir.

18. Cehennem

a. Umûmî Tasvirler

Mi'râc hadislerinde Hazret-i Muhammed'in Cehennem'i gördüğüne dair belirgin bir bilgi olmamakla beraber, bu motif bazı mi'râciyelerde işlenmiştir. Kur'an'da çok defa zikredilen Cehennem'in mi'râciyelerde birinci ya da dördüncü kat gökte yer aldığı söylenmektedir. Cehennem'in genel olarak tasvir edildiği motif ilk defa Lâleli-II'de görülmektedir. Abdülbâkî Ârif gibi bazı şairler ise kısaca değinmekle yetinmiştir (Akar, 1987: 337). Nâbî'nin nurdan, ışıktan ve haktan bahsettiği mi'râciyesinde ise Cehennem tasviri yer almamaktadır.

b. Bir Kısım Suçların Cezalandırılışı

i. Zânîler

Zinâ yapan kimseye zânî denir. İslâm inanişında kendilerine helâl kılınan eşlerini bırakıp başkaları ile beraber olanların Cehennem’de cezalandırılacağı bilinmektedir. Bu insanların ateşler içinde çırılçıplak olacakları, feryat içinde yanacakları, çok pis kokacakları gibi bilgiler aktarılmaktadır. Bu motifin Lâleli-II ve Ârif tarafından böylece işlendiği, Abdülvâsî Çelebi’de ise biraz farklı olarak ele alındığı görölmektedir (Akar, 1987: 340).

ii. Haram, faiz, yetim malı yiyenler

Haram, faiz ya da yetim malı yiyen insanlar genellikle domuz şeklinde, şişman, vücutlarına yılanlar dolanmış olarak tasvir edilmektedirler. Mi’râc gibi mübarek bir gecenin anlatımında böyle olumsuz betimlemeler pek tercih edilmemekle beraber Lâleli-II ve Ârif’in mi’râciyelerinde bu motife rastlanmaktadır (Akar, 1987: 341).

iii. Diğer Suçlular

Kendi çocuğu olduğu hâlde sütünü satan kadınlar, gıybet yapanlar, namaz kılmayanlar, şarap içenler ve herhangi suçu olan insanların cezalandırıldığına dair türlü tasvirler de söz konusudur. Yine Lâleli-II ve Ârif’te karşılaşılan bu tasvirler oldukça kısadır (Akar, 1987: 342).

Mi’râciyeler genel olarak okuyana kendini iyi hissettiren, o gecenin güzelliğini anlatan eserler olup kötülüğe dair tasvirler pek tercih edilmez. Ayrıca Hazret-i Muhammed’in Cehennem’i gördüğüne dair detaylı hadisler olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, şairlerin anlatabileceklerinin kısıtlı olduğu görölr. Dolayısıyla Cehennem’den bahsetmenin tercih edilmediği Nâbî’nin mi’râciyesinde, suçlular ve cezalarına dair tasvirler de yer almamaktadır.

19. Beytü'l-Mâmûr

Tur sûresinin dördüncü ayeti ve bazı mi’râc hadislerinden Beytü'l-Mâmûr’un varlığı bilinmekte ve yedinci kat gökte yer aldığına inanılmaktadır. Mi’râc gecesi Hazret-i Muhammed’in bu mâbedi görüp anlattığı aktarılmaktadır. Birçok mi’râciyede çeşitli tasvirlerle bu motifin işlendiği, en geniş tasviri ise Ârif’in yaptığı görölmektedir. Genellikle çok yüksek, aydınlık, dördüncü ya da yedinci kat gökte,

doğu ve batıya açılan iki akik kapıya sahip, Kâbe'ye benzer şekilde anlatılmaktadır (Akar, 1987: 342). Namaz motifi içerisinde bahsedildiği gibi Beytü'l-Mâmûr'a işaret edildiyse dahi Nâbî'nin mi'râciyesinde adı zikredilmemektedir. Adı zikredilmeyen mabedin tasviri de söz konusu olmayacağından, bu motif Nâbî'nin mi'râciyesinde işlenmemiştir.

20. Sidre-i Müntehâ

Necm sûresinin on dördüncü ile on sekizinci ayetlerinde “sidre” kelimesi geçmektedir. Bu ayetlerde Sidre'nin sınırdaki bir ağaç olduğu, yanında huzurla kalınacak Cennet'in yer aldığı gibi bilgiler verilmektedir. Bazı hadislerde kısa tasvirleri yapılan Sidre, Kur'an'da da bildirildiği üzere son noktadaki bir ağaç olması bakımından “Sidretü'l-Müntehâ” ya da “Sidre-i müntehâ” şeklinde anılmakta ve mi'râciyelerde motif olarak işlenmektedir. Yine hadislere göre yedinci ya da altıncı kat gökte olduğuna dair bilgiler söz konusudur. Bu ihtilâf da köklerinin altıncı kat gökte, gövdesinin ise yedinci kat gökte olduğu şeklinde bir yoruma yol açmıştır. Sidre; kulların amellerinin ya da Arş-ı Âlâ'dan gelen bilgilerin ulaştığı son nokta, kökünden ırmaklar fışkıran Cennet ağacı, bir atının yetmiş yıl giderek bitiremeyeceği büyüklükte ve yaprakları altında birçok insanın gölgelenebileceği bir yer olarak anlatılmaktadır (İyâz, 2020: 383).

Nâbî'nin mi'râciyesinde motifin on beyit kadar işlendiği görülmektedir. Buna göre Sidre'nin kendisi görülmeden önce, Cebrâil'in daveti tebliği sırasında adı anılır (71.beyit). Daha sonra Sidre'nin Cebrâil adlı elçi tarafından süslenmesine dair bilgi verilir (85.beyit). Hazret-i Muhammed, yolculuğu sırasında Atlas göğü de şimşek gibi geçince yolu gerçek Sidre'ye çıkar (180-182.beyitler). Sidre'nin başlığı dokuz kasır, bedeni lâl taşı ve dalları zümrüttendir. Cennet'in dört ırmağına kaynaklık eder, içmesi hoş rahmet suyu Sidre'de coşar. Amellerin yenilenip meyve verdiği, var etme kervanının konak yeri burasıdır. Sidre, gökten indirilen feyizlerin akış yolu, Cebrâil'in durup geçemeyeceği konaktır (183-189.beyitler). Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde Sidre'nin dokuz kat gökten de ileride, göklerin sonunda bir yerde konumlandırıldığı ve orijinal bir tasvirinin yapıldığı görülmektedir.

21. Hicâblar

Sözlükte “utanma, sıkılma, perde” gibi anlamları olan hicâb, gerçeği görmeye engel olan şeyler için kullanılan genel bir ifadedir (Develioğlu, 2010: 420). Âşık ile mâşuk, mürid ile mürşid, kul ile Allah arasında kalbe bağlı türlü engeller söz konusudur. Bununla beraber kul ile Allah arasında nurdan ve nârdan olmak üzere yetmiş bin perde olduğuna inanılmaktadır (Uludağ, 1995: 239). Bununla beraber Cebrâil’in “Arş’ın altında/önünde Allah’ın yetmiş hicâbı vardır. Bunlardan birine yaklaşırsak, Rabb’imizin yüzünün nuru bizi yakıverirdi.” dediği, İbnü'l-Esir’in en-Nihâye’sinden aktarılmaktadır (Yazır, 1992: 275). Maddî ve mânevî âlemleri birbirinden ayıran hicâblar, birçok mi’râciyede işlenen motiflerdendir. Bu motifte Sidre ile Arş arasında yer alan bu hicâbları Hazret-i Muhammed’in melek ya da melekler eşliğinde geçerek Arş’a ulaştığı anlatılmaktadır (Akar, 1987: 347).

Nâbî’nin mi’râciyesinde Sidre’den sonra Cebrâil’in güçsüz düşüp Hazret-i Muhammed’e eşlik edemediğinden bahsedilmektedir (188-191.beyitler). Hazret-i Muhammed, yarı yolda bırakılmanın insafa sığmadığını söyleyip Cebrâil’e hâlinin sebebini sorar (192-194.beyitler). Cebrâil üzülp özür dileyerek açıklamaya başlar: Allah’ın misafiri olan Hazret-i Muhammed’e, Hazret-i Muhammed’den başka hiçbir yaratılmışın buradan ileri uçamayacağını söyler. Kanatlarını yarım parmak açtığı taktirde Allah’ın tecellisinin kendisini yakıp kül edeceğinden bahseder. Haddini bilen birinin bu sınırı geçmeye çalışmayacağını ekler (196-199.beyitler). Cebrâil’in konuşması sırasında Refref adında bir tahtirevan yetişir ve tanıtılır (200-203.beyitler). O can (Refref), diğer canı (Hazret-i Muhammed) kucağına alıp mekânsızlığın sınırlarını aşar. Biri sevgiyle, diğeri Allah’la kendinden geçip yürümüş olurlar (204-205.beyitler). Böylece arkada Burak ve Cebrâil’i üzgün bırakan Refref ile Hazret-i Muhammed, bin yolu usulünce geçip giderler (206-208.beyitler). Daha sonra Refref’in de gidemediği, bir geminin limana bağlanması gibi kendi yerinde kaldığı görülür. Burada Anka’nın yuvasını terk ettiği, mânânın kabuğunu bırakıp öz olarak kaldığı anlatılır. Parlak güneş şebnem gibi çekilirken gülün hayranlıktan ağzı açık kalır ve Arş’a varılır (209-212.beyitler).

Burada, Cebrâil’in “geçersem yanarım” dediği yer olarak hicâbları kastettiğini düşünmek mümkündür. Zîra bu diyalogun yaşandığı yer, diğer mi’râciyelerde de olduğu gibi Sidretü'l-Müntehâ’dır. Buradan itibaren Refref’in

Hazret-i Muhammed'e belli bir yere kadar eşlik ettiği ve kendi sınırında kaldığı, ardından Hazret-i Muhammed'in Arş'a ulaştığı görülmektedir. Dolayısıyla bahsedilenler motifte olması gerektiği gibidir ancak Refref'ten sonra aracı olan melekler anılmamakta ve yetmiş hicâbın geçildiği açıkça söylenmemektedir.

22. Levh-i Mahfûz

Ra'd sûresinin otuz dokuzuncu ayetinde ve İsrâ sûresinin elli sekizinci ayetinde bahsedilen kitabın Levh-i Mahfûz olduğuna inanılmaktadır. Hadis olarak kaynağını göstermenin güç olduğu bu kitap Allah katındadır ve her canlı için yaşanmış ya da yaşanacak olanları bünyesinde barındırmaktadır. İslâmî dayanağı olan bu motif ile mi'râciyelerde nadiren karşılaşılmaktadır (Akar, 1987: 349).

Nâbî'nin mi'râciyesinde Cebrâil'in sırdaş olduğu gökler kitabından bahsedilmektedir (41.beyit). İnsanların kıymetlisi Hazret-i Muhammed'in, yaratılmışlar kitabının seçilmiş olduğu söylenmektedir (52.beyit). Bu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde motifin açıkça ele alınıp işlenmemekle beraber "gökler kitabı" ve "yaratılmışlar kitabı" ifadeleri ile Levh-i Mahfûz'a işaret edildiği söylenebilir.

23. Kalem

Levh-i Mahfûz'a yazılan kâlem hakkında İslâmî kaynaklarda detaylı bilgi yoktur. Mi'râc hadislerinin birinde tek cümle ile bu kâlemden bahsedildiği söylenmektedir. Mi'râciyelerde bu kâlemin inci ya da yakuttan yaratıldığı, mürekkebinin nurdan olduğu, bu çok uzun kâlemin yazdıklarını ancak İsrâfîl'in bilebildiği anlatılmaktadır. Hazret-i Muhammed'in bu kâlemin sesini Mi'râc gecesi duyduğuna inanılmaktadır (Akar, 1987: 351). Az işlenen bu motif Nâbî'nin mi'râciyesinde yer almamaktadır.

24. Arş

Kur'an'da ve hadislerde Arş'tan bahsedilmektedir. Kelime anlamı olarak en yükseği tarif etmek için kullanılan Arş, Allah'ın yarattığı ilk varlık olarak bilinmektedir. Hûd sûresinin yedinci ayetinde Arş'ın su üzerinde olduğu, Âraf sûresinin elli dördüncü ayetinde ise yer ve gökleri altı günde yaratan Allah'ın bunları Arş'a denk kıldığı anlatılmaktadır. Bütün bu bilgiler beraber yorumlandığında Arş'ın

yüksekliği ve mahiyeti insan idrakini aşmaktadır. Bu hudutsuz tasavvur imkânı dolayısıyla Arş, şairlerin sıkça tercih ettiği ve farklı şekillerde işlediği bir motif hâlini almıştır. Mi'râciyelerde genel olarak Arş'ın yeşil bir cevherden yaratıldığı, üzerinde binlerce kandilin asıldığı, burada yön kavramının olmadığı söylenmiştir. Motif birçok mi'râciyede işlenmiştir (Akar, 1987: 353).

Nâbî'nin mi'râciyesinde bir motif olarak detaylıca ele alınmadan önce Arş, Sînâ Dağı ile kıyaslanır ve Arş ile Sînâ Dağı arasındaki farkın yerden göğe kadar açık olduğu söylenir (76.beyit). Arş, Hazret-i Muhammed'in ayağını öpme muradındadır (79.beyit). Mi'râciyede göğün katlarını Burak ve Cebrâil ile aşan Hazret-i Muhammed'e Refref'in gelip eşlik ettiği anlatılır. Hazret-i Muhammed Refref'in kucağında dorukları seyredince Cebrâil ve Burak ağlayıp inlemeye başlar (206.beyit). Burada "seyredilen doruklar" ifadesi ile kast edilenin, çok geçmeden varılacak olan Arş olduğu düşünülebilir. Refref'in dahi kendi yerinde kaldığı an, bu varışın meydana getirdiği büyük bir heyecan söz konusudur: Anka yuvasını terk eder, mana kabuğunu bırakır. Parlak güneş şebnem gibi çekilir, gülün hayranlıktan ağzı açık kalır. Bağ bülbülü mest ederken Arş o cepleri, yakaları kapılmış kılar (209-212.beyitler). Burada anlatılan hayranlık ve aşkın hâl, Hazret-i Muhammed'in Arş'a varması dolayısıyladır. Hazret-i peygamber Arş'a ulaşınca, Arş onun ayaklarının tozuna serilir. Allah'ın sebatla sığınılacak Arş'ı, o sultanın koruyucusu olur (213-214.beyitler). Akabinde Hazret-i Muhammed'in yaratılışı gereği tahıyyat secdesi etmesi, Allah'ın hürmet ve ikram ile onu yüceltmesi gibi olaylar da Arş'ta gerçekleşir (215-216.beyitler).

Dolayısıyla Nâbî'nin mi'râciyesinde Arş'ın tasviri söz konusu olmayıp burada yaşananlar ve hissedilenler anlatılmaktadır. Arş'ın varlığına ve yüceliğine dair bilgiler verilmekte, motife farklı şekillerde on bir beyitte değinilmektedir.

25. Kürsî

Bakara sûresinin iki yüz elli beşinci ayetinde Yüce Allah'ın kürsüsünün gökleri ve yeri içine aldığından bahsedilmektedir. Buradaki kürsünün ne olduğuna dair farklı yorumlar söz konusudur. Arş, Arş'ın yanında bir makam, Allah'ın saltanat ve mülkü olabileceği gibi görüşler vardır. Bu motifi ayrıntılı olarak ilk defa Ârif'in işlediği, birkaç şairin daha az değinerek de olsa kullandığı görülmektedir (Akar, 1987: 355).

Nâbî'nin mi'râciyesinde de açık bir şekilde herhangi bir kürsüden bahsedilmemiştir. Ancak kürsüden maksadın Arş ya da Arş'ın yakınında bir makam olduğu düşünüldüğünde, Arş motifi içerisinde bahsedilen Refref ile yolculuğa devam eden Hazret-i Muhammed'in seyrettiği doruklardan kastın kürsî olabilme ihtimali mevcuttur (206.beyit).

26. Rüyet

Necm sûresinin sekiz ile on ikinci ayetleri arasında bir yakınlaşmadan ve Allah'ın kuluna vahyini ilettiğinden bahsedilmektedir. Bazı müfessirlere göre bu ayetlerin tefsirinde Hazret-i Muhammed ile Allah'ın aracısız olarak görüştüğü yorumu yapılmıştır. “Görme, bakma, görüş” gibi anlamları olan rüyet motifi, Hazret-i Muhammed'in hicâblardan bağımsız olarak Allah'ı gördüğünü anlatmaktadır. Bu motif ile Hazret-i Muhammed'in Allah'ı görmesi, bu sırada yaşananlar ve hissedilenler, birçok mi'râciyede anlatılmıştır (Akar, 1987: 356).

Nâbî'nin mi'râciyesinde Hazret-i Muhammed'in Arş'a vardıktan sonra yaşadığı hayret ve bu anın coşkunluğu anlatılmaktadır (210-214.beyitler). Daha sonra Hazret-i Muhammed'in selamlaşmak anlamına gelen “tahiyyat secdesi” ettiği ve Allah'ın hürmet ile izzetle ikramda bulunarak onu yücelttiği görülmektedir (215-216.beyitler). Böylece kavuşma meclisinin süsü birlik nuruna bulanır, Vehhâb ve Gani, Kerim ve Mennan olan Allah ona iyilik ve lütfunu bağışlar (217-218.beyitler). Burada birlik nuruna bulandığı söylenen ve tahiyyat secdesi eden Hazret-i Muhammed'in Allah'ı gördüğü anlatılmaktadır. Açıkça görmekten, Allah'ın tecellisinden bahsedilmemekle beraber bu karşılaşmanın aklın hesabına ve değirmen gibi dönen dokuz kat göğe sığmayacağı, damlanın hayat denizine erişip öz varlığın tecellisine gark olduğu söylenir (219-220.beyitler). Bu sırada nur nura gark olunca zan gölge gibi uzağa atılır, dalgaların suyu denize erişir, ay ışığı güneşi görünce mahvolur (221-222.beyitler). Burada gark olunan tecelliye sahip öz varlığın Allah olduğu açıktır. “Tecelli” ve “görmek” ifadelerinin özellikle kullanıldığı bu beyitlerde, damlanın hayat denizine karışması ve ay ışığının güneşi görmesi şeklindeki kullanım ile rüyet motifine işaret edilmektedir.

27. Tekellüm

“Kelâm” ile aynı kökten gelen tekellüm, konuşmak demektir. Bu motifte Necm sûresinin onuncu ayetinin tefsiri ve bazı mi‘râc hadisleri dolayısıyla Hazret-i Muhammed ile Allah’ın konuşması anlatılmaktadır. Namazın elli vakitten beş vakte indirilmesi, ümmete verilen armağanlar ve diğer konuşmalar bazı mi‘râciyelerde kısaca, bazılarında detaylı olarak ele alınmaktadır. Tekellüm motifinin detaylı olarak ele alınışı için dört farklı sınıflandırma düşünülebilir (Akar, 1987: 357).

a. Tahiyat

“Selamlama, hayır dua” gibi anlamlara gelen tahiyat, namazda otururken okunan duanın adıdır. Mi‘râc gecesini Hazret-i Muhammed Sidre’yi ve Arş’ı geçtikten sonra vardığı bir makamda Allah’ı görüp secde eder. Bu secde ve selamlaşma sırasında melekler şahâdet getirirler. İlk defa bir şairin bir beyit ile değindiği bu motif, daha sonra başka şairler tarafından farklı hacimlerde işlenmiştir.

Nâbî’nin mi‘râciyesinde Arş’tan sonra ulaşılan bir makam söz konusu olmayıp Hazret-i Muhammed’in burada tahiyat secdesi ettiği açıkça söylenir. Allah’ın da buna karşılık onu hürmet ve izzet ile ikramda bulunarak yücelttiği anlatılır (215-216.beyitler). Dolayısıyla tahiyat secdesinin nasıl yapıldığı, selamlaşmanın sözleri ve meleklerin şahâdet getirmesi gibi detaylara girilmemiştir. Ancak Nâbî’nin mi‘râciyesinde bu motife bir iki beyitle açıkça değinilmiştir.

b. Vâsıtasız Ayet Vahyi

Mi‘râc hadislerine göre o gece Hazret-i Muhammed’e üç şey verilmiştir: Beş vakit namaz, Bakara sûresinin son ayetleri ve ümmetten Allah’a şirk koşmayanların büyük günahlarının bağışlanacağı bilgisi (İyâz, 2020: 388). Müfessirlere göre Bakara sûresinin bu son iki ayeti Hazret-i Muhammed’e arada Cebrâil ya da perde olmadan, vasıtasız olarak vahyedilmiştir. Âmenerresûlû olarak da bilinen bu ayetler genel olarak müminlerin inançlarındaki sadakati anlatmaktadır. Peygamberin Rabbi tarafından kendisine indirilene iman ettiği ve ümmetinin de onun gibi Allah’a, meleklerine, kitaplarına iman ettikleri ve peygamberler arasında ayırım yapmadıkları söylenir. Devamında “Ey Rabbimiz! İşittik, itaat ettik.” ya da “Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma!” gibi ifadeler, bu ayetler içerisinde bir konuşmanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Abdülvâsî Çelebi ve Ârif gibi

şairler de mi'râciyelerinde bu motife değinip geçmenin yanı sıra, Allah ile kulu arasındaki karşılıklı konuşmayı detaylıca işleyebilme imkânı bulmuştur (Akar, 1987: 360).

Nâbî'nin mi'râciyesinde karşılıklı bir konuşma, Allah'ın Hazret-i Muhammed'e ya da Hazret-i Muhammed'in Allah'a söylediklerine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak arada bir konuşma geçtiğine dair beyitler söz konusudur. Buna göre söz, öne çıkıp oraya ayak basan Hazret-i Muhammed'e kavuşur. Bu kavuşma ile sonradan ortaya çıkan türlü eser yok olur. Sel deryaya yüz sürmüş, gayretinin rengi akışkan olmuş olur. Arada nice sözler geçer ve açıklaması güç çeşitli konuşmalar yaşanır. Bu sohbeta bir başkasının söz arkadaşlığı mümkün değildir. O halvete şair dahil kimse sırdaş olamaz. Orada söylenen ve işitilenler anlatılamaz, o gizli sır hesaba gelmez. Kimse bu sırdan haberdar değildir. Onu bir Hazret-i Muhammed'in kendisi bir de Allah bilir (223-228.beyitler).

Şu durumda Nâbî'nin mi'râciyesinde tekellüm motifi en az altı beyit kadar işlenmiş ancak bu konuşmanın ne olduğuna dair herhangi bir yorumun yapılamayacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla şairin ifadelerinden motifin en güzel hâliyle bu şekilde işlenebileceği söylenmekte ve kendisinin hürmeti gereğince böyle yaptığı anlaşılmaktadır.

c. Ne Verdin?

Bu motifte Hazret-i Muhammed'in Allah'ın huzuruna çıktığında diğer peygamberleri ve onlara verilenleri andığı anlatılmaktadır. Hazret-i İbrahim'i kendine dost edinen, Hazret-i Musa ile konuşan, Hazret-i Davut için demiri yumuşatıp dağları emrine veren, Hazret-i Süleyman'a büyük bir saltanat bağışlayan, Hazret-i İsa'ya Tevrat'ı, İncil'i ve şifa dağıtmayı öğreten Allah, Hazret-i Muhammed'e kendisinden ne istediğini sorar. Hazret-i Muhammed tüm bunları sayıp sunar. Bunun üzerine Allah, "Ben seni kendime Habîb edindim!" diyerek bütün ruhlardan önce onun ruhunu yaratarak kendisini son peygamber kıldığını, Bakara sûresinin son iki ayetini ve Fatihâ'yı başka kimseye vermediğini hatırlatır (İyâz, 2020: 384-387).

Allah'ın "Sana verdiklerimi kimseye vermedim" dediği bu motif, ilk defa Abdülvâsî Çelebi'de görülmektedir. Hazret-i Muhammed ile diğer peygamberlerin kıyaslanması ve Hazret-i Muhammed'in üstünlüğünü ifade etmesi bakımından

mi'râciyelerde uzunca (30-50 beyit kadar) işlenen bir motiftir (Akar, 1987: 361). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Allah ile Hazret-i Muhammed arasındaki konuşmadan bahsedildiği hâlde bu konuşmanın içeriğine değinilmemiştir. Dolayısıyla motif, Nâbî'nin mi'râciyesinde işlenmemiştir. Ancak tekellüme dair beyitlerde Hazret-i Muhammed'in "nazla yetiştirilmiş" olarak anılması bu motife işaret eder gibidir (230.beyit).

d. Diğer Konuşmalar

Mi'râciyelerde Hazret-i Muhammed ile Allah arasındaki konuşma farklı uzunlukta ve çeşitli içeriklerle işlenmiştir. Bazı mi'râciyelerde yukarıda bahsi geçen alt başlıkların tamamı, bazılarında bunlardan herhangi biri ya da sadece Allah'ın hitabı yer almaktadır. Kimi mi'râciyelerde farklı ayet ve hadislerle dayanan başka yorumlar da bu motif altında ele alınabilmektedir. Metin Akar'ın ilgili motif hakkında verdiği bilgiler incelendiğinde bu çıkarım yapılabilmektedir (Akar, 1987: 363-365). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Muhammed ve Allah arasındaki karşılıklı konuşmanın kimse tarafından bilinemeyeceği için anlatılmaması gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Allah'ın sonsuz bağışlarından ve bunların ümmete armağan olduğundan bahsedilmektedir. Muhtemelen namaz, bağışlanma müjdesi ve Bakara sûresinin son iki ayetinin kastedildiği bu armağanları Hazret-i Muhammed ümmetine bir yol gösterici olarak getirmektedir (229-230.beyitler). Ancak burada da detaylı bir anlatım, hitap ya da karşılıklı konuşma söz konusu değildir.

28. Dönüş

Mi'râc tamamlandıktan sonra Hazret-i Muhammed, Cebrâil eşliğinde geri döner ve Ümmü Hânî'nin evindeki yatağını bıraktığı gibi, henüz soğumamış bulur. Cebrâil'in Hazret-i Muhammed'i yatağına yatırıp gittiği bu motif en detaylı hâli ile Ârif'in mi'râciyesinde işlenmiştir. Birçok şair tarafından tercih edilen, çoğunlukla kısaca değinilen bir motiftir (Akar, 1987: 366).

Nâbî'nin mi'râciyesinde bunların hiçbirisi olmayıp yolculuk Allah'ın huzurunda iken son bulur. Hazret-i Muhammed'in, Allah'ın armağanlarını ümmete yol gösterici olarak getirdiği söylenir. O an her yere rahmet saçıldığından ve nimet sahibi Allah'ın kimseyi bundan mahrum bırakmayacağından bahsedilir (230-

231.beyitler). Dolayısıyla mi'râciyede Hazret-i Muhammed'in dönüşü, ümmetine getirdiği armağanlardan anlaşılabilir kadar kapalı bir şekilde işlenmektedir.

29. Ebû Cehil'in Tepkisi

Hazret-i Muhammed sabah Ümmü Hânî'nin evinden çıkınca yolda İslâm'ın en büyük düşmanlarından olan Ebû Cehil ile karşılaşır. Ebû Cehil'in "Yine göklerden haber mi var?" şeklindeki alayı sonucu, ona gece Kudüs'e gidip geldiğini anlatır. Ebû Cehil etrafına insanları toplayıp Hazret-i Muhammed'den olayı tekrar anlatmasını ister. Hazret-i Muhammed, mi'râc gecesinde yaşananları o kalabalığa da anlatır. Kervanları bile ancak iki ayda Kudüs'e gidebilen insanlar Hazret-i Muhammed'e inanmaz ve onu alaya alırlar. Ebû Cehil'in sevinçle etrafta dönüp durduğunun anlatıldığı, bazı mi'râciyelerde tercih edilen bir motiftir (Akar, 1987: 366-367). Nâbî'nin mi'râciyesinde Ebû Cehil'in adı anılmamakta, bu olaydan bahsedilmemekte, dolayısıyla motif işlenmemektedir.

30. Hazret-i Ebû Bekir'in Tasdiki

Ebû Cehil'in yandaşları mümkün olmayan bu olay karşısındaki tepkisini ölçmek için Ebû Bekir'in evine giderler. Ona Hazret-i Muhammed'in bir gecede Kudüs'e gidip gelmesi konusundaki görüşünü sorarlar. Hazret-i Ebû Bekir "o söylüyorsa doğrudur" diyerek Hazret-i Muhammed'in söylediği ve söyleyeceği, en imkânsız görünen şeylere bile tam itimat edeceğini gösterir ve bu olay üzerine sadakatini ifade eden "Sıddîk" lâkabını alır (Akar, 1987: 369). Bu motif birçok şair tarafından ele alınmıştır. Nâbî'nin mi'râciyesinde ise Hazret-i Ebû Bekir'den bahsedilmemektedir.

31. Mescid-i Aksâ'yı Tarif

Mi'râc mucizesini inkâr edenler, Hazret-i Muhammed'den Mescid-i Aksâ'yı tarif etmesini isterler. Hazret-i Muhammed o gece mescidi detaylıca görmediği için her sorunun cevabını bilecek durumda değildir. Allah'ın yardımıyla Hicr'de ayakta durduğu sırada, gözü ile Mescid-i Aksâ arasındaki mesafe kaldırılır. Hazret-i Muhammed önündeymiş gibi Beyt-i Makdis'i görerek sorulan sorulara cevap verir (Buhârî, 1976: 59). Hazret-i Muhammed'in, Kureyşlilerin tüm sorularına cevap verişini anlatan bu motif iki sahih hadisle sabit olup ilk defa Abdülvâsî Çelebi'nin

mi'râciyesinde görülmektedir (Akar, 1987: 370). Nâbî'nin mi'râciyesinde ise dönüş, yolculuğa dahil edilmediğinden bu motifle de karşılaşılmamaktadır.

32. Birinci Kervandan Haber

Hazret-i Muhammed'in Mescid-i Aksâ'yı tarifi ile de tatmin olmayan Kureyşliler bu defa yoldaki kervanları sorarlar. Hazret-i Muhammed bir kervanı nerede gördüğünü, nerede konakladıklarını, burada kayıp bir deveyi aradıklarını, kervanda kaç kişinin ve kaç devenin olduğunu söyler. Hazret-i Muhammed'in öngördüğü tarihte bu kervan gelince, Kureyşliler sordukları sorular ile Hazret-i Muhammed'in söylediklerinin doğru olduğunu görürler. İlk defa Abdülvâsî Çelebi'de görülen ve İslâmî dayanağı bilinmeyen bir motiftir (Akar, 1987: 371). Bu motif de, dönüşle ilgili diğer motifler gibi Nâbî'nin mi'râciyesinde yer almamaktadır.

B. Nâbî'nin Mi'râciyesinde Motif Olarak Nitelenmesi Mümkün Olmayan Anlatımlar

Mi'râciyeler yukarıda açıklanan ve beyitlerle ilişkilendirilen motiflerden ibaret değildir. Bunların haricinde kısımlar söz konusu olabilir. Nâbî'nin mi'râciyesi, mi'râc gecesinde yaşananların anlatımı bittikten sonra şairin Allah'a hitabı ile devam etmektedir. Necm sûresinin sekiz ve dokuzuncu ayetlerindeki “Sonra yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.” mealindeki ifade ile kastedilen yakınlaşmanın Cebrâil ile Hazret-i Muhammed arasında olduğu bilinmektedir (İyâz, 2020: 424). Nâbî'nin mi'râciyesinde “kâbe-kavseyni ev-ednâ” ifadesi ile bu yakınlığın sırrı hürmetine Allah'a seslenilmektedir (232-233.beyitler). Nâbî'nin burada kavuşma akşamının hakkı için, rahmet coşkusunun hakkı için, gamlı gözlerin hakkı için, muhtaç olduğu nimetlerden Allah'ın kendisini mahrum etmemesini, her zorluğun kendisi için kolaylaştırılmasını, Rabbinin cömertlik eli ile kendisine yardımcı olmasını dilediği görülmektedir (234-236.beyitler). Ardından kendini güçsüz gören şairin Allah'ın verdiği güç sayesinde bu latif şiiri vücuda getirdiği, Hazret-i Muhammed'in mi'râcının böylece letafet bulduğu ifade edilmekte ve kudreti sonsuz olan Vehhab ile Kerim Allah'a yüz şükür edilmektedir (237-239.beyitler). Bunun ardından gelen beyitte Nâbî'nin gökleri tutan bu şiirin elbise giymiş kapalı bir şiir olmasını istemediği, açıklığı esas aldığı görülmektedir (240.beyit). Daha sonra niyeti dünyaya hayır getirmek olan birinin

mi'râciyenin yazılmasına vesile olduğundan bahsedilmektedir. Bu mücevher saçan dudaklar Nâbî'ye "Ey mânâlar tarikatının piri, sonsuzluk binasının mimarı!" diyerek seslenir ve sonsuz eserlerin sahibi, türlü mânâlarda usta Nâbî'ye çok eseri olduğunu fakat hiçbirinin mi'râc ile ilgili olmadığını hatırlatır (240-244.beyitler). Bu kişi dönem sadrazamı Nu'mân Paşa'dır ve ikna edici güzel sözlerine şöyle devam eder: Bir kere Allah'ın yardım rüzgarı esip hakikati ortaya çıkaran şelale olsa, bir defa da tabiatın coşkusu mi'râcın tamamlanmasına yardım etse, bir kere de kalemin siyah ucu mi'râc askerlerinin ilmi olsa, yasemine benzeyen levhanın yüzü gece yürüyüşü ile işlenmiş olsa... Ki okuyan sen gibi nimete kavuşmuş, sevaba ermiş olsun. Hem sen nimetin yakını olasan hem dostlara ziyafet edesin (245-250.beyitler). Sadrazamın sözleri bitince bu şefkatli seslenişin kalplerin soylu atlarına kamçı olduğu, latif nefeslere tesir ettiği ve bu niyetlerle yaprakların yazıldığı söylenir (251-252.beyitler). Nâbî'nin bu hizmete o nefes sayesinde razı olduğu belirtilmekte ve eşsiz, yüce gönüllü zat zevkle tanıtılmaktadır (253-254.beyitler). Buradan itibaren Sadrazam Nu'mân Paşa'nın medhedildiği beyitler başlar. Nâbî'nin anlatımına göre Nu'mân Paşa vezirlerin başı, devletin yardımcısı, vekillerin övücü, milletin dayanağı, âleme ilim getiren baş tacı, lütuf sahibi tedbirli yöneticilerin başkomutanı, kerem sahibi iş buyuranların sadrazamı, dünya dininin düzeninin himaye edeni, vezirlik nüshasının başlığı, sadrazamlık sınıfının önderi, fazilet binalarının mimarı, güzel huylu yüce insanların muhafızıdır. Zamanın Hatem huylu cömerti, Nu'mân tarzında biricik veziridir. Hâtem-i Tâi Arap kabilelerinden cömertliği ile tanınan bir zat, Nu'mân ise İmam-ı Azam'ın ve sahâbelerden komutanlığı ile övülen Nu'mân b. Beşîr'in adı olarak bilinmektedir. Dolayısıyla burada sadrazamın cömertliği ve itikadı ya da komutanlığı övülerek medih beyitleri devam etmektedir (255-260.beyitler). Buna göre Sadrazam Nu'mân Paşa ebedi devlet için gayret eden, peygamberlerin şahı Muhammed ile aynı isme sahip, yücelik cevherinin paşası, halkın âlimi, divanın uğurlu ufkunun güneşi, ağzını adaletli buyruklar için açan hükümdar, dünya işlerinin düzeninin sahibi, cömertlikte öncülük ilminin sarrafıdır (255-264.beyitler). Medhin ardından dua mahiyetindeki beyitler gelmektedir. Sadrazamın zatına Allah'tan hayırlı ve uzun ömür dilenmekte, divitinin feyizler yatağı olması umulmaktadır. Onun adaleti sayesinde dünyanın uyuyabildiği bu zat kalplerde muhterem olsun istenmektedir (265-266.beyitler). Son beyitte Nâbî'nin bizzat sadrazamı muhatap

arak ettiği dua ile mi'râciye tamamlanmaktadır: Allah sonsuza kadar göğsünde kalsın, seni emrinde yardımcı kılsın (267.beyit).

C. Nâbî'nin Mi'râciyesindeki Motiflerin Görsel Olarak Sunumu

Aşağıdaki tablo daha detaylı sınıflandırmaya imkân sağlaması için motiflerin alt başlıklarına göre düzenlenmiş ya da bir motifin parçalara ayrılması ile oluşturulmuştur. Örneğin melekler motifi yerine melek adları yazılmış, “mi'râcın sayısı ve mahiyeti” gibi motifler “mi'râcın sayısı” ve “mi'râcın mahiyeti” şeklinde iki parçaya ayrılarak incelenmiştir. Bu tasnif yapılırken mi'râciyenin beyit sıralaması esas alınarak genel plan ve anlatımlar özetlenmiştir. Tabloda motifler İslâmî kaynağa dayanıp dayanmamaları, motifler hakkındaki bilgilerin birbiriyle tutarlı olup olmamaları ve Nâbî'nin ilgili motifi kullanmayı tercih edip etmediğı incelenmiştir. Tabloda olumlu veriler için (+), olumsuz veriler için (-) işaretleri kullanılmış ve genel bir sonuca ulaşılmıştır.

Beyit No	Motif Adı ya da Beyitte Anlatılan	İslâmî Kaynağı	Bilgilerin Tutarlılığı	Nâbî Tarafından Kullanımı
1-27	Mi'râc gecesinin betimlenmesi			
	Mi'râcın Tarihi	-	-	-
28-36	Hazret-i Muhammed'in tasvir edilmesi			
33-36	Mi'râcın Başladığı Yer	+	-	+
37-82	Davetin Tebliğı	+	-	+
78-80	Mi'râcın Sebebi	+	+	+
	Mi'râcın Sayısı	+	-	-
(43-45) 81-84	Mi'râcın Mâhiyeti	+	+	+
	Şerh-i Sadr	+	-	-
	Cennetten Getirilen Hulle, Tac ve Kemer	-	-	-
85-206	Burak	+	+	+
141-151	Mi'râc	+	+	+
200-209	Refref	+	+	+
	Beş Binitin Ayrıca Sayılması	-	-	-

	Sağdan, Soldan Gelen Sesler ve Yorumu	-	-	-
	Kadın (Dünya)	-	-	-
	Namazın Farz Oluşu	+	+	-
133-140	Mescid-i Aksâ'da Peygamberlerle Kılınan Namaz	+	+	+
	Medine ve Medyen'de Kılınan Namazlar	-	-	-
	Tur Dağında Kılınan Namaz	-	-	-
	Beytü'l-Mâmûr'da Kılınan Namaz	+	+	+
	Süt, Bal, Su, Şarap	+	-	-
	Arş'ın Kenarında Ağza Düşen Damla	-	-	-
141-181	Gökler	+	+	+
	Hazret-i Âdem	+	+	-
	Hazret-i İdrîs	+	+	-
	Hazret-i İbrâhîm	+	+	-
	Hazret-i Yusuf	+	+	-
75-77	Hazret-i Musâ	+	+	+
	Hazret-i Hârûn	+	+	-
202	Hazret-i Süleyman	+	+	+
	Hazret-i Yahya ile Hazret-i İsâ	+	+	-
37-207	Cebrâil	+	+	+
	Mikâil	+	+	-
	İsrâfîl	+	+	-
	Azrâil	+	+	-
	Yetmiş Bin Başlı Melek	-	-	-
	Ateş-Kar Melek	-	-	-
	Mâlik	+	+	-
	İsmâil	-	-	-
	Süvâriker	-	-	-
	Yedinci Kat Gökteki Denizin İçinde Bulunan Melekler	-	-	-
	Horoz	-	-	-
64, 87	Rıdvân	+	+	+
	Diğer Melekler	+	+	+
7, 67-69, 70-71, 184	Cennet	+	+	+
14, 16,	Hûriler (ve Gılmanlar)	-	-	-

64, 87				
	Tûbâ Ağacı	+	-	-
	Yer ile Birinci Kat Gök Arasındaki Su	-	-	-
184	Sidre'nin Kökünden Çıkan Dört Irmak: Nîl, Fırat, Kevser, Rahmet	+	+	+
	Cenneteki Dört Irmak	+	+	-
	İnci İçindeki Denizler	-	-	-
	Arş'ın Altındaki Deniz	+	+	-
	Cehennem	-	-	-
	Bir Kısım Suçların Cezalandırılışı	-	-	-
	Beytü'l-Mâmûr	+	-	-
71, 85, 180- 189	Sidre-i Müntehâ	+	+	+
	Hicâblar	-	-	-
41, 52	Levh-i Mahfûz	+	+	+
	Kalem	-	-	-
76, 79, 206 209- 216	Arş	+	+	+
	Kürsî	+	-	-
210- 222 232- 233	Rüyet	+	+	+
215- 216	Tahiyyat	+	+	+
223- 228	Vâsıtasız Ayet Vahyi	+	+	+
	Ne Verdin	-	-	-
	Diğer Konuşmalar	-	-	-
229- 231	Dönüş	+	-	+
	Ebû Cehil'in Tepkisi	-	-	-
	Hazret-i Ebû Bekir'in Tasdiki	-	-	-
	Mescid-i Aksâ'yı Tarif	+	+	-
	Birinci Kervandan Haber	-	-	-
232- 267	Allah'a yakarış, sadrazamın medhi, dua			

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 73 adet motif parçasından 24 tanesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu motiflerin ise tamamının İslâmî kaynaklara dayandığı ve genel olarak tutarlı bilgilerin değerlendirildiği açıktır. Dolayısıyla Nâbî, İslâmî kaynağı olmayan motiflere itibar etmemiştir. Mi'râcın başladığı yer, davetin tebliği gibi hadislere dayanan ve çeşitlilik arz eden motiflerde doğruluğu daha kuvvetli görünen seçeneği tercih etmiştir. Peygamber ve meleklerle dair rivayetler genel olarak ayet ya da hadislere dayanan ortak bilgiler olmakla beraber tercih edilmemiş ve genel hatlarıyla verilmiştir. Peygamberlerde Hazret-i Süleyman, meleklerde Rıdvan alışlagelmiş mi'râciye motiflerinden farklı olarak kullanılmış ve bu sebeple Metin Akar'ın belirlediği motiflere ilave edilmiştir. Hûrilerin varlığı Kur'an ve hadisler dolayısıyla İslâmî kaynağa dayandırılrsa da mi'râc gecesi Hazret-i Muhammed'in onları gördüğüne dair bilgiler rivayetten ibarettir. Dolayısıyla hûrileri ismen zikreden Nâbî, kendisi İslâmî bir unsur olmakla beraber sahih hadis olarak görmediği mi'râc hadiselerini anlatmak istememiştir. Burak'ın bir adım ile Kudüs'e varması, Mekke ile Kudüs arasında geçen bütün motifleri mi'râciye dışında bırakmaktadır. Bu şekilde hızla geçilen yerler dolayısıyla kurgu detaylandırılmamış ve birçok motif görmezden gelinmiştir. Cehennem başta olmak üzere yine o gece görüldüğü hakkında yeterince bilgi olmayan ve karamsar bir tablo oluşturabilecek motiflerden uzak durulmuştur. Sidre'nin konumlandırılması ve tasvir edilmesi gibi yukarıda detaylıca belirtilen anlatımlarda orijinal ifadeler yakalanmıştır.

Klasik bir mi'râciyede görülen motiflerin ancak %33 kadarı Nâbî'nin mi'râciyesinde kullanılmıştır. Nâbî'nin mi'râciyesi motif çeşitliliği bakımından zengin olmayıp mevcut motiflerin anlatımı bakımından zengindir. Müstakil bir eser için kısa, başka bir mesnevî bünyesinde yer almak için ise uzun sayılabilecek bir eserdir. Mi'râc gecesi yaşananlar ancak İslâmî kaynaklarda yer aldığı ve bilgiler tutarlı olduğu ölçüde, detaylandırılmadan anlatılmıştır. Hazret-i Muhammed ile Allah'ın görüşmesi gibi birçok mesele, şairin de metin içerisinde dile getirdiği gibi hürmet gereğince üstü kapalı olarak verilmiştir. Bunun yanında Cebrâil ve Burak gibi

motifler, gökler ve gecenin güzelliği defalarca zikredilmiştir. Açık ve güzel bir anlatım eser boyunca dikkat çekmektedir. Uzunluk, tercih edilen motif sayısı ve işleniş şekilleri bakımından türünün klasik özelliklerinden farklı bir şekilde kaleme alınan mi‘râciye, Şeyh Gâlib’in haksızlığını gözler önüne serecek edebî değere sahiptir.

VI. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AKAR, M. (1987). **Türk Edebiyatında Manzum Mi‘râc-nâmeler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BANARLI, N. S. (1998). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
- BİLKAN, A. F. (2011). **Nabi Divanı**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- BUHÂRÎ (1976). **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi**, Çev. Ahmed Naim, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- BÛTÎ, S. R. (2003). **Fıkhu's-Siyre**, Çev. Ali Nar ve Orhan Aktepe, İstanbul, İslâmî Edebiyat Yayınları.
- CORTIELLE, P. (1857). **Conseils de Nâbî Efendi a Son Fils About Khair**, Paris, A L'imprimene Imeriale.
- COŞKUN, M. (2002). **Manzum ve Mensur Osmanlı hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DEVELİOĞLU, F. (2010). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİRİÖZ, M. (1994). **Nâbî Divânı**, İstanbul, Fey Vakfı Yayınları.
- GALİB, Ş. (2011). **Hüsn ü Aşk**, Çev. ve Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HAMİDULLAH, M. (2017). **İslâm Peygamberi**, Çev. Mehmet Yazgan, İstanbul, Beyan Yayınları.
- HAZLETON, L. (2016). **İlk Müslüman**, Çev. C. Erdal Bodur, İstanbul, Kitabix Yayınları.
- İYÂZ, K. (2020). **Şifâ-i Şerif Şerhi**, Çev. Mehmet Yaşar Kandemir, İstanbul, Tahlil Yayınları.

KAPLAN, M. (2015). **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

LEVEND, A. S. (1944). **Nâbî'nin Sûrnâmesi**, İstanbul, İnkılap Kitabevi.

NÂBÎ: Hayrabâd. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, Nu: 3851-02.

NÂBÎ. (2013). **Tuhfetü'l Haremeyn - Haremeyn Armağanı**, Haz. Mahmut Karakaş, İstanbul, Mostar Yayınları.

NEF'Î. (1993). **Nef'î Divanı**, Haz. Metin Akkuş, Ankara, Akçağ Yayınları.

PALA, İ. (2017). **Yusuf Nâbî-Hayriyye**, İstanbul, Kapı Yayınları.

PAŞA, A. C. (2011). **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, İstanbul, Bedir Yayınları.

ŞİBLÎ, M. (2019). **İslâm Tarihi**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, Kapı Yayınları.

TÜRKDOĞAN, M ve KOÇ, H. (2013). **Nâbî Hayrâbâd**, Ankara, Akademisyen Yayınları.

YALÇINKAYA, Ş. (2012). **Nâbî'nin Nâsriliği ve Fetih-nâme-i Kamanîçesi**, İzmir.

YAZIR, M. H. (1992). **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, Zehraveyn Yayınları.

MAKALELER

AĞIRAKÇA, A. (2014). “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, **Artuklu Akademi Dergisi**, Sayı 1(2), ss. 1-30.

BİLKAN, A. F. (2008). “Nâbî'nin Mi'râc-nâmesi”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1, ss. 1-8.

İŞIKHAN, D. (2014). “Divân Şâirlerinde İlm-i Tencîm Tesîri”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, sayı 16, ss. 110-114.

ŞENTÜRK, A. A. (1994). “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sabiteler (Burçlar)”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 90, ss. 131-180.

ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

BOZKURT, N. (2002). “Kubbetü's-Sahre”, **DİA**, XXVI. Cilt, İstanbul, s. 304-308.

ÖZ, M. (1992). “Burak”, **DİA**, XI. Cilt, İstanbul, s. 417.

PALA, İ. (2011). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, Kapı Yayınları.

SARI, M. (1984). **El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat**, İstanbul, İpek Yayınları.

ŞÜKÛN, Z. (1996). **Farsça-Türkçe Lûgat**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

TOPTAŞ, M. (2006). **Alfabetik Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça Lûgat**, İstanbul, Cantaş Yayınları.

ULUDAĞ, S. (1995). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yayınları.

ULUDAĞ, S. (1997). “Hâtif”, **DİA**, XVI. Cilt, İstanbul, s. 467.

TEZLER

COŞKUN, M. (1999). “Ottoman pilgrimage narratives and Nabi’s Tuhfetü'l-Harameyn”, (Yayımlanmamış doktora tezi), The University of Durham.

DİRİÖZ, M. (1976). “Eserlerine Göre Nâbî”, (Yayımlanmamış doçentlik tezi), İdarî Bil. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi.

ÜLGER, S. (1996). “Nâbî-Hayrâbâd (İnceleme-Metin)”, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

YÜKSEL, H. (1997). “Gazavat-nameler ve Nâbî’nin Fetih-name-i Kamanîçe Adlı Eserinin Metni”, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

EKLER

(ORIGINAL METİN)

ابتدای برای عیش جان
مژگانند ای کسره خوشبخت
گوشه ای بری برینه مژگان
اولندی دود بیغ جهانتاب
ناگاه اریو بایین حضرت
مرغ ملکوت لانه و می
محل عقود امفضل
احکام رسان بارت می
هم از کتاب آسمانی
سردار ملک مقرب
چشم دو جهان رسول ثناء
چشم ندان او چرخ طیار خواب
مد و بردی جو قامت کاه
جبریل این چون آید تقدیم
ادبیل آید یک واری
مالیده ایدوب یوزن تراب
کای تیر آسمان امان
ای قطره جو مرکز جود
ای افضل فاضل عالم

نشر بفرای امضا فی
اولندی خلاف جع مسکن
اولندی عطای روزن جان
بجانه لذت شکر خواب
نقاد رسایل کالت
هم از بلند خانه و می
هم محبت اینا و کمال
آریزه نامه
پیغام گذار جاودانی
جبریل این خیر بر رپ
اواز چه پیرون اولد بیدار
شاهین نکاهی آید یک باب
جبریل این شد عیال
بر قاعده خاکسوس نظم
تبلیغ سلام کرد کادی
صوب و بردی حدیقه قطابه
ای روح جهان جیر دان
مقصود ظهور بود نا بود
ای اکمل کاملان آدم

ای منتخب کتاب ایجاد
ای در وجود جبریل آمد
ای شمع منیر نرم امتیاد
ای داور کشور شفاعت
ای موج تخت بحر مطلق
ای خاکش کن کنج ناسوت
ایا که تنگد ر بو عالم
پایه نشا را چون مرتب
ایین چون آمدی خوش دنیا
سوق قدمکله جود ای املا
ولایت قباب آسمانی
زین آید یک شبای سبغی اختر
کنج ارمی بخت ندی نضون
صف یکدی قد و مکمل کمال
ای شاه منصف نبوت
اماده قد و مکمل کاه
ای امیر صبح امید
سال نورس توق قدیانه
چشم ملکوتی ایله روشن

ای فرد بلند قدر افراد
ای سپهر روان املا
ای چشم چراغ بزم جاوید
ای قائد موب هدایت
ویدار یکدسته حضرت حق
تشریفکده بزم لایق
اور بار یکدسته سلم
در یله طغوز طبق لبالب
دکانه بر بکلی چار
زین اولدی سرادق افسان
بسط آید یک نعل لکنان
دامر دست جلدی هر
زین آید یک بستی جور علوان
رقص ایلدی شو قله کمال
آید یک حق حضورت
انواع صیاف الکلی
یا بوسه نشسته ماه چرخید
با صحن یکی سطح لامکانه
صحن جبروتی ایله کلشن

قبول سر و همت عرض و وفا
بویست بخت بلند و پای
بخت کنگ اولدی بود و
بود دولت قرب و جاده برتر
بر کنگ اولادی بویست
یرون کور فنی شکار
چون فرق لزوم جابجایی
بویست اولدین نمقد
هم عرض اولدی بویست
هم عرضی اید خلفه حرت
ایستد نازنین قیام است
اول نایب بلند اختر
قوندی برینه های دولت
کلدی او زمان قیام نازه
جبریل سفیر سر دره پیر
اتنا نه براق برق خالطه
سیما شال شور رضوان
شیرینی بیتی کلمه سوز
افغانی سوز نقش بخت

اعصای بجو هر و شمع
بر کون اندی اوجست چاکلا
ایام نشاطدن سکرو
اینگ دم وصلده نیست
سیما شالی چوین ایدردی
بجو اوزره اگر ایدیدی قرار
رفا چون اوزر عصبیه
نازنده که کلنجی پایست
پرواز چون ایدیکند پرواز
فصل ایلد کده سرور دین
کرشک ایدیر برق براق
مانده اهور رمیده
جبریل کور و بوضع خانی
اکه دیدی ای براق کلکون
نولدی حکاکیم ابا ایدین
بود دولت بوسعدارت فر
بکدر ایدیکیل سلور میسین
اولکین او شمشیر این ام
بلک سکا را اولانی سن

واننده ایکی بر حرم
بکیم کردینه ایریز ایدی ادر
مانند وصال تیزتر رو
رنک رخ عاشقانی بخت
مانند هم خوش ایدردی
اولمزوی نشانه هم بیدار
ایردی خیال دن نفسم
فرق ایتزدی ترا وصال
جبریل اندی انجی اکه دساز
اولغه براقه زبور زین
اولدی ده انقیاد و دن عاق
تیلدیم اولدی سرسیده
نرم بدل اولدر احضرای
بلم نه بوجش دکر کون
بخت ایدردی سکا بیاید
بر دشمنی اولما دنی
مقصوده زینکی شین
نقد آنکه بسته در نه اجم
بشکله ایدردی اکسین

سپید بایضا که اولد غنیل
بولدوق اوکونی ایسن
فلم ایست بودر اوته ایسی
بوج حضرت فخر انبیا در
کوشن ایدی براق چون بوز
شرم ایدی تخلف اید و کند
شرمه کند اولدی سوز
ایندی آتیه جوش شرباری
دخا ری اولوب نمونه کاه
کای فاتح دخی شغفت
فردا قیامت اولد یغده
اول کونده کابرای تعظیم
کوندر کر خا باری
اول کونده هم حقوق ایدو
ایتمه ای کریم دیکان
کوشن ایچیک جیب کرم
کوشن شغف ایدی بون
اول وعد طبعیق ایدو بیک
جبریل نیا سدیروب براقی

عاق اولمه رعایت اولد
ین شرف وجود و سون
سجیل پیمبران مولا
محبوب جناب کبریا در
سور دی جبریل نیازی
وادی خلافت کتد یکدن
میزاب جوی جی ایدو
اقلده عنانی بردباری
اولو جبریل اولدی معذرت
دندان ده کلید عمت
صحن عرس اولد یغده
اول کرکه هدیه تقدریم
بن کبی براق چکن نزلدی
ایتمه بویکینه فراموس
اندازه صطبل بیان
فردا یله درون ایدی غم
وعد الیه نبی صادق الوعد
ذله بدل اولدی جنس غم
فخر رسل اولدی اکر راقی

پاسدیت خلک نشین
سانده آفتاب دختان
القدسه براق آنک شمعین
جبریل و براق اولدی کبان
جبریل اولوب تیغ راه
اول قدمنده اولدی پیدا
اولد قده او سرورده نظر کاه
ناکاه بولدی آنده حاضر
سکاهان قلم و نعت
اولدی اوشه شامه
اولدی سه دین پناه اکمل
یعنی اولوب ایستیا جماعت
ایله ایدی برسم و مان
چون وقت ایدو بیکه ایست
اول نور جهان سه بیکانه
بالا سوزدی راهواری
کردون اکا احترام قلدری
اولد کذرا ایدی جوقی اسان
اولاکی جبریل ایدی دریده

چون جبریل ایدی راقی
تجربله اولدی برنج نزل
بوس ایدی غنا کفایت
دیده کی شکر شتابان
طی ایدی هوای غزوات
انوار جبریل ایتفا
پیرامن صحن خسته الله
اقطاب اولدی او اخر
حکام جمالک شریعت
اول حجه اولوب امامه
طغرای سلطو صف مرل
فخر رسل ایدی امت
اجرای نجات و نهانی
برون کوه نصیب اولدی کراج
غرم ایدی سوی آسمانه
طی ایدی برج باد و ناری
بوجرق اولدیم قلدری
کیم پرده جنسی شکل ان
کیم لسته صافی نور دیده

آنکه گاه صبی روح است
آنکه گاه له ذاتی نور انوار
آنکه گاه له ذاتی شفق پاک
آنکه گاه له روحی نور نیران
باز اولدی در سپهر اول
پایینه سورب یوزالدی کاین
چرخ دومه دایجه وارد
مانند عالم ابدی تک پو
ایرد که هجرتی آسمانه
اولدی نه جباله تک
اولدی کیده د اولور پده
خجسته دونوب باقی سپهر
چقد قده یسجی بارگاه
چانی غمبله دمانه کلدی
اولد که ششم سپهره اصل
سجاده شالی او یکدین
هفت نم اولدی چونکه نزل
رف دنیا اورمکن این
ایرد که سپهر ثانیته

حایل اولور او جسمه اجرام
وهند اوله خشمه سپهر دوار
ضبط ایلیم می جباله تک
قرش طورده می سپهر کردن
یاقدی همدرد او کشفه حل
پرایلدی طلس ناما ماین
مشق ایلدی عطار
صفی کبی سوروی پینه رو
دوشد کف بهره دین دنیا
شرمنده که ایلدی فلک کون
چون طایر هم جهره رسید
زرد یوزی زور الی هم
مرنج یوز اوردی خاک کون
تغین برانوب ایمانه کلدا
برجیه سعادت اولدی کون
عصن ایلدی بنده کلدا
حال زحل اولدی خلی کل
رد ایلدی سدر پو پاهن
بخش ایلدی فروغ نیرانه

هشتم کلک دوازده پا
انهار نیاز ابدوب جکوب
عقدین کتور شاره پروین
جوزاکم بن ابدوب هدی
شوقله ثواب اولدی سیر
نیزان دوشوب اول اضطرار
اور دقده رگابه فراق کون
او کتا سزای جلال احسان
جدین یلوی اولد بر مودت
جدی کتورب سماک راج
شکوی حل کججه جکون
کج نمندن آلمه فوت
آواره ذکره کسبان باب
اندن دخی ایوب عروچی
چون اولد شیشه معش
اولدی اوراد کزاده درگاه
آندن کججه برقی واری
اشاکه نسد ره تاج نه کاغ
چوش کده زلال رحمت

کمرستی مرصع دلا را
قدیمی خم ایلدی بای بو
نور ایلدی خاک غنیه اکین
ایلدی نه کندیه عطش
اوچدی بو هوای طیار
یوز سوردی یزادی کابه
نیزان اولد اولدی اولده ام
آسجن ایلدی دلوریزان
خجسته کلک کلدی غفر
ذبح ایلدی آنه سعبد ذاب
آلدی آنه خجته اسدون
خج ایلدی جلاله سنی حوت
آقازده سنبل ایلدی اولن
کرک ایلدی چرخ ذی بروچی
ارایس بارگاه اطلس
مانند جهره خسته بن تار
دکدی بن سدره بکراز
لعین بدن و زمره بن
ینوع چپا یوی جنت

بار آور نو تپس آمال
سایه محسن جاده دانی
آرامگاه جناب جبریل
اولد قده است نه بخت دیده
جبریلکه او دمه پیر و بالی
دوخته دی اوره دن زبون
اعضای براتی اولدی قوی
جبریلده دیدی رسول اکرم
انصافیدر بریده دعوت
لایق ای اولوب نبلدهم
بوسوزدن اولوبین حضرت
باز ایدی زبان خواجه
بوندن ایلر و دکل بریده
آچم و بالی نیم بریق
هر که بکند و قدین
بوسوزد ایزدین سرور
برمودج ایریدی مژده
چروانه کلنجه دینش یان
اشک او قطع راه ایدری

منزله کاروان اعمال
سرحد دبار لایمکانه
مجرای نبوض و حق تزیل
منزله سدره بر رسیده
نفس طیراندن اولدی خالی
مانده مرغ بال برین
اوله جا کد و صفت قالدی
ای یار و برادر مکریم
مقام قوتی سیر و صفت
بونده قوی بین غریبه
وامانده هیچ و ناخجل
کافی ضیف مکریم کنی
سند غیر بر فریده
خاک ایدری بلبل حق
اقدام ایدر کنداره قدین
ناگاه چله ی شقه بر در
کهواره مهر تاب مظهر
همچون سند لیکن
بوجانب ملوی یه کیدری

اعوشه لوب و جان جانی
اول جذبه ایلر نور دی
قالدی او ایدنجا و جی سیر
چکدی غنچه مانده راه
چون رفیق ایدر است و نگاه
رفیق دخی قالدی منزله
ترک ایلدی آشیانی عفا
شبهه کی چکدی مهر حق
عرش ایدی ربوده اولن
اولد قده رسول و اسرارش
عرش غلظت پناه باری
ایندی او جذبه طلیت
حق ایدر احترام و اعزاز
ارایش بزم و صله اولدی
و حق غنی کریم و نشان
کیم حوصله به صغیر
قطره ایلر یثوبیم حیانه
مستغرق اولنجه نور نوره
در باب ایدری موجه آت

طلی ایدی حد و دلا مکانه
بوجذبه ایلر نور دی
جبریل براتی زار و کرمان
کلانک دغای صابانه
طلی ایدی هزار راه بی راه
بغلتد کی سفینه ساحلنده
قشربی بر اقدی لمعنا
صل قالدی این کس خزان
باغ ایدی ست غنچه لبی
عرش اولدی غبار پناه قرین
اولدی و تنه کجا حداری
بر قاعده سجده نخیب
اکرام ایلر ایدی سرافراز
مستغرق نور و جلال
بدل ایدی او دکل و طوفان
ذراتی نه آسیابه صغیر
عرف اولدی تجلی ذرات
سایه کی و هم ایلدی دوره
محو اولدی کورجه مهر مهتاب

حادث اولیچ قدیم واصل دریا به اید بجه سبیل مال کجندی اراده نجه مقابلت اول صحت نطق اهدم اول اول گفت گوید دم کتور برکت دکل اوسردن گاه بوجه عطای جاودانی حقدان او بنی ناز پرورد اولدم کالونه نثار رحمت یارب بختی شاه کونین یارب بختی شام اسری یارب بختی شام صلت یارب بختی شام معوم	انرا حدوث اولدی لائل غیرتیک اولدی زکی نیال هفت چارج وسعد مقول اول سوطه کسند محرم اول ترفنی رفم کتور برکندی سلورانی برانته ب امت اولدی رستم ایندی فی اتمه ره آورد مقدم قویاز ولی نعمت یارب بختی قاص قویین یارب بختی اوارنه یارب بختی جوش رحمت ناب نفیری اتمه محوم
تسلیل قیل اکا هیری اول دست کرمله دستگیری	
مستخر خدای لایزاله کیم ویردی یونان کنت بولدی بو عبات اوزر و هفت کریم بی زواله بو نظم لطیف بولدی معراج رسول حضرت حق	

انکه بو نظم آسمان کبر بر ذات مکرم اولدی بکبر تخلیف لب کوهر شاری کای بر طریقت معانی انرا بکرم اولدی کچه وافر بر کزه اسونیم نونق بر دقچه جوش طبیعت بر کزه حصاه سباه ناز اولمه رخ سفینه سیم کیم حسن اولونه صل هم اولدی قریب نعمت اولدی بو خطایست شفا ایندی فضل لطیفی تاثیر کیم دیار ایک اویسهای مدرالوز را سعبین دوست سرتاج علمک ان عالم سرتور کیم و کار فرما سر لوه السنه وزارت	اولمه لبس بوش تعبیر کیم عالمه خیر در سداوی اولدی بو عبات اوزر معارج بنای جاودانی معارج دکل بر لبی دائر اولمه سلم انبار تحقیق معارج کمال ایت همت اولمه علم سباه معراج مرغوله طراز شام اسری اولسون اوقیان نوار مال اصابه هم ایدهن شیت یکران منسب تار یانه اولدی ورق لعل تمکیر بو خذنه اولدی غم موفقی بالذات جناب صدغالی فخر الوکلا امین مدت سردار مدبران اکدم حافظ نظم دین و دنیا سرد فتر زمه صدارت
--	--

بنیت فیروز ایلک امداد
وامان شمس جرم ایلک
تخت کینه لکه بر خوش اول
اول آفتاب نیاغ نامه
وضع ایلد زمین صفحه رو
اول نایبستان کوچه چمن
و بر حسن نمایه زینت ساز
شبان شاد رخسار پای
ایلیض مقدس جلاداد
فتح ایلد خزان خیالی
ای کج خیال موج بر خیل اول
ای کج اول فیض نیاغ نامه
و بر قدیم جیش نیاغ بو
نایب صفحه ای مقدس کلین
اول جسد و طراز شاهد
قبل صفحه نایب اداوی

اول بادشاه که مهر سرکش
آرایش صدر شهر باری
خورشید بهر پایش
سلطان جهان خدیو
سفر جریده امانت
عشقای هوای سربندی
مهر و گنجینه تخت و درهم
بکین در درج هفت اجرام
سلطان گردیده سلطان
سراج ملک و دولت
خان احمد عادل پیکار
اولیای پادشاه بیدگوب
مساجد که خجاست ذات
خجگرم و سحای احسان
کعبه خجونه عسلیم
جسد سرشون رسوا
شاهانه دین پناه فضل
بوکر نشین صداقت
و اگر کس دینیم نگاه

60
 پاینده دکل غلام ترکش
 پیرایخت و تاجداروی
 بنده حق و سایه الهی
 فریاده و غرق و غم عالم
 عنوان سجد فکرت
 درای هر برهوشندی
 شد معنی بیت هفت اقلیم
 خورشید نیر و کلام
 خاقان فریده و خواقین
 در این شمس آل عثمان
 کیم ذاتی حیات در جهان
 کیم بنده و سایه پدید
 مقدار سناس قابلیات
 مهر بر آسمان عرفان
 کنز ادب و دینه عالم
 اسکندر خطه شامت
 هاوی محمد و فضل
 فاروق مضه عدالت
 اهل لقب خلیفه الله

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Volkan ZAMANOĞLU

Doğum Tarihi ve Yeri: 1992, İstanbul

E-posta: volkanzamanoglu@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2015, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Matematik Bölümü

YAYINLAR:

Volkan ZAMANOĞLU, “Sadullah Siyayev’in Ahmet Yesevî Romanı Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı 2, 2020, ss. 42-58.

